

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU COĞRAFYASI VE JEOPOLİTİĞİ ANABİLİM DALI
ORTADOĞU COĞRAFYASI VE JEOPOLİTİĞİ BİLİM DALI

ÇOCUK, SAVAŞ VE ORTADOĞU (SURIYE ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

Hilal ARSLAN

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU COĞRAFYASI VE JEOPOLİTİĞİ ANABİLİM DALI
ORTADOĞU COĞRAFYASI VE JEOPOLİTİĞİ BİLİM DALI

ÇOCUK, SAVAŞ VE ORTADOĞU (SURIYE ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

Hilal ARSLAN

Danışman: Doç. Dr. Ali BALCI

İstanbul, 2018

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Coğrafyası ve Jeopolitiği Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 508616011 no'lu Hilal ARSLAN 'ın hazırladığı "Çocuk, Savaş ve Ortadoğu (Suriye Örneği)" konulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI M.Ü.Lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 20/07/2018 tarihinde saat 10:00 da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin KABULÜ.....' ne OYBİRLİĞİ OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Tez tarafımızdan okunmuş, kapsam ve kalite yönünden Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç.Dr.Ali BALCI	BAŞARILI	
Prof.Dr.Mesut DOĞAN	BAŞARILI	
Dr.Öğr.Üyesi Münür BİLGİLİ	BAŞARILI	

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 03./08./2018 tarih ve 2018/15-03 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU
Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

-Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

ÖZET

Suriye, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Orta Doğu'nun kalbi konumundadır. Eski çağlardan beri karışıklık içinde olan Orta Doğu'nun kaderi Suriye'ye de yansımıştır. Suriye, tarihinin her döneminde dikkat çeken bir ülke olmuştur. Stratejik konumu, Akdeniz'e kıyısının olması, petrol ve doğalgazının olması onun en cazip özelliklerindedir.

2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş Suriyelileri özellikle de çocukları fazlasıyla mağdur etmiştir. Binlerce çocuk hayatını kaybederken milyonlarcası hayatını başka ülkelerde idame ettirmek zorunda kalmıştır. Suriye iç savaşındaki çocuklar ölümün yanı sıra yaralanma, sakat kalma, cinsel istismar gibi durumlarla da karşı karşıya kalmışlardır. Savaşta ağır bedeller ödemek zorunda kalan Suriyeli çocuklar, şu an kayıp bir nesil olmanın tehlikesini yaşamaktadırlar.

Çocuk asker kullanımı, Suriye iç savaşında tüm tarafların başvurduğu bir yöntem haline gelmiştir. Savaşın 7 yıldır sürüyor olması tarafları daha fazla ve daha ucuz asker kullanmaya itmiştir. Bu da rejim ve örgütlerin askerleri arasında çocuk asker sayısını arttırmıştır. Araştırmada çocuk askerlerle ilgili yapılan uluslararası çalışmalara yer verilmiş ve yapılan çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Savaş ve Çocuk, Suriye'de Çocuk, Çocuk Asker, Orta Doğu ve Çocuk.

ABSTRACT

Syria is located at the heart of the Middle East which has hosted many civilizations. The fate of the Middle East, which has been in a state of constant turmoil since ancient times, has also been reflected in Syria. Syria has become a prominent country in every period of its history. Its most remarkable features include its strategic position, the proximity to the Mediterranean, and oil and natural gas reserves.

Syrians, especially children, have been harshly victimized by the civil war that started in Syria in 2011. Thousands of children passed away and millions have been forced to survive in other countries. Apart from death, children facing the Syrian civil war have also suffered from injuries, disabilities, and sexual abuse. Thus, Syrian children have been made to suffer the terrible cost of the war and now face the danger of being a lost generation.

The recruitment of child soldiers has become a method used by all parties of the Syrian civil war. The fact that the war has been going on for 7 years has forced the parties to recruit more and cheaper soldiers. This situation has led to an increase in the number of child soldiers in the soldiers of the regime and organizations. This study explored international work on child soldiers and found that efforts are inadequate.

Keywords: War and Children, Children in Syria, Child Soldier, Middle East and Children.

ÖNSÖZ

Suriye iç savaşı Orta Doğu'nun kanayan yarası haline gelmiştir. Milyonlarca çocuk eğitim, sağlık ve beslenme gibi birçok temel ihtiyaçtan mahrum olmuştur. Suriye'deki savaşın 7 yıldır sürüyor olması tarafları fazlasıyla yormuş ve çocuklar için yeni bir gelecek umudunun hayal olarak kalmasına sebep olmuştur.

Bu çalışmada Suriye savaşının mağdur çocukları tarama metoduyla incelenmeye çalışılmış ve çocuk askerlerle ilgili yapılan uluslararası çalışmaların yetersizliği ortaya konulmuştur. Tezde Suriye'deki çocukların karşı karşıya kaldıkları ölüm ve yaralanma durumları sayısal rakamlarla sonuçlandırılmaya çalışılmıştır. Araştırmada Suriyeli Mülteci çocuklar üzerinde durulmuş, sığındıkları ülkelere göre dağılımları verilerek yaşadıkları sıkıntılar anlatılmaya çalışılmıştır.

Araştırmalarım esnasında bilimsel çalışmalarından faydalandığım bölüm başkanımız Prof. Dr. Ramazan Özey, Doç. Dr. Mehmet Ünlü, Öğr. Gör. Dr. Ali Osman Kocalar ve Öğr. Gör. Salih Yıldırım'a, tez konumun seçiminde yardımcı olan Dr. Öğretim Üyesi Münür Bilgili'ye, ayrıca değerli dönütleriyle çalışmama destek olan sayın Prof. Dr. Mesut Doğan'a ve çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen Arş. Gör. Garip Keskin'e teşekkürü bir borç bilirim. Bu tez çalışmasında beni yönlendiren ve yardımlarını esirgemeyen, çalışmamın her aşamasında bana görüşleriyle destek olan, sabırlı ve güler yüzlülüğüyle çalışmamı destekleyen değerli tez danışmanım Doç. Dr. Ali Balcı'ya, araştırmalarım boyunca katkıda bulunan kıymetli arkadaşım İlkay Kırali'ye ve hayatım boyunca maddi ve manevi destek sağlayan sevgili aileme teşekkürlerimi sunarım.

Ankara-2018

Hilal ARSLAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. Problem Durumu	4
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
3. Sınırlılıklar	5
4. Yöntem	6
5. Tanımlar	6
BİRİNCİ BÖLÜM ORTA DOĞU VE SURİYE	8
1.1. Orta Doğu	8
1.1.1. Orta Doğu'nun Tarihi Özellikleri	10
1.1.2. Orta Doğu Coğrafi Özellikleri ve Jeopolitiği	15
1.1.3. Orta Doğu Halkları (Dinsel ve Etnik Yapı)	16
1.1.4. Orta Doğu'da Jeoekonomik Faktör	19
1.2. Suriye	20
1.2.1. Suriye'nin Tarihi Özellikleri	20
1.2.1.1. Bağımsız Suriye	22
1.2.1.2. 1970 Sonrası Suriye	22
1.2.2. Suriye Coğrafi Özellikleri	25
1.2.2.1. Fiziki Coğrafya Özellikleri	26
1.2.2.2. Beşerî Coğrafya Özellikleri	28
1.2.2.2.1. Nüfus ve Yerleşme	28
1.2.2.2.1.1. Nüfus	28
1.2.2.2.1.2. Yerleşme	29
1.2.2.2.2. Ekonomik Coğrafya Özellikleri	30

İKİNCİ BÖLÜM ÇOCUK VE SURİYE	31
2.1. Çocuğun Tanımı	31
2.2. Çocuk Hakları ve Tarihsel Gelişimi	32
2.2.1. İnsan hakları	32
2.2.2. Çocuk hakları	32
2.2.3. Tarihten Günümüze Çocuk Hakları	33
2.3. Suriye’de Çocuk	37
2.3.1. Çocuk ve Savaş	40
2.3.2. Orta Doğu’daki Çatışmalarda Çocuk Ölümleri ve Yaralanmaları ile ilgili Sonuçlar	41
2.3.3. Suriye İç Savaşında Çocukların Maruz Kaldıkları Sorunlar	43
2.3.4. Suriye İç Savaşının Çocuklar Üzerine Etkileri	45
2.3.5. Savaş Mağduru Çocuklar İçin Çözüm Stratejileri	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ÇOCUK ASKER VE SURİYELİ MÜLTECİ ÇOCUKLAR	50
3.1. Çocuk Asker	50
3.1.1. Suriye’de Çocuk Askerler	54
3.1.2. Çocuk Askerlerin Tercih Edilme Nedenleri	57
3.1.3. Çocuk Asker Yapılanmasına Karşı Yapılan Çalışmalar	58
3.2. Suriye İç Savaşı ile doğan “Suriyeli Mülteci Çocuklar Sorunu”	63
3.2.1. Suriye İç Savaşı Sonrası Suriyeli Çocukların Fotoğrafları	71
3.2.2. Orta Doğu ve Suriye’de Çocuk Asker Fotoğrafları	76
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM SONUÇ VE ÖNERİLER	77
4.1. Sonuç	77
4.2. Öneriler	80
EKLER	84
Ek 1: 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek	84
Ek 2: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (20 Kasım 1989).....	85
Ek 3: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı	114
Ek 4: Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü	122
KAYNAKÇA	123

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1.1 Suriye Nüfusu	29
Tablo 3.1 Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu (BMMYK) Verilerine Göre Suriyeli Mültecilerin Ülkelere Dağılımı	65
Tablo 3.2 Göç İdaresi İstatistiklerine Göre Suriyeli Mültecilerin Dağılımı	68
Tablo 3.3 Suriyeli Mültecilerin En Çok Yaşadığı İller	69

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1.1: Orta Doğu Haritası	9
Şekil 1.2: Orta Doğu'dan Suriye Görünümü ve Suriye Arap Cumhuriyeti Bayrağı. 25	25
Şekil 1.3: Suriye Haritası.	26
Şekil 2.1: Suriyeli Çocukların Karşı Karşıya Oldukları Risklerin Oranı (%).....	39
Şekil 3.1: BM'nin Utanç Listesinde Yer Alan Devletler (Çocuk Askerler 2017).....	51
Şekil 3.2: Dünya Üzerindeki Çocuk Asker Dağılımı (2001).....	52
Şekil 3.3: Dünya Üzerindeki Çocuk Asker Dağılımı (2016).....	53
Şekil 3.4: OPAC'ı Kabul Eden 167 Ülkenin Silahlı Kuvvetlerdeki Çocuk Asker Dağılımı.	61
Şekil 3.5: "Red Hand Day"ın Logosu.....	62
Şekil 3.6: "Çocuklar Asker Değildir" Kampanyasının Tanıtım Görseli.....	63
Şekil 3.7: Suriyeli Bir Çocuğun Dünya Gazetelerindeki Haberi	66
Şekil 3.8: Niclas Hammarström'ün Halep'te Çekmiş Olduğu Bir Fotoğraf.....	71
Şekil 3.9: Abd Doumany'nin çektiği "Suriyeli Çocukların Yardım Çılgılığı" Fotoğrafı.	72
Şekil 3.10: UNICEF Tarafından 2017 Yılına Ait "Yılın Fotoğrafı"	72
Şekil 3.11: Patlama Öncesi ve Sonrası 7 Yaşındaki Suriyeli Ghazal'ın Fotoğrafı.....	73
Şekil 3.12: Sergey Ponomarev'in Fotoğrafını Çekmiş Olduğu Suriyeli Mülteciler....	73
Şekil 3.13: Macaristan'dan Sırbistan'a Yürüyerek Girmeye Çalışan Suriyeli Mülteciler.	74
Şekil 3.14: Çocuğa Oyuncak Roket Güdümlü El Bombasının Nasıl Kullanıldığının Anlatıldığı Bir Fotoğraf.	74
Şekil 3.15: Suriye Hükümetinin 2012 Yılında Yapmış Olduğu Hava Saldırısında Vücudu Yanan Abdullah Ahmed (Muhammed Muheisen).....	75
Şekil 3.16: Türkiye Sınırına Yakın Bir Kampta Kalan Suriyeli Çocuklar	75
Şekil 3.17: Suriye'nin Çocuk Askerleri.....	76
Şekil 3.18: Dünyada Çocuk Askerler.....	76

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMÇHS	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
çev.	Çeviren
ÇHB	Çocuk Hakları Bildirisi
ÇHS	Çocuk Hakları Sözleşmesi
Ed.	Editör
HRW	İnsan Hakları İzleme Örgütü
Hz.	Hazreti
mad.	Madde
MK	Medeni Kanun
MÖ	Milattan Önce
OPAC	BMÇHS Ek Seçmeli Protokolü
s.	Sayfa
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Kayda geçen tarihin ilk zamanlarından beri Orta Doğu, coğrafyası, jeopolitiği ve semavi dinlerin burada doğmasından dolayı tüm büyük güçlerin ilgi odağı olmuştur. Medeniyet tarihinin bu bölgede başlamış olması Orta Doğu'nun önemini büyük ölçüde arttırmıştır (Arı, 2012, s.21). Osmanlı, Pers ve Roma gibi güçlü devletlerin bölgeye tamamen hakimiyeti, Orta Doğu'daki hareketliliği sakin kılmıştır. Ancak büyük devletlerin çekildiği tüm dönemlerde bölge çalkantılı süreçlerden geçmiş ve bu süreçlerin en zorlu ve en acımasız safhalarını çocuklar yaşamışlardır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra önce Fransız mandası olup daha sonra bağımsızlığını ilan eden Suriye'de yaşananlar da bunun en güzel örneğidir. Ülke bağımsızlık sonrası sürekli askeri darbelerle maruz kalmıştır. Suriye'de sadece kısa bir süre istikrar sağlanmış, bunun dışında ülke hep çalkantılı dönemlerden geçmiştir. 1970'de Hafız Esad'ın iktidara gelmesiyle Suriye yeni bir döneme girmiştir (Akdemir, 2000, s.211-213).

Orta Doğu'daki hareketliliğin son şekli Arap Baharı'dır. Arap Baharı ile birlikte Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki bazı halklar, ülkelerindeki yolsuzluk, işsizlik, adaletsizlik gibi durumlara karşı ayaklanmalar başlatmıştır. Tunus, Libya, Mısır gibi ülkelerde değişimler yaşanırken hareketliliğin ülkelerine sıçramasından korkan Orta Doğu devletleri, küçük çapta yenilikler yapmışlardır. Son olarak Suriye'ye sıçrayan ayaklanmalar, beklenmedik bir etki yaratmış ve yedi yıldır devam eden büyük bir iç savaşa neden olmuştur. Araştırmanın ana konusu olan savaş mağduru Suriyeli çocukları anlayabilmek için bölgenin tarihi, coğrafyası ve kültürel özelliklerine hâkim olmak gerekmektedir. Bu çalışmada, Orta Doğu ve Suriye'nin tarihi, coğrafyası, jeopolitiği gibi özellikleri hakkında tarihsel araştırma yöntemi kullanılarak detaylı incelemelerde bulunulacaktır.

Arap Baharı'nın en çok etkilenen ülkesi Suriye olmuştur. Suriye'de Arap Baharı'nın başladığı 2011 yılından beri aralıksız şekilde çatışmalar yaşanmaktadır. Bunun en çok etkileneni de çocuklar olmuştur. Ülkede çocuklar yaşama, eğitim, sağlık ve beslenme gibi birçok temel ihtiyaçtan mahrum bırakılmışlardır. Çocuklar özellikle

geleceğe dair tehlike arz ettiği düşünülerek hedef alınmışlardır. Suriye, 7 yıldır bir çocuğun yaşayabileceği en tehlikeli yer olmuş ve ülkedeki savaş, çocukların elinden en temel haklarını almıştır.

Çalışmada, insanın temelini oluşturan çocuk, detaylı bir şekilde tanıtılacak, çocuğun bölgelere göre değişen tanımından ve hangi yaş aralığını oluşturduğundan söz edilecektir. Geçmişten günümüze çocukların toplumdaki yerinden ve çocuklar için yapılan çalışmalardan bahsedilecektir. Daha sonra savaşın tanımı yapılarak çocuğa olan etkileri detaylı bir şekilde incelenecektir. Çalışmada Suriye'deki çatışmalarda çocukların 'nasıl' hedef alındıkları tarama yöntemiyle yapılan araştırma yöntemiyle ortaya konulacaktır.

Suriye'de çocuklar sadece çatışmalardan değil, ulaştırılmaya çalışılan yardımların engellenmesiyle de hayatlarını kaybetmektedirler. Savaş, Suriyeli çocuklar üzerine kaldıramayacakları büyüklükte bir yük yüklemiş ve ne kadar çabalasalarda içinden kurtulamayacakları bir durumun içine itmiştir. Suriyeli çocuklar; psikolojik endişe, aile içi şiddet, çocuk evliliği, eğitimi bırakma, çocuk istismarı, çocuk işçiliği, refakatsiz kalma, cinsel istismar ve evsiz kalma gibi durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (www.unhcr.org, 2015).

Suriye'nin yer aldığı Orta Doğu bölgesinde de durum aynıdır. Milyonlarca çocuk insani yardım beklerken, binlerce çocuk ise Afganistan, Irak, Güney Sudan, Somali ve Yemen gibi ülkelerde hayatlarını kaybetmiştir. Sadece Yemen'de 2017 yılında 5 bin çocuk ölmüş ya da yaralanmıştır (UNICEF, 2017a). Araştırmada, bölgedeki savaş mağduru çocukların yaşadıkları, sayısal verilerle ortaya konacaktır. Çocukların savaşlarda doğrudan hedef olarak alındığına dikkat çekilecektir.

Suriye iç savaşında çocuklar sadece ölmek, yaralanmak, sakat kalmak ya da cinsel istismar gibi durumlarla karşı karşıya kalmamakta aynı zamanda silahlı kuvvetler veya gruplar tarafından zorla ya da gönüllü olarak askerliğe alınmaktadırlar. Suriye'de savaşın uzun sürmesi çocukların askere alınma oranlarını da arttırmıştır. Çocuk, BM tanımına göre; 18 yaşın altındaki her bireyi kapsamaktadır. Buna göre 18 yaşının altında askerliğe alınan bireyler 'çocuk asker' olarak isimlendirilmektedir.

Çocuk asker, 7 yıldır devam eden Suriye iç savaşı içinde rejim ve örgütler için kaçınılmaz bir destek olarak görülmüştür. Çocukların askere alınma yaşının her geçen yıl düşmesi durumu iyice vahim hale getirmiştir. Suriye'deki tüm taraflar savaş başında 15-16 yaşındaki çocukları askere alırken son yıllarda alımları 7 yaşına kadar düşürmüşlerdir (UNICEF, 2016, s.5-6). Tezde, çocuk asker tanımı detaylı bir şekilde yapıldıktan sonra dünyadaki ve Suriye'deki çocuk asker sayısı bazı senelerle karşılaştırılacak şekilde bilgi verilecektir. Çocuk askerlerin tercih edilme nedenleri detaylı bir şekilde anlatılacak ve çocuk asker yapılanmasına karşı yapılan çalışmalar sırasıyla ele alınacaktır. Araştırmada, Suriye'de rejim ve örgütler tarafından askere alınan çocuklar hakkında bilgi verilecektir. Tarama metoduyla yapılan araştırmada daha çok uluslararası kaynaklardan faydalanılacaktır.

Suriye iç savaşının yıllardır sürüyor olması dünya genelinde mülteci sorununu daha ileri bir boyuta taşımıştır. Savaştan kaçan milyonlarca insan komşu ülkeler başta olmak üzere birçok ülkeye sığınmışlardır. Şu an dünya genelinde büyük bir mülteci sorunu vardır. Bu sorunu engellemek amacıyla çeşitli uluslararası kuruluşlar çalışmalar yapmaktadır. Ancak yapılan destek ve çalışmalar yetersiz kalmakta ve milyonlarca Suriyeli çocuğun temel ihtiyaçları karşılanamamaktadır. Çalışmada son olarak Suriyeli mültecilerin hangi ülkelere, ne kadar sayıda sığındıkları ve bu oranın ne kadarının çocuk nüfusunu oluşturduğu hakkında bilgi verilecektir. Suriyeli mültecilerin sığındıkları ülkelerde yaşadıkları her türlü zorluk detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Suriye, tarihin neredeyse her döneminde savaşlara şahitlik etmiş, çocukların babalarını değil de babaların çocuklarını toprağa verdiği bir ülke olmuştur. Savaşları başlatma konusunda en ufak bir etkisi olmayan çocuklar, silahlı çatışmaların en sert etkilerini yaşamışlardır.

Çalışmanın konusu günümüzdeki Suriye örneği üzerinden Orta Doğu'da çocuk ve savaş olarak belirlenerek savaşın çocuğa verdiği zararları, toplumun devamını sağlayacak olan çocuğun savaşlarda yaşadığı mağduriyetleri ve bu mağduriyetlerin önüne geçmek için ne gibi çalışmaların yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Araştırmalar ışığında, yukarıda anlatılan bilgiler sayısal olarak sonuçlandırılıp, Suriye'deki savaşın çocuklar üzerine olan etkisini en aza indirmek için ne gibi çalışmaların yapılması gerektiği hakkında mevcut araştırma kaynakları kullanılarak bilgi verilecektir.

1. Problem Durumu

Bu çalışmada Suriye'deki iç savaşın çocuklar üzerine olan etkileri detaylı bir şekilde araştırılmaya çalışılacaktır. Savaşla birlikte Suriye'de kalan çocukların karşılaştığı problemler ile mülteci olarak gittikleri ülkelerde yaşadıkları sorunlar üzerinde durulacaktır. Araştırmada:

“2011 yılı Suriye iç savaşının çocuklar üzerine ne gibi etkileri olmuştur?”, “Bu etkiler ne düzeyde olmuş ve önlenmesine dair ne tür çalışmalar yapılmıştır?”,

“Orta Doğu ve Suriye'nin tarihi, coğrafyası ve jeopolitiği'nin öneminin çocuklar üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur?”,

“Suriye'deki çocuk askerlerin yaş aralığı nedir?” “Suriye'deki çocuk askerler hangi gruplar tarafından kullanılmaktadır?”, “Hangi ülkeler çocuk asker kullanmaktadır?”,

“Mülteci olan Suriyeli çocukların ülkelere göre dağılımı nasıldır? “Suriyeli çocuklar, sığındıkları ülkelerde ve kamplarda ne tür problemlerle karşılaşmaktadırlar?” sorularına cevaplar aranmıştır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmadaki amaç, Suriye'deki kaosu çocuklar üzerine olan etkisini tespit etmektir. Savaşları başlatma konusunda en ufak bir etkisi olmayan, ancak geçmişten günümüze savaşın olumsuz etkilerine maruz kalan ve mağduriyetler yaşayan çocukların, uluslararası çalışmalardaki durumu bu kapsamda değerlendirilmiştir. Aynı zamanda ne gibi ek çalışmaların yapılabileceğini belirlemek hedeflenmektedir.

Çalışmada Orta Doğu ve Suriye'nin tarihi, coğrafyası ve ekonomisinin detaylandırılarak anlatılması hedeflenmiş ve bunlar göz önünde bulundurularak Suriye'deki çocukların çektikleri sıkıntıların ortaya konulması amaçlanmıştır.

Suriye savaşının çocuklar üzerindeki etkilerine detaylı bir şekilde yer verilen çalışmada, çocukların çatışma altında, sığındıkları ülkelerde ve mülteci kamplarında yaşama, sağlık, eğitim ve beslenme gibi birçok temel ihtiyaçtan mahrum kalmalarından söz edilerek bunların yetersizliği hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Tez, Suriyeli mülteci çocuk sayıları hakkında araştırma yapılması ve mülteci çocukların yaşadıkları mağduriyetlerin ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğini ortaya koymayı hedeflemiştir.

Savaşlarda çocukların karşılaştığı en büyük mağduriyetlerden biri asker olarak kullanılmalarıdır. Çalışmada savaşın çocuklar üzerine olan etkileri incelenirken özelden Suriye genelde Orta Doğu ve dünya çocuk asker istatistiklerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışmada yer alan çocuk askerler hakkında ülkemizde çok fazla araştırma yapılmadığı gözlemlenmiştir. Çalışmada uluslararası kaynaklara yer verilmiştir. Araştırmacıların, konu ile ilgili yeni çalışmalarına ışık tutacağı umulmaktadır.

3. Sınırlılıklar

Araştırmadan elde edilen bulgular;

- Konu açısından, günümüz Suriye'si ile sınırlıdır.
- Zaman açısından, Suriye ve Orta Doğu tarihçesi MÖ'sine kadar dayandırılmıştır. Suriye çocuklarının yaşadıkları durumlar 2011-2018 yılı araştırmalarıyla sınırlandırılmıştır.
- Örneklem açısından, Arap Baharı ile mağdur olan Suriyeli Çocuklar İle Sınırlıdır.

4. Yöntem

Bu araştırmada ‘araştırma konusu ile ilgili var olan durumu fotoğraflayıp, hakkında bilgi verilmesi’, ‘belge ve kayıtlar incelenerek veri toplanması’ sebebiyle ‘tarama metodu’ tercih edilmiştir. Çalışmada daha çok ‘ne, nerede, ne zaman, ne sıklıkta, ne düzeyde, nasıl’ sorularının cevapları aranmıştır. Suriye iç savaşının çocuklar üzerindeki etkisi, geçmişte yaşanan ve hala devam eden, durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan tarama metoduyla incelenmiştir (Karasar, 2005). Araştırmada Suriye’deki çocuklar hakkında bilgi vermek amacıyla internet kaynakları taranmış, çeşitli haberlerdeki olay ve olgular fotoğraf kullanılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Suriyeli mülteci çocukların sayıları ve buldukları yerler tablolar halinde toplu bir şekilde verilmeye çalışılmıştır. ocuk askerler konusunda uluslararası kaynaklar kullanılarak olay ve olgular hakkında bilgi veren yazılı materyeller analiz edilmiştir (Yıldırım ve şimşek, 2006, s.224).

Tarihi araştırma yöntemiyle geçmişte gerçekleşen olay ve olgular hakkında; ‘geçmişte ne olduğu, kimlerin nasıl etkilendiği, sonuçların neler olduğu ve neleri etkilediği’ ile ilgili sorulara yanıtlar verilmiştir (Kaptan, 1998). Olay ve olgular bu sorular ışığında farklı kaynaklar kullanılarak detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Olayların yaşandığı zamana ait gazete, dergi, araştırma raporları, kitap ve resm belgelere araştırmalar da kaynak olarak yer verilmiştir (Tanrıoğen, 2009, s.63). Çalışmada Suriye ve Orta Doğu tarihine yer verilerek mevcut savaşların çocuklar üzerine oluşturduğu etkilerin daha iyi yorumlanması sağlanmıştır.

5. Tanımlar

Ortadoğu: Dar anlamda kuzey’de Türkiye, doğuda İnan, batıda Mısır ve güneyde Yemen’i içine alan (Özey, 2015, s.4) ve farklı kültürlerin, medeniyetlerin, din ve dillerin eski çağlardan günümüze kadar izlerini taşıdığı, (İdrisoğlu, 2010, s.5), Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan, günümüzde de zengin petrol yataklarını barındıran bölgedir.

Suriye: Güneybatı Asya'da yer alan, Orta Doğu'nun en merkezi yerlerinden biri kabul edilen, Türkiye, Irak, Ürdün, İsrail, Lübnan ve Akdeniz ile çevrili olan bir Orta Doğu ülkesidir.

Çocuk: BMÇHS'ne göre 'on sekiz yaşından küçük insan' olarak tanımlanmaktadır.

Savaş: Devletler ve silahlı grupların (diplomatik) ilişkilerini keserek silahlı çatışmaya girmesi demektir.

Çocuk asker: On sekiz yaşından küçüklerin gönüllü veya zorla silah altına alınması olarak tanımlanabilir.

Mülteci: Irkı, tabiiyeti, dini, herhangi bir gruba mensubiyeti veya siyasi fikirlerinden dolayı, zulme uğrayacağından korkarak vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanamayan veya korkudan dolayı yararlanmak istemeyen ve yaşadıkları sebebiyle ikamet ettiği ülkesinin dışında bulunan kişidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTA DOĞU VE SURIYE

1.1. Orta Doğu

Pek çok uygarlığın ve üç büyük dinin doğum yeri olan Orta Doğu, çok eski çağlardan itibaren beşeriyet için önemli ekonomik ve politik merkezlerin başında gelmiştir. İnsanlar yeryüzündeki yaşama alanlarını insanlık tarihinin başlangıcından bu zamana ekonomik, sosyal ve fizyolojik ihtiyaçları doğrultusunda seçmişlerdir (Başbüyük, 2007, s.218). Orta Doğu'da insanların bu ihtiyaçlarına her dönem cevap vermiş bir bölge olagelmiştir. Güneydoğu Asya ve Hindistan'ın yanısıra Mezopotamya ve Arap Yarımadası ilk yerleşim alanlarından olmuştur (Bilgili ve Kocalar, 2014, s.461-471). Medeniyet tarihinin bu coğrafyada başlaması sebebiyle, bölge her zaman tüm dünyanın dikkatini çekmiştir (Arı, 2012, s.21). Bölge, zengin yer altı kaynakları ve stratejik konumuyla tarih boyunca önemini korumuştur.

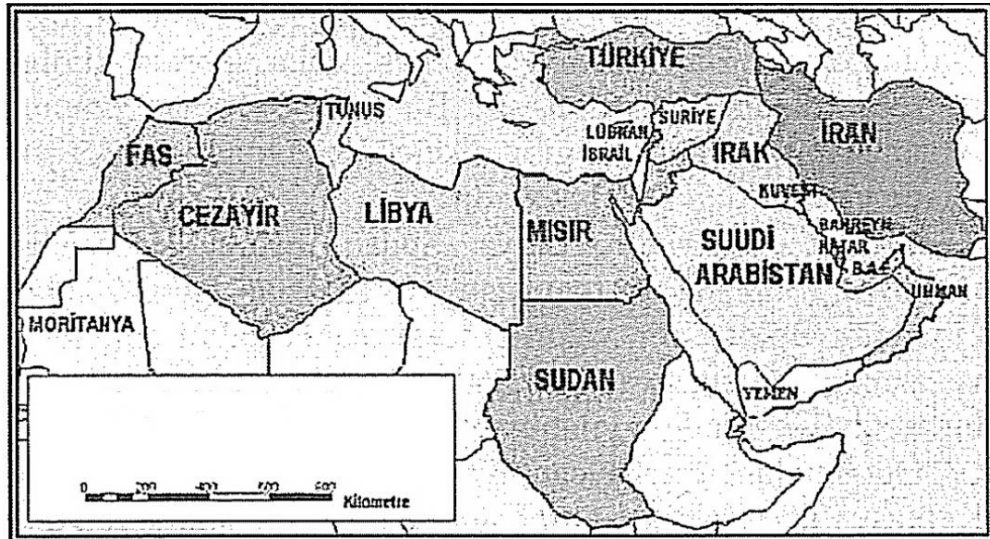
Orta Doğu kelimesini ilk ortaya atan Amerikalı deniz subayı Alfred Thayer Mahan'dır (Meyer ve Brysac, 2016, s.13). Mahan, 1902 yılında İngiliz dergisi The National Review'de yayımlanan "Basra Körfezi ve Uluslararası ilişkiler" makalesinde Orta Doğu'dan söz etmiştir. Orta Doğu terimi, 1939 yılı itibarıyla Birleşik Krallık resmi kaynaklarında kullanılmaya başlanmıştır (Özey, 2007).

Orta Doğu terimi, Batı merkezli bir kavramdır. Avrupa dünyanın merkezi kabul edilmekte ve diğer bölgeler ona olan uzaklıklarına göre isimlendirilmektedirler. Orta Doğu bir mekân üretimidir. Mekanlar ilişkiseldir çünkü diğer mekanlara göre ilişkisi, etkileşimi ve konumuna göre yeni anlamlar kazanırlar (Bilgili, 2016, s.12). Osmanlı döneminde Yakın Doğu olarak isimlendirilen bölge, Balkanların Osmanlı'dan kopmasıyla Orta Doğu olarak nitelendirilmiştir. "Orta Doğu" ve "Yakın Doğu"nun yanı sıra "Arap Asyası" ve "Önbatı Asya" olarak da isimlendirilen bölge, coğrafi olarak Güneybatı Asya olarak geçmektedir (Özey, 2017, s.2)

Orta Doğu üzerine yapılan ilk araştırmalar batılı seyyahlar, antropologlar ve araştırmacılar tarafından daha çok bölgeyi ele geçirmeye dönük sömürgecilik ve

emperyalizm gibi süreçler içerisinde şekillenmiştir. Bu da önyargı sorununu beraberinde getirmiştir. Önyargı, dil, din, ırk, cinsiyet, fiziksel görünüm, eğitim gibi özellikler dikkate alınarak bir topluluğun üyelerine karşı sergilenen olumsuz tutumlar olarak tanımlanabilir (Balcı ve Tuncel, 2017, s.97). Batılı devletler ellerinde bulunan güç sayesinde Orta Doğu hakkında oluşturdukları olumsuz kalıp yargıları tüm dünyaya benimsetmiş durumdadırlar. Yapılan çalışmalar en kaba haliyle -batı yanlısı- Oryantalist bakış açısıyla yapılmış araştırmalardır. Orta Doğu'nun neresi olduğuna dair bir hemfikir yoktur. Orta Doğu'yu bir araya getiren temel özelliklerden ve ortak bir toplumdansöz etmek mümkün değildir.

Orta Doğu sınırları tam anlamıyla belli değildir. En geniş anlamda batıda Fas, Libya, Tunus, Cezayir, Somali, Mısır, Etiyopya ve Sudan doğuda, Bahreyn, Irak, Kuveyt, Katar, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, kuzeyde Türkiye, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Kafkasya'ya uzanan güneyde ise Suudi Arabistan ve Yemen'i içine alan Arap yarımadasını kapsayan bir bölge olarak isimlendirilebilir (bkz. Şekil 1). Sınırlar biraz daha daraltılacak olursa kuzeyde Türkiye, İran, batıda Mısır, güneyde Aden Körfezi ve Yemen ve doğuda Umman Körfezi'ni içine alan bir coğrafya olarak adlandırılabilir (Arı, 2012, s.21).

Şekil 1.1: Orta Doğu Haritası

Kaynak: Özey, R. (2009). Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası. 4. Basım. İstanbul: Aktif Yayınevi.

Orta Doğu, etnik köken bakımından Araplar, Farslar ve Türklerin dinsel olarak da Müslümanların egemenliğinde olmuştur. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Yahudiler, son dönemde ise Kürtler bölgede önemli bir konuma sahip olmuşlardır (Arı, 2012, s.31).

Stratejik konumu itibariyle büyük önem arz eden Orta Doğu coğrafyası, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlamaktadır. Orta Doğu, Avrupa ve Asya'nın, Asya ile Afrika'nın, Akdeniz, Karadeniz ve Hint Okyanusu'nun kesişim noktasındadır. Mısır'a hayat veren Nil nehrine, Basra Körfezi'ne dökülen Dicle ve Fırat nehirlerine, Hürmüz Boğazı ve Süveyş Kanalı gibi stratejik önem taşıyan su yollarına ev sahipliği yapmaktadır. Doğu ve Batı arasında önemli ticaret yollarının da geçiş güzergahıdır (Yılmaz, 2016, s.101). Bu yüzden tarihin her döneminde ilgi odağı olmuş ve güçlü devletlerin dikkatini çekmiştir. Orta Doğu Napolyon, Hitler, Büyük İskender, Jules Sezar da dahil birçok liderin egemen olmak için çabaladığı yer olmuştur (Meyer ve Brysac, 2016, s.13).

Bugün Orta Doğu'yu önemli kılan, güçlü devletlerin bölgeye hâkim olmak için yarışmasına sebep olan şey, 1800'lerin sonuna doğru keşfedilen petroldür. Güçlü devletler bu bölgedeki zengin petrol yataklarına egemen olmak için Orta Doğu'nun karışık iç siyasetinden faydalanmaktadırlar. Petrol sahibi olan ülkeler sürekli savaş ve hükümet darbelerine sahne olmuştur. Böylece bölge halkı sorunlardan ve savaştan gözünü açamamıştır. Çoğu zaman bölgedeki çocuklar barışın ne demek olduğunu bilmeden büyümüşlerdir.

Orta Doğu'nun uluslararası konumunu belirleyen faktörler, bölgenin coğrafyası ve jeopolitik özellikleri, tarihi ve jeokültürel yapısı ve jeoekonomik özellikleri olarak sıralanabilir (Davutoğlu, 2012, s.324-332).

1.1.1. Orta Doğu'nun Tarihi Özellikleri

Tarih, insanlığın kayıt altına alınmış geçmişi olarak açıklanacaksa, Orta Doğu dünyanın diğer bütün bölgelerinden daha uzun tarihe sahip olur. Uygarlığın kırılma

noktaları Orta Doğu'da gerçekleşmiş, ilk temel gıdalar burada yetiştirilmiş, hayvanlar burada evcilleştirilmiş, ilk tarım köyleri burada kurulmuştur. Yazı ve kayıtların korunması da yine ilk olarak Orta Doğu'da ortaya çıkmıştır (Goldschmidt ve Davidson, 2008, s.35).

Orta Doğu, tarihin en eski çağlarından beri, en önemli yerleşim yerlerinden biri olmuştur. İnsanlık tarihinin buradan yayılmaya başladığı düşünülmektedir. Yerleşim yeri ile insanlık tarihinin uyuştugu Orta Doğu, çok sayıda medeniyete beşiklik etmiştir.

Yazının bulunmasıyla birlikte bilinen tarihe bakılacak olursa, Nil, Dicle ve Fırat nehirlerinin çevrelerine birçok topluluk gelerek buralara yerleşmiştir. Sümerler, Babiller, Asurlular, Hititler ve Persler Anadolu ve Mezopotamya üzerinde geniş imparatorluklar kurmuşlardır (Dedeoğlu, 2002, s.7).

Tarihin kayda geçen ilk savaşı bu bölgede, MÖ 1479'da Suriye topraklarının kontrolünü ele almak için, Firavun III. Tutmosis'in ordusu ile Kadeş ve Kenan devletçikleri arasında bugün ki İsrail sınırları içinde kalan Megiddo'da gerçekleşmiştir (Tucker, 2010, s.3).

Bugün Orta Doğu'nun kana bulanma sebeplerinden biri olan İsrail Devleti'nin temelleri, kendilerine vaat edilmiş toprakları ele geçiren Yahudiler tarafından MÖ 1020 yılında atılmıştır. Karl Saul (Şaul) önderliğinde kurulan İsrail Krallığı, daha sonraki yıllarda Davut ve Süleyman Peygamberin liderliğine şahitlik etmiştir (Çimen, 2016, s.25). MÖ 930 yılında taht meseleleri yüzünden Kuzey ve Güney olarak ikiye bölünmüş, Asurluların bu bölgeye gelmesiyle Kuzey İsrail Krallığı ortadan kalkmıştır. Sonraki dönemlerde Roma İmparatorluğu hâkimiyeti altında yaşayan Yahudiler, sürekli ayaklanmalar çıkarmış ve Bar-Kohba isyanından sonra Kudüs'ten dünyanın dört bir tarafına sürülmüşlerdir.

Bugün Suriye ve Lübnan'nın Akdeniz kıyılarındaki topraklarında yaşayan Fenikeliler, buralarda koloniler kurmuş, İngiltere, Hindistan ve Batı Afrika ile ticareti geliştirmişlerdir. Hititler ve Mısırlılar bugünkü Suriye, Lübnan ve Filistin bölgelerine hâkim olmak için mücadeleler vermiş ve bu mücadeleler kanlı savaşlarla sonuçlanmıştır. Orta Doğu tarihi savaşlarla başlamış ve bu savaşlar neredeyse

günümüze kadar aralıksız bir şekilde devam etmiştir. Roma İmparatorluğu'nun Fenikelilere ait toprakları işgalinden sonra Fenikeli tüccarlara MÖ I. Yüzyıldan itibaren "Suriyeli" denmeye başlanmıştır (Dedeoğlu, 2002, s.7).

Jeopolitik rekabet ve hesaplaşma bölgesi olan Orta Doğu, dünya devleti olmaya niyet etmiş olan büyük devletlerin tarihsel hesaplaşma alanı olmuştur. Helen İmparatorluğu, Grek Medeniyetleri, Bizans ve Pers İmparatorluğu gibi büyük güçlerin en önemli rekabet bölgesi olmuştur. Aynı zamanda Haçlı-İslam rekabetinin yaşandığı bölgedir.

İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte 7. yüzyılda Araplar, Arap yarımadasının dışına açılmış, Hindistan'dan Fransa'ya kadar olan topraklar üzerinde etkili olmuşlardır. İslam, bilim, kültür ve hukuku ile ulaştığı toprakların uygarlıklarına katkıda bulunmuştur.

İslamiyet'le birlikte Orta Doğu, Müslüman Araplar ve Türklerle şekillenmiştir. İlk etkisi 9. yüzyılda başlayan Türkler, 1071 yılından itibaren Anadolu'ya egemen olmaya başlamışlardır. 11. ve 13. yüzyıllar arasında 8 haçlı seferine tanıklık eden Orta Doğu, 13. yüzyıla gelindiğinde Pers ve Roma İmparatorluklarından sonra yeni bir imparatorluğa ev sahipliği yapmaya hazırlanmıştır. Bu yeni imparatorluk, 16. yüzyıla gelindiğinde batıda Fas'ı içine alarak doğuda Karadeniz ve İran sınırını kapsayan, kuzeydeBalkanlar ve Tuna nehrine, güneyde ise Mısır ve Sahra çölü'ne kadar uzanan Osmanlı İmparatorluğu'dur.

Her büyük devlet gibi çöküşe doğru ilerleyen Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Doğu'dan ayrılması emperyalist güçlerin işlerini kolaylaştırmış ve bu devletlerin bölgeye nüfuz etmesini sağlamıştır. Avrupa Devletleri, Orta Doğu'ya 19. yüzyıl başlarında hâkim olmaya başlamış ve bölgeyi sömürge altına alma yarışına girmişlerdir. İngiliz ve Fransızlar bu anlamda birbirleriyle yarışmış, güç mücadelelerinin içine Osmanlı Devleti'ni de çekmişlerdir. Sömürgecilik yarışıyla başlayan çekişme I. Dünya Savaşı'yla son bulmuş, Osmanlı Devleti'nin dağılmasıyla, Orta Doğu halkları için yeni ve zorlu bir süreç başlamıştır. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın 16 Mayıs 1916 yılında Osmanlı Devleti'ni kendi aralarında gizli anlaşmalarla paylaşmaları, bundan sonra Orta

Doğu halklarının kaderlerini de kendilerinden olmayan güçlerin belirleyeceğine bir işaret etti. Ancak buna itiraz eden Türk milleti topraklarını son nefesine kadar korumuş ve bugünkü Türkiye'nin temellerini atmışlardır.

Bağımsızlık vaatleriyle kandırılan Arap toplumları, manda yönetimiyle tanışmış, emperyalist uygulamaların sürekli hale gelmesine tanık olmuşlardır. Sınırları Müttefik Devletlerin çıkarları doğrultusunda cetvelle çizilerek belirlenen Orta Doğu sınırları, geçirgen, ülkelerin oluşumu ise yapaydır.

Sınırları kötü örülmüş bir duvarı andıran Orta Doğu'nun herhangi bir taşıyı oynatmak duvarı yıkmak anlamına gelmektedir. Bunu çok iyi bilen ve bu duvarın altında kalmak istemeyip Orta Doğu'yu dizayn eden güçler, farklı taşların yerlerini eş-zamanlı olarak değiştirerek duvarın şeklini bozmadan yeni düzenlemeler yapmaya çalışmaktadırlar (Davutoğlu, 2012, s.323).

19. yüzyıla kadar uzanan Rusya'nın güneye inme politikasından Rus-İngiliz rekabetine, İngiliz-Fransız, İngiliz-Almanya rekabetine kadar hepsindeki amaç Orta Doğu'ya hâkim olma mücadelesidir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra sınırları yapay olarak çizilen Arap ülkeleri, bağımsızlıklarını ilan edinceye kadar İngiliz ve Fransız mandası altında kalmışlardır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki imparatorluklar yıkılmıştır. Hâkimiyet çatışmalarının yerini ulus-devlet olgusu almış ve ideolojik çatışmalar rengini göstermeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürge imparatorlukları yerini parçalanmış ulus-devlet anlayışına bırakmıştır. Bu dönemdeki sistemin ana özelliği ideolojik temelli çift kutuplaşma olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise kutuplaşma sona ermiş fakat ulus-devlet olgusunu tam anlamıyla gerçekleştiremeyen devletlerde bunalımlar yaşanmıştır. Daha sonraki zamanlarda bu devletlerin varlıkları tartışılır hale gelmiştir (Davutoğlu, 2012, s.338-339).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok Arap devleti bağımsızlığını elde etmiş ve kendi iç ve dış siyasetlerini uygulamaya başlamışlardır. 1945'de kurulan Arap Birliği'yle tüm Araplar aynı siyasi amaç doğrultusunda bir araya gelmişlerdir. Arap

halkı arasındaki dayanışmayı arttırmak amacıyla kurulan Arap Birliği, aynı zamanda bölgede kurulması planlanan bir Yahudi devletine engel olmayı da amaçlamıştır.

İki dünya savaşı arasında Türkiye, İnan ve Afganistan tam bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bu dönemin sonlarına doğru ise bu ülkeler arasına Suudi Arabistan, Yemen, Irak ve Mısır katılmış ancak Irak ve Mısır İngilizlerin etkisinden tam anlamıyla kurtulamamıştır.

Arap devletleri bağımsızlıklarını ilan ederken kendileri için tehlike arz eden bir Yahudi devleti sorunsalının da farkındaydılar. Orta Doğu'da yıllarca dökülen kanın sebeplerinden biri olan Yahudi devleti oluşumu, bütün itirazlara ve çabalara rağmen gerçekleşmiştir. 1948 yılında Tel Aviv'de İsrail Devleti'nin kurulduğu açıklanmıştır. Başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere diğer dünya ülkeleri de İsrail Devleti'ni tanımışlardır. Ancak İsrail'in kurulduğunun açıklanmasıyla Arap ülkeleri birleşerek Filistin topraklarına girmişlerdir. Böylece ilk Arap-İsrail Savaşı da başlamış oldu. Savaşın sonunda ayakta kalan devlet İsrail olmuş ve İsrail emekleme dönemini başarıyla tamamlamıştır. Bundan sonraki Arap-İsrail savaşlarında da İsrail, Arapları ağır yenilgiye uğratmıştır.

Orta Doğu topraklarında kargaşa devam ederken, toprağın altı da hareketlenmeye başlamıştı. 1950'de Orta Doğu dünya petrol ihtiyacının yüzde 16'sını karşılarken bu oran beş yıl sonra yüzde 20'ye, kısa bir süre sonra da yüzde 75'e yükselmiştir (Çimen, 2016, s.226). Petrole olan ihtiyacın artması gelişmiş ülkelerin dikkatlerini bu bölgeye çevirmiştir. Orta Doğu dünya genelinde daha da kıymete binmiş, ancak her servetin beraberinde gelen hırsı da tatmıştır. Orta Doğu devletleri, bölgeleri üzerinde sorun yaşanacak yeni bir zemin bulunduğunu ve bedelini yine kendilerinin ödeyecekleri durumun belki de farkında bile değillerdi.

Orta Doğu, tüm zamanlarda olduğu gibi son yıllarda da savaş ve kargaşa noktasında dinamikliğini korumuştur. 2010 yılında yeni bir döneme giren Orta Doğu, Tunus'ta başlayıp dallanarak genişleyen ve daha sonra karanlık bir kışa dönüşen Arap Baharı'na şahit olmuştur. Arap Baharı baskı, fakirlik, yolsuzluk ve işsizlik gibi nedenlere bir başkaldırıdır. İlk zamanlar demokrasi ve istikrar beklentileriyle "bahar"

yakıştırması yapılmıştır. Ancak ülkeler altüst olmuş, devrimler yaşanmış ve ülkeler daha çok karışmıştır.

Kuzey Afrika'dan başlayarak Orta Doğu'yu saran Arap Baharı'nın ağır bedellerini bugün Suriye ağır bir şekilde ödemektedir. 15 Mart 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı yedi yıldır aralıksız devam etmekte, yüzbinlerce insanın ölmesine, milyonlarca insanın ise mülteci olmasına sebep olmuştur. Suriye iç savaşı, dışarıdan da çok fazla müdahale almış ve bu sebeple içinden çıkılmaz hale gelmiştir.

1.1.2. Orta Doğu Coğrafi Özellikleri ve Jeopolitiği

Orta Doğu coğrafi özellikleri ele alındığında bir tarafta Suudi Arabistan'da Nufud, Libya, Mısır ve Cezayir'in güneyinde yer alan Sahra çölü, İran'da Deşt-î Kebir ve Deşt-î Lût çölleri diğer tarafta ise Subtropikal iklimin görüldüğü Akdeniz kıyıları, bunların yanı sıra dört mevsimin yaşandığı Türkiye gibi farklı iklim özellikleri taşıyan ülkeleri kapsamaktadır (Akengin ve Gürçay, 2014, s.20).

Orta Doğu, topoğrafik açıdan ele alındığında tarihsel açıdan da ne gibi sonuçlar doğurduğu görülebilir. Bölgedeki akarsuların varlığı, belli tarım alanlarının ve yerleşim yerlerinin oluşmasını sağlamaktadır. Akarsuların birçok devletin içinden geçmesi, devletlerarasındaki etkileşimi arttırmıştır. Nil, Dicle ve Fırat nehirlerinde olduğu gibi.

Deniz ve su geçiş yolları açısından da önemli bir yere sahip olan Orta Doğu'da, Süveyş Kanalı, Cebelitarık Boğazı, Hürmüz Boğazı, İstanbul ve Çanakkale Boğazları gibi stratejik öneme sahip su yolları bulunmaktadır.

Orta Doğu'nun en göze çarpan özelliği Afroavasya dünya ana kıtasının kesişim alanını oluşturmasıdır. Üç kıtanın da etkili olabileceği ve ihmal edemeyeceği bir coğrafyadır. Orta Doğu gerek kara havzası gerek deniz havzaları gerekse su yolları bakımından özgün bir coğrafyaya sahiptir. Dünyanın en önemli ticaret denizlerinin çoğu bu bölgededir. Hazar Denizi, Karadeniz, Akdeniz, Ege Denizi, Kızıl Denizi, Arap Denizi, Hint Okyanusu, Aden ve Basra Körfezi burada yer almaktadır.

Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisi'ne göre: "Sibiryaya ve Doğu Avrupa, dünyanın 'Heartland' (Kalp Sahası)'ıdır. Heartland'ın etrafında yer alan Çin'den

Balkanlara kadar uzanan bölge ‘İç veya Kenar Hilal’ ya da ‘Rimland’ kuşağıdır (Özey, 2015, s.18). Mackinder’e göre Doğu Avrupa’da sözü geçen bir devletin Heartland’da, Heartland’da sözü geçen devletin ise Rimland’da sözü geçer ve bu bölgeye hükmetmiş olur. Rimland’a hükmeden ise bütün dünyaya hâkim olur. Orta Doğu bu bağlamda Rimland bölgesi içerisinde yer almaktadır. Dünya hâkimiyeti için bunun yanı sıra Deniz Hâkimiyet Teorisi, Kenar Kuşak Teorisi, Hava Hâkimiyet Teorisi gibi teoriler ortaya atılmış, bu teorilerin hepsinde Orta Doğu iç hilal kuşağında yer almıştır.

1.1.3. Orta Doğu Halkları (Dinsel ve Etnik Yapı)

Orta Doğu’daki gerçek aktörler sorusuna tatmin edici bir cevap verilmesi imkânsızdır. Orta Doğu politikasını sadece devletler ve örgütler arası ilişkilere göre tanımlamak mümkün değildir. Orta Doğu modern ilişkilerin olmadığı bir bölgedir. Orta Doğu’da etnik, dinsel, mezhepsel ırklar ve aşiretler Orta Doğu politikasının gerçek aktörleri olmuşlardır.

Nüfus olarak kalabalık bir bölge olan Orta Doğu, yoğunluk konusunda coğrafi etkenler ve ülkelerin gelişim düzeylerine göre farklılık arz etmektedir. Ülkelerin kalkınmasında en büyük etkenlerden biri nüfustur. Ancak ülkelerin kalkınmasında sahip olunan nüfus özellikleri, nüfusun miktarından daha önemlidir (Doğan, 2013, s.20). Kalabalık nüfusa sahip olan Orta Doğu ülkeleri sahip oldukları potansiyel nüfusları değerlendiremedikleri için kalabalık nüfus genel olarak sorun teşkil etmiştir.

Orta Doğu halkları etnik köken bakımından zengindir. Ancak bu zenginlik bölgede modern devlet (ulus-devlet) anlayışıyla birlikte yerini kağos ortamına bırakmıştır. Orta Doğu’nun çoğunlukta nüfusunu oluşturan Araplar, I. Dünya Savaşı sonrası Müttefik Devletlerin çıkarları doğrultusunda, ulus-devlet anlayışının aksine parçalı devletler olarak sahneye çıkmışlardır.

Orta Doğu’da Türkler, Farslar ve Yahudiler devletleşmiş olan ırklardır. Azınlık konumunda olanlar ise Kürtler, Ermeniler, Çerkezler, Beluciler, Grekler, Asuriler, Kıptiler, Türkmenler ve Azerilerdir.

Dinsel açıdan da Orta Doğu önemli bir çeşitlilik arz etmektedir. Çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Orta Doğu, Pew Research Center tarafından yayınlanan rapora göre, dünyadaki 1 milyar 600 milyon Müslüman nüfusun yüzde 20'sini barındırmaktadır (www.yenisoz.com.tr, 2016).

İslamiyet 610 yılında Hz. Muhammed'in peygamber olmasıyla ortaya çıkmış bir dindir. Kutsal kitabı Kuran'ı Kerim'dir. Arapça'da İslam sözcüğü "inananın Allah'a teslim olması" anlamına gelmektedir. İslam sözcüğü ile aynı kökten olan Müslüman sözcüğü de teslim olma işini yapan kimse demektir. Müslüman kendini tamamıyla Allah'a veren kişidir (Lewis, 2013, s.276).

Mekke'de ortaya çıkan İslamiyet, buradaki halkın, peygamberi istememesi ve Müslüman olanları zor durumda bırakması sebebiyle çok fazla yayılamamıştır. Asıl büyümeyi Medine'de yaşayan İslamiyet, hoşgörü ve adalet temelinde geniş coğrafyalarda yankı uyandırmıştır. Dini lider Hz. Muhammed'in vefatından sonra da dört büyük halife önderliğinde İslamiyet, üç kıtaya yayılmıştır.

Müslümanlarda kendi aralarında her dinde olduğu gibi çeşitli mezheplere ayrılmıştır. Mezhep bakımından Sünni ve Şii olarak ikiye ayrılan Müslümanlar, İslamiyet'in yayılmaya başlamasından kısa bir süre sonra baskın mezhep olmak adına savaşmışlardır. Bu mezhepler kendi aralarında da çeşitli gruplara ayrılmışlardır. Sünni mezhebi itikatta mezhep olarak Maturidi, Eşari, amelde mezhepte Hanifi, Şafi, Hanbeli, Maliki olarak ayrılmıştır. Şii mezhebi ise Nusayrililer, Aleviler, Caferiler, İsmaililer, Zeydiler ve Dürziler gibi gruplara ayrılmışlardır. Hariciler, Yezidiler, Mandeaneler, Zerdüşterlerde bu bölgenin diğer din mensuplarındandır.

Orta Doğu'daki dinlerden biri de Yahudiliktir. Yahudilik, vaat edilmiş topraklarla bütünleşmiş bir milletin hayatını oluşturur. Orta Doğu'daki üç büyük semavi dinin en kadim olanı Yahudiliktir. Hz. İbrahim, Eber'in soyundan gelmektedir. Eber de Hz. Nuh'un oğlu Sam'ın soyundan gelmektedir. Hz. İbrahim'e geldiği soy itibarıyla İbrani, konuştuğu dile ise İbranice denir (Harman, 2013, s.130). İbranileri ise Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup soyundan gelenler oluşturur.

Birçok peygamberin kendilerinden olması ve Tanrı'nın kendilerini seçip ahidleşmesiyle Yahudiler kendilerini üstün bir ırk olarak görmüşlerdir. Yahudi olmayanların Yahudilere hizmet etmek için yaratıldığını düşünürler. *Tevrat'ta (Tesniye, 7/6): “Siz Tanrınız Rab için kutsal bir kavimsiniz. Tanrınız Rab, kendi has kavmi olmanız için yeryüzündeki bütün milletler arasından sizi seçti” ayeti yer almaktadır.*

Yahudiler, Hz. Musa, Hz. Süleyman ve Hz. Davut gibi peygamberler döneminde zirve zamanlarını yaşamışlardır. Babil ve Roma Devletleri dönemlerinde sürgün edilen Yahudiler sonraki dönemlerde tekrardan bugünkü Filistin topraklarına dönmüşlerdir.

Yahudi hem din hem ırk olarak Yahudi olanlar için kullanılmaktadır. “Yahudi olunmaz Yahudi doğulur” diye tanımlanan Yahudilerde soy anneden devam eder. Yahudi bir annenin çocuğu, babasının ne olduğuna bakılmaksızın Yahudi olur (Mısıroğlu, 2010, s.15).

Yahudiliğin kutsal kitabı, Tanah adı verilen kutsal metinlerdir. Tanah; Tora (Tevrat), Ketuvim (Kitaplar) ve Nevim (Peygamberler) bölümlerinden oluşmaktadır (Harman, 2013, s.145). Sina dağında Hz. Musa'ya Tanrı tarafından verildiği kabul edilen tüm yazılı ve sözlü öğretilere Tevrat denmektedir.

Bugünkü İsrail'de siyasi açıdan farklılaşma daha çok Yahudilerin geldikleri yerlere göredir. Orta Çağın sonlarında, Orta ve Doğu Avrupa'da yani Almanya ve Polonya'da bulunan Yahudilere “Aşkenaz”, İspanya ve Portekiz'deki Yahudilere “Saferad”, Arap dünyası ve ona komşu olan ülkelerdeki Yahudilere “Mizrahi”, Etiyopya'daki Yahudilere “Etiyopya Yahudileri” ve Sovyet sınırları içerisinde olan Yahudilere “Sovyet Yahudileri” denmektedir.

Yahudi mezhepleri dönemsel olarak farklılıklar göstermektedir. Günümüz Yahudi mezhepleri Ortodoks, Reformist, Muhafazakâr, Yeniden Yapılanmacı ve Samiri Yahudileridir.

Tek Tanrılı dinlerden bir diğeri de Hristiyanlıktır. Hristiyanlık Roma İmparatorluğu'nun Orta Doğu'daki hâkimiyeti sürecinde ortaya çıkmıştır. Hristiyan, Hz.

İsa'ya inananlara verilen bir isimdir. Roma'nın Yahudilere yaptığı baskı özgürlük istemini gittikçe güçlendirmiştir. Yahudilerin kutsal kitaplarında bu zor günlerde kendilerine Mesih adlı bir kurtarıcının geleceğinden söz edilir. Roma İmparatoru Tiberius'un saltanatının 15. yılında Hz. İsa peygamberliğini halka anlatmaya başlamıştır. Hz. İsa kendisinden önce gelen Hz. Musa'nın değiştirilmiş kutsal kitabını düzeltmek ve anlaşılır biçimde yorumlamak için gönderildiğini halka anlatmaya çalışmıştır.

Hristiyanlıkta teslis inancı, din adamları tarafından sonradan ortaya atılmıştır. *İncil'de (Matta, 28/19): "Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin"* ayeti yer almaktadır. Hristiyanlık inancına göre Hz. İsa Mesih, Allah'ın oğlu ve Rab'dir (Kaya, 2004, s.39).

Roma'nın Filistin valisi tarafından çarmıha gerilerek öldürülen Hz. İsa, o zamana kadar dinini çok fazla yayamamıştır. Kendisinin ölümünden çok sonra Hristiyanlık yayılmaya başlamış ve büyük kitlelere ulaşmıştır.

Hristiyanlık mezhepleri ilk olarak Ortodoks ve Katolik olarak ikiye ayrılmıştır. Daha sonra Martin Luther üçüncü bir mezhep olarak Protestanlığı katmıştır. Bu üç ana mezhebin yanında yüzyıllar boyunca birçok mezhep ve tarikatta ortaya çıkmıştır.

1.1.4. Orta Doğu'da Jeoekonomik Faktör

Bütün büyük medeniyet havzalarının doğduğu Orta Doğu, tarım devriminin merkezidir. Orta Doğu ilk yerleşik toplulukların kurulduğu kanunların yazıldığı yerdir. Tarım potansiyelinin yüksek olması ve ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle Orta Doğu tarihsel süreç içerisinde büyük önem taşımıştır. Afroavasya'nın kesişim noktası olması sebebiyle birçok ulaşım ve ticaret yoluna doğrudan ya da dolaylı olarak ev sahipliği yapmıştır.

19. yüzyıldan sonra Orta Doğu'da jeoekonomik anlamda ön plana çıkan şey petrol ve doğalgaz olmuştur. Bölge, dünya petrol rezervlerinin %60'ından fazlasına sahiptir (Özey, 2004, s.63). Orta Doğu sahip olduğu petrol ve doğalgaz rezervleri

bakımından dünyadaki en zengin bölgedir. Petrol dünyanın en kıymetli hammaddesi haline gelince petrol sahibi olan ülkeler her dönem karışıklık yaşamışlardır. Petrolün uluslararası güçler açısından büyük önem arz etmesi, bölgedeki petrolün kontrolünü gerektiren bir strateji izlenmesini şart koşmuştur (Davutoğlu, 2012, s.333). Dönemin başbakanı Winston Churchill “Bir damla petrol bir damla kandan daha değerlidir” diyerek günümüz Orta Doğu’sunu ve burada oynanan siyaseti en güzel biçimde anlatmaktadır.

1.2. Suriye

Suriye, farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapmış, tarihi özellikler taşıyan bir Orta Doğu ülkesidir. Orta Doğu’nun merkezi konumunda olan ülke, stratejik öneminden dolayı büyük güçlerin önem verdiği, elde etmek için yarıştığı bir coğrafya olagelmıştır.

1.2.1. Suriye’nin Tarihi Özellikleri

Suriye, coğrafi özellikleri, mezhep farklılıkları, çeşitli etnik grupları ve karmaşık siyaseti ile her dönem dikkat çeken bir bölge olmuştur. Daha önceleri Akdeniz’in doğu kıyılarını içine alacak şekilde bir coğrafi tanıma sahip olan Suriye, 1946 yılı itibariyle tamamen bağımsız bir ülkeyi ifade etmektedir.

Suriye, medeniyetin ve yerleşik hayatın başlamasıyla birlikte her daim büyük önem arz etmiştir. Tarihin önemli savaşlarına ve ilk yazılı anlaşma olan Kadeş anlaşmasına şahitlik etmiştir.

Tarih boyunca Kenanlılar, İbraniler, Babiller, Persler, Aramiler, Yunanlılar, Asurlular, Selçuklular, Romalılar, Memlukler, Bizanslılar, Emeviler, Eyyubiler, Haçlılar, Abbasiler ve Osmanlı Devleti gibi pek çok devletin yönetimi altına girmiştir. 1516 yılında Osmanlı egemenliğine giren Suriye, 403 yıl Osmanlı Devleti tarafından yönetilmiştir.

Osmanlı Devleti döneminde Şam, Trablusşam, Halep ve Sayda(Akka) olmak üzere dört eyaletten oluşan bölge “Biladu’ş-Şam” olarak isimlendirilmiştir (Akdemir, 2000, s.210-211). Kavalalı Mehmet Ali Paşa, 1800’lü yıllarda Mısır valisi olmuş ve

Mısır'da kendi hanedanlığını kurmuştur. Daha sonra da Suriye'yi kendi topraklarına katmıştır (Altundağ, 1945, s.57). Ancak Avrupalı Devletler bu durumdan rahatsız olmuş ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın buradan çekilmesini sağlamış ve Suriye'yi tekrardan Osmanlı topraklarına katmışlardır (Ünal, 1977, s.200-201).

Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte Arap halkları İtilaf Devletleri'nin isteği ve kendi beklentileri doğrultusunda ayaklanmalar çıkarmaya başladılar. Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal, Suriye Osmanlı egemenliğinden çıkınca Şam'da Arap hükümeti kurdu. Arap milliyetçileri tarafından bağımsızlık yolunda atılmış ilk adım olarak kabul edilen bu girişim, San Remo Konferansı'ndaki Orta Doğu paylaşım planının duyulmasıyla hayal kırıklığına dönüşmüştür. Sykes Picot Anlaşması'nda yer aldığı gibi Suriye ve Lübnan Fransa'nın mandası yönetimine girmiştir (Aydos ve Duran, 2000, s.23). Böylece Suriye için yeni bir dönem başlamıştır.

Fransa yönetimi altına girdikten sonra Suriye, Halep, Cebel-i Dürzi, İskenderun, Lazkiye ve Şam olmak üzere beş bölgeye ayrılmıştır (Yılmaz ve Şahin, 2004, s.9-10). Fransa'nın "böl-yönet" politikasıyla Suriye bağımsızlığını kazandıktan sonra da zayıf bir devlet olmuştur (Salık, 2011, s.9). Sürekli iç karışıklıklar yaşayan yönetimler, 1925'te Şam ve Halep'in birleştirilmesiyle Suriye Devleti'ni oluşturmuşlardır. Bir sene sonra Lübnan tamamen Suriye'den ayrılmış, Fransa'ya bağlı bir cumhuriyet olmuştur (Şentürk, 2003, s.14-15). Dürzi ve Alevi bölgeleri 1936 senesine kadar ayrı kalmışlardır (Türkman, 2007, s.97).

Suriye halkı 1936 yılına kadar manda yönetimine karşı zaman zaman ayaklanmalar çıkarmış ve isyanların bastırılmasında binlerce kayıp vermiştir. İkinci Dünya Savaşı arifesinde Fransa ekonomik anlamda ciddi sıkıntılar yaşamış bu da mandası altındaki yönetimleri ile ilgili izlediği politikasını değiştirmesine sebep olmuştur. 1936 yılında Haşim Attasi öncülüğünde kurulan Suriye Hükümeti Fransa tarafından tanınmıştır. Bu tanımayla birlikte Alevi ve Dürzi yönetimleri Suriye'ye dahil edilmiştir. Bu anlaşmayla Lübnan ayrı bir devlet olarak kalmıştır. İskenderun Sancağı da Türkiye'nin isteği doğrultusunda ayrı bir yönetim olarak kabul edilmiş, sonrasında Türkiye'ye katılmıştır (Dağıstan ve Sofuoğlu, 2008, s.106).

1.2.1.1. Bağımsız Suriye

İkinci Dünya Savaşı'yla Alman-Fransız-İngiliz çekişmesi arasında kalan Suriye 1946 yılına gelindiğinde tam manasıyla bağımsızlığını ilan etmiştir. Fransa tüm birliklerini Suriye'den çıkarmış ve bunu kamuoyuna duyurmuştur. 25 yıllık Fransız manda yönetimi böylelikle sona ermiştir (www.21yyte.org/tr, 2012).

17 Nisan 1946 yılında bağımsızlığına kavuşan Suriye, bundan kısa bir süre sonra art arda darbeler yaşamıştır. 1949 yılında Sünni bir general olan ve CIA tarafından desteklenen Hüsnü Zaim ile başlayan askeri darbeler, 1970'de Nusayri olan Hafız Esad'ın iktidarı ele geçirmesine kadar devam etmiştir (Akdemir, 2000, s.211-213).

Suriye ve Mısır 1958 yılında bir araya gelerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Bu birleşme çok uzun sürmemiş, 1961 yılında Albay Kerim el-Nahlavi liderliğinde Sünni subaylar tarafından darbe gerçekleştirilmiştir. Darbeyle birlikte Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne son verilmiştir (Dam, 2000, s.60-62).

1950'lerden itibaren iktidarda varlığını hissettiren Arap Baas Sosyalist Partisi 1960'larda iktidarı ele geçirmiştir. Salah Biter ve Mişel Eflak önderliğinde 1944 yılında parti haline gelen Baas partisi Suriye milliyetçiliğinden ziyade Arap milliyetçisi bir parti olarak kurulmuştur. "Büyük Suriye" projesi altında Suriye, Irak, Filistin ve Ürdün'ü birleştirmeyi amaçlamışlardır. Baas kelime anlamı yeniden diriliştir. Arapların yeniden dirilişinin birlik, özgürlük ve sosyalizmle mümkün olacağını savunmuşlardır. Ancak Suriye 1970 yılına kadar sürekli darbelere maruz kalmış ve kalıcı bir istikrar yakalayamamıştır.

1.2.1.2. 1970 Sonrası Suriye

Suriye 1967 yılında Arap İsrail savaşında Golan Tepeleri'ni kaybetmiştir. O dönemde Savunma Bakanı olarak görev yapan Hafız Esad, 1970'te kansız şekilde yapılan bir darbeyle iktidarı ele geçirmiştir. 16 Kasım 1970 yılında Hafız Esad önderliğinde yapılan darbe Suriye için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Kalıcı bir

dönüşümün habercisi olan bu son darbe, halkın yüzde 10-12'sini temsil eden Nusayriilerin yıllarca iktidarda olacağı anlamına gelmekteydi (Arı, 2012, s.143).

Nusayri kavramı iki farklı şekilde kullanılmaktadır. Birincisi topluluğu On İki İmam Şiiliği'ne bağlı Müslümanlar olarak düşünenlerdir ve bunlar 'Alevi' olarak tanımlanırlar. Müslüman olmadığını ima etmek isteyenler 'Nusayri' kavramını kullanırlar (Van Dam, 2000, s.79). Kendine özgü bir sosyal yapısı olan Nusayrilik, dört büyük aşirete ayrılmaktadır. Bunlar: Kalbiya, Khayyatın, Matavira ve Haddadin'dir. Toprak sahipleri dini liderler ve Nusayri topluluğu olarak üç sınıftan oluşmaktadır (Talhamy, 2008, s.895).

Nusayriiler, Şam, Lazkiye, Halep, Hama, Basit, Tartus ve Humus gibi Suriye'nin belli kentlerinde yaşamaktadırlar. Suriye dışında Irak, İran, Ürdün, Afganistan ve Filistin'de de Nusayriiler vardır. Ayrıca Arabistan'da da Nusayri kabilelerinin olduğu bilinmektedir (www.21yyte.org/tr, 2012).

1970 yılında askeri darbe yaparak başa gelen Hafız Esad, Hareketü'l Tashih (Düzeltilme Hareketi) ile rejim konusunda yenilikler yapmak istemiştir. Referanduma gidilerek oyların yüzde 99,2'sini almış ve böylece Suriye'nin ilk Nusayri kökenli Devlet Başkanı olmuştur (Hinnebusch, 2001, s.65).

Hafız Esad iktidara geldikten sonra partisinin ve devletin iplerini ele geçirmiştir. Ülkesindeki din, mezhep ve ulus farklılıklarını bir potada eritmiştir. Mezhep farklılıklarından doğabilecek sorunları önlemek amacıyla kabine, ordu ve partiye birçok Sünni Müslüman'ı dahil etmiştir. Esad otoritesini daha da güçlendiren Daimî Anayasa 1973 yılında yürürlüğe girmiştir. Aynı zamanda bu tarihte Suriye, Mısır'la beraber İsrail'e karşı yaptığı savaşı kaybetmiştir. 1976 yılında Lübnan'a asker gönderilmiştir.

Hafız Esad dış politika da ülkenin çıkarlarına göre hareket etmiş, Doğu Bloğu dağılmadan önce onlardan yardım almış, Doğu Bloğu dağıldıktan sonra yönünü batıya çevirmiştir. I Körfez Savaşı'nda ABD'yle birlikte hareket ettiğini göstermek amacıyla Irak'a asker göndermiş ve karşılık olarak bazı Arap ülkelerinden maddi destek almıştır (Altunışık, 2002, s.259).

Ülke içerisinde mezhepsel şiddet ilk kez 1980 yılında Müslüman Kardeşler örgütünün Hafız Esad'a karşı başarısız olan suikast girişimiyle başlamıştır. Son nokta ise 1982 yılında Hama'ya Hükümet güçlerinin yaptığı saldırı olmuştur. Hama katliamı olarak tarihe geçen olayda binlerce insan hayatını kaybetmiş ve yine binlercesi ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Hama katliamı Nusayrilerin kendi aralarındaki dayanışmayı arttırmış ve Hafız Esad'ı rakipsiz hale getirmiştir (Şen, 2004, s.279).

2000 yılında vefat eden Hafız Esad'ın yerine oğlu Beşar Esad, 10 Temmuz 2000 yılındaki referandumda oyların yüzde 97'sini alarak başkanlık koltuğuna oturmuştur. Böylece Hafız Esad'ın planladığı "yumuşak geçiş" başarıyla tamamlanmıştır (www.bbcnews.com, 2000).

Beşar Esad yönetime geldiği ilk dönemde çeşitli reformlar yapmış, bu dönemde ekonomik ve siyasi açıdan dikkatleri çekecek derecede gelişmeler yaşanmıştır. "Şam Baharı" olarak isimlendirilen dönemde akademisyen, sanatçı ve avukat gibi birçok kesim toplanarak "Sivil Toplumun Canlanması" ismi altında örgütlenmişlerdir (Orhan, 2005, s.24). Yine bu dönemdeki siyasi ve düşünce suçundan tutuklu olan kişiler serbest bırakılmış, "Ulusal İlerici Cephe" de yer alan partilere gazete çıkarma izni verilmiştir (Orhan, 2005, s.24).

Suriyeli aydınlar yapılan reformları yetersiz bulmuş ve yeni partilerin kurulup özgür seçimlerin yapılması için yeni taleplerde bulunmuşlardır. Yönetimdeki Alevi ve Baas Partisi'nin egemenliğinin tehlikeye girebileceği bu talepler rededilmiş ve rejim tarafından sert tepkilerle karşılanmıştır. Demokratikleşme adına ciddi adımlar atan Beşar Esad, bu tarihten itibaren izlediği politikayı değiştirmiş, reformlar karşısında nötr bir yol izlemiştir.

Suriye 2005 yılında Lübnan başbakanı Refik Hariri'nin ölümüyle suçlanmış ve bu sebeple uluslararası baskıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu baskılar üzerine Suriye, Lübnan'da bulundurduğu askeri birliklerini ve istihbarat unsurunu çekmek zorunda kalmıştır (Arı, 2012, s.155). Esad döneminde Türkiye ile ilişkiler ilerlemiş, 2009'a geldiğinde karşılıklı olarak vizeler kaldırılmıştır.

Devlet başkanlığının ilk yıllarında demokrat bir çizgide olduğunu benimsetmeye çalışan Beşar Esad, aslında babasından çok da farklı bir yol izlememiştir. 2011 yılında Tunus, Mısır ve Libya'yı çalkalayan "Arap Baharı" Mart 2011 yılında Suriye'ye de sıçramış ve kontrol altına alınamayacak bir boyuta ulaşmıştır. Esad yönetiminin halkın üzerine ateş açmasıyla olaylar kısa sürede büyümüş ve bütün ülkeye yayılmıştır.

Arap Baharı ile Suriye yeni bir döneme girmiş, Türkiye gibi bazı ülkelerle olan ilişkisi farklı bir boyuta geçmiştir. ABD yapılan kanlı müdahalelerin ardından Esad rejiminin istifasını istemiştir. Arap Baharı'nın en uzun ve en kanlı sürecini şu an Suriye yaşamaktadır.

1.2.2. Suriye Coğrafi Özellikleri

Bağımsızlığına 1946 yılında kavuşan ülkenin resmi adı Suriye Arap Cumhuriyeti'dir. Ülke, Akdeniz'in doğusunda yer almaktadır (bkz. Şekil 2) Orta Doğu'nun 'Doğu Levant' olarak isimlendirilen yağışlı bölgesinin bir parçasıdır (Güngördü, 2006, s.109). Kuzeyde Türkiye'ye, güneyde Ürdün ve İsrail'e, doğuda Irak, batıda Lübnan ve Akdeniz'e sınırı vardır (bkz. Şekil 3). Yüzölçümü 185.180 km²'dir (Gümüş, 2004, s.116). Başkenti Şam (Dımeşk)'dir. Diğer önemli şehirleri Halep, Humus ve Lazkiyedir. Resmi dili Arapça'dır.

Şekil 1.2: Orta Doğu'dan Suriye Görünümü ve Suriye Arap Cumhuriyeti Bayrağı.

Kaynak: The World Factbook. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html> (26 Nisan 2018).

Şekil 1.3: Suriye Haritası.

Kaynak: Özey, R. (2009). Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası. 4. Basım. İstanbul: Aktif Yayınevi.

1.2.2.1. Fiziki Coğrafya Özellikleri

Coğrafi olarak Güneybatı Asya olarak isimlendirilen Orta Doğu, jeolojik yapı ve morfolojik şekiller bakımından üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar 'Eski Kütle', 'Ara Bölge' ve 'Kıvrımlı Bölge'dir. Suriye Ara Bölge içinde yer almaktadır. (Tunçdilek, 1962, s.25). Grondwana kıtasının meydana getirdiği eski kütlelerin kırılmalara uğraması sonucunda Kızıl Deniz meydana gelmiş ve bu oluşum kuzeye doğru uzanarak Ara Bölgeyi oluşturmuştur. (Tunçdilek, 1962, s.26). Bölge içinde iki graben yer almakta ve büyük olan Batı Suriye'ye kadar uzanmaktadır.

Suriye'nin doğusundaki Havran bölümü, lav akıntılarının geniş bir alanı örttüğü volkanik bir yapıya sahiptir. *“Batı Suriye kıvrımları Arabistan eski kütlelerinin kuzey kenarı boyunca ve onu çevirecek şekilde kavislidirler”* (Tunçdilek, 1962, s. 27).

Suriye ve Irak arasındaki Sincar dağları doğu kıvrım sisteminin arızalarıdır. Ülkenin kuzeyindeki ufak ölçülü lav akıntıları istisna edilecek olursa Suriye bölümü, volkanik faaliyetlere sahne olmayan ve basit jeolojik yapısı olan bir bölge olarak doğu ve kuzey bölümlerinden ayrılmaktadır (Tunçdilek, 1962, s. 27).

Orta Doğu'da yer alan en büyük iç havzalardan biri Suriye'den Filistin'e kadar uzanan büyük tektonik çukurdur. Bu tektonik depresyon Leytani, Asi ve Nahr el Kebir tarafından parçalanıp denize ulaşmıştır (Tunçdilek, 1962, s.34).

Ülkeyi fiziki yapı bakımından üç bölgeye ayırmak mümkündür: Dağlık bölge, kıyı kesimi ve Suriye Çölü (www.noonpost.org, 2014). Ülkenin kıyı kesimleri genel olarak dik, falezli ve dardır (Güngördü, 2006, s.111). Dağlar hemen kıyından sonra başlar ve denize paralel uzanır. Ülkenin batısında yer alan Antilübnan, kıyı kesiminin doğusunda yer alan Ensariye ve en güneyinde yer alan Dürzi Dağı (1800 m.) dışındaki bölgelerin yüzey şekilleri sade görünümündedir (Gümüş, 2004, s.116). Anti Lübnan dağları Türkiye ve İsrail arasında kıyıya paralel bir şekilde uzanmaktadır (www.dr-khaled.net). Ülkenin en yüksek dağı Antilübnan dağları üzerindeki Hermon Dağı'dır (Özey, 2015, s.218). Ülkenin güneyinde Cebel-Druz yer alır ve bölge Golan tepelerinde içine almaktadır. Ülkenin güneydoğu bölgesi kurak ve boş arazidir. Akdenize kıyısı az olan Suriye'de güneye ve doğuya uzanan verimli yayla ve ovalar bulunmaktadır (www.cografya.gen.tr, 2014). Akabinde doğuya doğru dağlar, vadiler ve hemen arkasında Fırat nehriyle güneydoğuyu tamamen kaplayan Suriye Çölü yer almaktadır. Ülke topraklarının çoğunu çöller oluşturmaktadır.

Ülkenin geneli kurak iklime sahiptir. Suriye, 180 km'lik sahil şeridi ile Akdeniz iklimi özelliği taşıırken kuzeydoğudan Dicle'ye kadar olan kısım kara ikliminin, güney kesimleri ise çöl iklimin hüküm sürdüğü bir ülkedir (Gümüş, 2004, s.116). Sıcaklıklar bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Ocak ayı ortalama sıcaklıkları bölgelere göre 13- 5 °C, Ağustos ayında ise 40-27 °C arasında farklılıklar göstermektedir (Özey, 2015, s.219). Kıyı bölgesi, yaz aylarında nemli ve sıcak kış aylarında bol yağış almakta; dağlık bölgesi, ortalama 1000 mm yağış almakta, Şam civarında genellikle kurak iklim hüküm sürmektedir (www.cografya.gen.tr, 2014). Ülkenin batısında genel olarak yıllık yağış 200 mm iken doğusunda 350-400 mm'dir

(Güngördü, 2006, s.112). Çöl, düzensiz olarak 200 mm'den daha az yağış almaktadır. Palmira gibi vahalar azdır, ancak son yıllarda Fırat vadisine yeniden yerleşilmiştir (Güney, Tarihsiz, s.378). Batıdan doğuya gidildikçe karasallığın şiddeti artmakta, yağış miktarı ise azalmaktadır.

Ülkenin en önemli akarsuları, Türkiye'den gelen ve ülkedeki uzunluğu 680 kilometre olan Fırat, Fırat'ın kolları Habur, Belih ve Lübnan'dan gelen Asi'dir (Şahin, 2009, s.545). Tarımda sulama için büyük önem arz eden akarsular, birçok baraj yapımında kullanılmıştır. Suriye Türkiye ile Fırat ve Asi nehirlerinden dolayı sürekli problem yaşamaktadır. Bu da Orta Doğu su sorununun bir parçasını oluşturmaktadır.

Ülkenin batı kesiminde Akdeniz ikliminin görüldüğü yerlerde maki bitki örtüsü hakimdir. Diğer bölgelerde ise yarı kurak iklimden dolayı step formasyonu görülmektedir. Ensariye dağlarının üst bölgelerinde meşe, kızılçam ve Halep çamları kaplamaktadır (Şahin, 2009, s.545). Suriye'deki doğal bitki örtüsünün büyük bölümü burada yaşamış olan topluluklar tarafından yok edilmiştir (Güney, Tarihsiz, s.378).

1.2.2.2. Beşerî Coğrafya Özellikleri

1.2.2.2.1. Nüfus ve Yerleşme

1.2.2.2.1.1. Nüfus

2012 yılında 22 milyon nüfusa sahip olan Suriye, 2011 yılı iç savaşı ile birlikte binlerce insanını kaybetmiş ve dışarıya milyonlarca göç vermiştir. 2017 verilerine göre ülke nüfusu 18.028.549'dur (www.cia.gov, 2018). Yüzde 10-12 oranında Nusayri olan halkın ülke yönetiminde aktif olup, geri kalan Sünni ve diğer din ve etnik grup vatandaşlarını pasifize etmesi, Arap Baharı ile ülkenin hareketlenmesine sebep olmuştur. Ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılar, diktatörlük yönetimi, insan hakları ihlalleri, yolsuzluk, gelir dağılımındaki eşitsizlikler iç savaşı körükleyen sebeplerdendir.

Suriye nüfusunun %90,3'ünü Araplar, geri kalan %9,7'lik dilimi de çoğunluğu Kürtler olmak üzere Ermeniler, Çerkezler ve Türkmenler gibi azınlıklar oluşturmaktadır(www.cia.gov). Dinsel yapı olarak da çeşitlilik arz eden Suriye'de %74

Sünni Müslüman, %13 Şii, %10 Hristiyan ve %3 Dürzi bulunmaktadır (www.cia.gov, 2018).

Tablo 1.1
Suriye Nüfusu

0-14 years: 31.62% (erkek 2,923,814/kadın 2,777,073)
15-24 years: 19.54% (erkek 1,790,360/kadın 1,732,694)
25-54 years: 39.22% (erkek 3,522,653/kadın 3,547,540)
55-64 years: 5.41% (erkek 482,576/kadın 493,085)
65 years and over: 4.21% (erkek 2,407/kadın 416,347)

Kaynak: The World Factbook. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html> (27 Nisan 2018).

Genç nüfusun yoğun olduğu Suriye’de (bkz. Tablo 1.1), medyan yaşı ortalama olarak 24.3, okuryazarlık oranı toplam da %86,4; erkeklerde %91,7, kadınlarda %81’dir (www.cia.gov, 2018).

1.2.2.2.1.2. Yerleşme

Kentleşme oranı 2017 yılında toplam nüfusun %58,5’ini oluşturmaktadır (www.cia.gov, 2018). Kır yerleşmeleri daha çok tarım ve hayvancılık yapan toplumlarda yaygındır (Atalay, 1999, s.36). Ekonomisi tarıma dayalı Suriye’de de kır yerleşme oranı yüksektir. Nüfus daha çok tarım yapılabilen Akdeniz kıyılarında ve büyük şehirlerde yoğunlaşmıştır. Ensariye dağlarında verimli toprakların az olması sebebiyle büyük dağ köyleri yerine dağınık yerleşmeler oluşmuştur (Güngördü, 2006, 111). Bu dağların Asi’ye inen yamaçları dik ve nüfus yoğunluğu azdır (Atalay, 2007, s.32). Ancak nehrin vadisinde nüfus birden sıklaşır. Büyük kentlerdeki nüfus oranları: Halep’te 2.566.000, Şam’da 2.566.000, Humus’ta 1.641.000, Hama’da 1.237 ve Lazkiye’de 781.000’dir (www.cia.gov, 2018). Halk çoğunlukla iklim ve tarım alanlarının uygunluğu bakımından ülkenin batı kesiminde toplanmıştır (Şahin, 2009, s.545). Yerleşme yerleri, toprağın verimliliğine ve su kaynaklarına göre değişiklik gösterir. Meskenler yerel malzemelerle yapılmış, kuzeyin bataklık bölgelerinde sazdan, dağlık bölgelerinde taştan ve kerpiçten yapılmıştır (Güngördü, 2006, 115).

1.2.2.2.2. Ekonomik Coğrafya Özellikleri

Topraklarının %30'u tarıma elverişli olan Suriye ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır (Gümüş, 2004, s.117). Tarım sektörünün en önemli ürünü Pamuktur. Step alanlarında arpa ve buğday, batıda zeytin, pamuk ve üzüm yetiştirilmektedir. Tarım sektörünün merkezi Şam'ın kuzeyi, ticaret merkezleri ise Şam, Halep ve daha az miktarda Lazkiye, Tartus, Humus ve Deyrizor denilebilir (Özey, 2015, s.228). Geniş step alanları ülkede koyun yetiştiriciliğini yaygınlaştırmıştır. Koyunun yanısıra keçi, deve ve sığır yetiştirilmektedir.

Ülkede tarım ve hayvancılığa dayalı tekstil ve gıda sanayi bulunmaktadır. Bunların yanısıra kimya ve çimento sanayi mevcuttur. Ülkede çıkarılan madenlerin en önemlisi fosfattır. Petrol ve doğalgaz ülkedeki en önemli yeraltı kaynağıdır. Suriye ekonomisi çatışmaların başlamasıyla birlikte genel itibariyle düşüş yaşamıştır. 2011'den 2017'ye kadar %70 düşüş yaşadığı gözlemlenmiştir (www.cia.gov, 2018).

Turizm, önemli ekonomik faaliyetlerden biridir ve ülkelerin coğrafi özelliklerine göre çeşitlilik arz etmektedir (Sertkaya, 2011, s.89-102). Roma ve Bizans gibi uygarlıklara ev sahipliği yapan Suriye, kaleleri, antik kentleri ve kutsal mekanlarıyla pekçok turistini ilgisini çekmektedir. Akdeniz'e kıyısının olması turizm açısından önemini daha da arttırmıştır. Turizm sektörü genellikle doğru orantılıdır. Suriye'de 2011'den beri çatışmalardan dolayı turizm sektörünün sekteye uğradığı söylenebilir.

Suriye tarih boyunca önemli yolların geçtiği bir ülke olmuştur. Anadolu ve Avrupa ile Amanoslardaki Pylae Syriae (Belen Geçidi) ve Toroslardaki Pylae Ciliciae (Gülek Boğazı) ile ilişkilerini sürdürmüştür (Güney, s.384). Ülkedeki toplam karayolu uzunluğu 41.451 km'dir (Özey, 2015, s.230). Tartus, Lazkiye ve Baniyas limanları; Halep, Deyrizor, Kamışlı ve Lazkiye havaalanları hava ve deniz ulaşımının merkezleridir. Suriye; Ürdün, Lübnan, Türkiye ve Irak'ı birbirine bağlayan demiryolu sisteminin ortasında yer almaktadır (www.cografya.gen.tr, 2014). Ancak demiryolları eski olmaları sebebiyle fazla önem taşımamaktadır (Şahin, 2009, s.545).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK VE SURİYE

2.1. Çocuğun Tanımı

Çocuk terimi birçok alanda geçmesine rağmen, üzerinde tartışmaların devam ettiği, tanımlanması kolay olmayan bir kavramdır. Çeşitli kriterlere bağlı olarak tanımlanmaya çalışılan çocuk, kimi zaman yaşa göre, kimi zaman ergenliğe göre, kimi zamanda yaptığı işe ve bulunduğu topluma göre tanımlanmaktadır.

İnsanın temelini oluşturan çocuğun sözlükteki anlamı: anne karnındaki dönem ile bebeklik çağı ile ergenlik dönemi arasındaki gelişme sürecinde olan insan demektir (Çelik, 2005). Doğumla ergenlik dönemi arasındaki 0-12 yaş ya da ergenlik dönemini de kapsayan 0-18 yaş dönemi olarak da kabul edilmektedir.

Rüşt yaşı hem ülkeler arasında hem bu ülkelerdeki ceza hukuku, medeni hukuk, siyasal ve diğer kurallara göre farklılık arz etmektedir. Örneğin; Filistin ve Pakistan'da rüşt olma yaşı 16, İran ve Yemen'de 15, Bahreyn'de 21'dir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS) çocuğu, “on sekiz yaşından küçük insan” olarak tanımlamaktadır.

Türk hukukuna göre (M.K. mad.124): “Erkek veya kadın 17 yaşını doldurmadıkça evlenemez. Olağanüstü durumlarda ve çok önemli bir nedenle 16 yaşını doldurmuş olanlar yargıç izniyle evlenebilirler”. (M.K. mad.126): “Küçük (on sekiz yaşın altındakiler) yasal temsilcisinin yani veli ya da vasisinin izni olmadan evlenemez. Küçük yasal temsilcisinin izin vermemesine karşın evlenmekte ısrarlıysa yargıca başvurabilir. Yargıç yasal temsilciyi dinledikten sonra küçüğün evlenmesine izin verebilir”. Bir takım istisnai durumlar haricinde Türkiye’de rüşt yaşı 18 olarak Çocuk Hakları Sözleşmesi’ndeki (ÇHS) “çocuk” tanımına uygunluk göstermektedir.

İslam hukukuna bakılacak olursa ayrıntılı olarak ele alınan çocuk konusu, dindeki sorumlulukların buluş çağına gelip mükellef olmakla başlaması sebebiyle İslam bilginleri tarafından ayrı olarak ele alınmıştır. İslam düşünürleri bu çağı eğitim, aydınlanma ve neşe çağı olarak ele almışlardır (Zorlu, 2013, s.127).

İslamiyet'te gençlik çağına gelmiş olan, akli ermeye başlamış kişiye “baliğ” denir. Baliğ olmamış kişiye ise “çocuk” denir. Çocukların birtakım sorumluluklar alabilmeleri için buluş çağına gelmiş olmaları gerekir ve bu da mükellef olarak adlandırılır.

2.2. Çocuk Hakları ve Tarihsel Gelişimi

2.2.1. İnsan hakları

Çocuk haklarının daha iyi idrak edilebilmesi için ilk olarak insan haklarının doğru şekilde bilinmesi gerekir. İnsan hakları, temel hak ve özgürlüklerdir. Tüm insanlar bu temel hak ve özgürlüklere sahiptirler. İnsan hakları, insanın sırf insan olmasından dolayı doğuştan sahip olduğuna inanılan birtakım haklardır. Irk, dil, din, cinsiyet, yaş ve sınıf ayrımı yapmaksızın bütün insanların faydalanabileceği haklardır.

İnsan hakları, doğumla kazanılan, direkt olarak kişinin şahsına bağlı olan tabi haklardır. Devredilmesi mümkün olmayan bu haklar, tasarruf yapılamaz ve bu haklardan feragat mümkün değildir (Aras, 2010, s.3). İnsan hakları düşüncesinin başlangıcı ise akli ve psikolojik varlığı olan insanın doğuştan bazı haklarının var olduğu düşüncesidir (Korkmaz, 2013, s.99).

Hakların korunması ve uygulanması devletin sorumluluğu altındadır. Devletin görevi ulusal ve uluslararası yasaları uygulamaktır. İnsanları hangi haklara sahip oldukları konusunda bilgilendirmek ve bilinçlendirmek yine devletin görevidir.

Birey topluma dahil olduğunda belli haklarla girer ve hiçbir devlet bu hakları yok sayamaz. “Doğal haklar” denilen bu haklar eski zamanlardan beri dünyanın belli başlı dinlerinin önemle üzerinde durduğu kavram olmuştur. İncil, Tevrat ve Kuran'da insan eşitliği konusuna vurgu yapılmıştır (Kurtul, 2014, s.13).

2.2.2. Çocuk hakları

Çocuk hakları, dünyadaki bütün çocukların doğuştan edindikler haklardır. Bunlar yaşama, sağlık, barınma, eğitim, fiziksel, psikolojik ve cinsel sömürüye karşı önlem alınması gibi haklarının tümünü içeren bir kavramdır.

Çocuk haklarının ayrı bir insan hakları sözleşmesiyle düzenlenmesinin nedenleri arasında: çocukların diğer insanlarla eşit haklara sahip olması, çocukların hayata tamamen bağımlı varlıklar olarak başlaması, özellikle istismar ve sömürüye karşı savunmasız olması, devletin eylemleri ve eylemsizliği çocukları herkesten daha çok etkilemesi, siyasi süreçte çocukların düşüncelerine pek önem verilmemesi ve dikkate alınmaması, toplumdaki değişikliklerin çocukları genel itibariyle olumsuz olarak etkilemesi, çocuğun sağlıklı gelişiminin her toplumun gelecekteki refahı için gerekli olması ve bir toplumun çocuklarını ihmal etmesinin maliyetinin çok ağır olması yer alır (UNICEF, 2007, s.16).

Toplumların uygar ve nitelikli olmaları kurallı olmalarına bağlıdır. Toplumu düzenleyen en önemli kurallar hukuk kuralları olduğuna göre çocuğun yetişmesi, gelişmesi ve korunması için toplum içinde bunları düzenleyen kurallarının da olması gerekmektedir (Uğurlu ve Gülsen, 2014, s.3).

Çocuk hukuku çocuklar ile anne-baba arasındaki hakları, ilişkileri ve görevleri düzenleyen kurallardan meydana gelmektedir. Devlet bu noktada çocuğa, ana babasına karşı haklar ile hukuk kuralları tanımış olur. Bu hakların uygulanması için devlet çocukla ilgili sorunları haber aldığı anda yasal koşullar dairesinde müdahale etmek ve çocuğu korumakla görevlidir (Akyüz, 2015, s.2).

2.2.3. Tarihten Günümüze Çocuk Hakları

Eski çağlarda çocuk hakları kavramına rastlamak pek mümkün değildi. Çocuğun kaderi annesinin kaderine bağlıydı. Her ikisi de dövülerek sakat bırakılabiliyor, istenildiğinde kurban edilebiliyorlardı. Baba çocuğunu istediği şekilde cezalandırma hakkına sahipti. Öldürebilir, alıp-satabilir ve sakat bırakabilirdi. Kadim toplumlar çocuklarını ezerek acımadan çalıştırmışlar ve istekleri doğrultusunda sömürmüşlerdir. Çocuklarını kırbaçlayarak büyütmişler, işe yaramayacak hale geldiklerinde ise evden atmışlar ya da öldürmüşlerdir (Yapıcı ve Yapıcı, 2004, s.4).

Sümerlerde çocuk üzerindeki velayet hakkı babanıydı. Ancak bu Romalılarda olduğu gibi katı değildi. Aile içerisinde de fertlerin birbirine saygı ve sevgi göstermesi esas kabul edilmişti. Baba ve erkek kardeşin olmaması durumunda anne velayet hakkına sahip oluyordu (Roberts, 2011, s.64).

Eski Yunan'da çocuklara güzel sanatlar öğretiliyor ve çocuklar sporcu olarak yetiştiriliyordu. Babaların sınırsız yetkisi burada da söz konusuydu. Aristo bile babaların bu sınırsız yetkisini haklı gösteriyordu. Babalar bu yetkiyle çocuklarını cezalandırabiliyor hatta satabiliyordu.

Yunan site-devletlerinde insanlar devlet ve toplum için feda edilebilirlerdi. Yeni doğan bebekler bir heyet tarafından kontrol edilir ve hasta, cılız ve özürlü oldukları tespit edilenler öldürülürdü.

Roma hukukunda çocuklar babanın (paterfamilias) sınırsız sahiplenme ve hükmü altındaydı. Babanın çocuğu sokağa atma, satma, öldürme ve boşama yetkileri vardı. Paterfamilias çocuğu cezalandırabiliyor dilerse öldürebiliyordu. Babanın bu sınırsız yetkisi öldüğünde ya da emancipatio ile sona eriyordu. Emancipatio, babanın çocuğu üç kez üst üste satma hakkını kullanması, çocuğun kendi başına buyruk haline gelmesi demektir. Evlilik dışı çocuklar ise baba tarafından tanınmayabiliyordu. Roma'daki babaların yetkisi cumhuriyet döneminde belirli ölçülerde sınırlandırılmıştır (Demir, 2011, s.42).

Yahudilerde aile devletin ve toplumun önemli bir kurumu olarak görülmüş, çocuk bu önemli kurum içerisinde değerlendirilmiştir. Çocuk üzerinde babanın hakimiyeti vardır. Çocuklar baba ve annelerine itaat etmek zorundadır. Çocuklar İtaat etmediklerinde dayakla cezalandırılabilirlerdi. Uyarıldıkları halde kendini düzeltmeyen serseri, sarhoş çocuklar taşlanarak öldürülürlerdi. Yine baba ve annesini döven çocuk ölüm cezasına çarptırılırdı.

Türklerde çocuklara dair çeşitli kurallar bulunmaktadır. Çocukların hakları töreye göre güvence altına alınmıştır. Baba malını çocuğuna vermezse çocuk zorla alma hakkına sahipti. Erkek ve kız çocuğu mal paylaşımında miras hakkına sahipti. Eski dönemlerde Türk töresine bakıldığında 'evlatlık' müessesesi görülmektedir. Çocuk,

evlatlık edinildiğinde, babasının soyundan sayılmakta ve mirastan pay alabilmekteydi (Mandaloğlu, 2013, s. 139).

İslamiyet öncesi Araplarda çocukları diri gömme anlayışı vardı. Çocuğun yaşamasını istemeyen anne ve baba bir çukur kazarak çocuğu içine atar ve üzerini toprakla kapatırdı. Bunun en önemli nedeni geçim kaygısıydı. Daha çok fakir ailelerde rastlanılan bu olay hem kız hem erkek çocukları için yapılmaktaydı. Ancak kız çocukları daha fazla gömüldüğü için en çok kız çocukları zikredilmektedir. Ayrıca aileye ekonomik katkısının daha fazla olması, aile ve kabilesinin savunmasına aktif olarak katılması sebebiyle erkek çocuklarına kız çocuklarından daha fazla önem verilirdi (Yıldırım, 2003, s.82).

İslam hukukuna göre, her yeni doğan çocuk hak ehliyetine sahiptir. Yedi yaşında temyiz kudretine ulaşan çocuk, ergenlik yaşına geldiğinde ise tam ehliyetli olur. Dünyaya yeni gelen çocuk güzel bir isim konulması, kurban kesilmesi ve güzel bir şekilde bakılmak gibi temel haklara sahip olur. Bu şekilde korunan çocuk ergenliğe geldiğinde tam ehliyetli olur ve tüm hukuki işlemlerini kendi halleder (Demir, 2010, s.137).

Batı'da Orta Çağ Döneminde günümüzdeki anlamıyla çocuk kavramına pek rastlanmamaktadır. Çocuk altı yedi yaşına geldiğinde annesinin bakımından çıkmış bir yetişkin olarak kabul edilirdi. O dönemde çocuklar içki, kumar ve cinsel taşkınlıkları yetişkinlerle birlikte yaşamaktaydı. Bu dönemde çocuk, yalnızca akraba “döl” olarak ifade ediliyordu. Çocuklar altı yedi yaşına gelinceye kadar bebek sayılmış, ayrı bir çocukluk dönemi olmamıştır (Gander ve Gardiner, 2015, s.32-33). Orta Çağ Avrupa'sında çocukluk özel bir dönem olarak kabul edilmediğinden o dönemde İngilizce, Fransızca gibi Avrupa dillerinde günlük konuşmada dahi çocuk kavramına pek rastlanmamakta, çocuk edebiyatına pek yer verilmemekteydi.

Avrupa'da çocuk ve çocuk terimi Rönesans'la birlikte hayata girmeye başlamıştır. Aydınlanma Çağı filozofları çocukların özenle yetiştirilmesi ve eğitilmesi konusunda fikirler ortaya atmışlardır. Ancak 18. yüzyıla gelindiğinde üst ve orta sınıf

çocuklarına özen göstermeye başlamış, diğer ailelerin çocukları yetişkinlerin hayatlarına ortak olmaya devam etmişlerdir.

Sanayileşme, çocukların kötü şartlarda işçi olarak kullanımını ve çocuklarda suç işleme oranının artmasını beraberinde getirmiştir. Bu sebeple çocukların korunması gündeme gelmeye başlamıştır.

20. yüzyıla kadar çocuğun tüm sorumluluğu ailesine aitti. Çocukların haklarının uluslararası alanda korunması düşüncesi ilk kez bu tarihlerde ortaya atılmıştır. 1894 yılında Jules de Jeune bu amaçla bir örgütün kurulmasını ileri sürdü. Çocukları, gençleri ve annelerinin korunması amacıyla 1912 yılında İsviçre’de ilk resmi girişim gerçekleşmiş aynı dönemde Belçika’da benzer girişimler yapılmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı’yla birlikte bu girişimler askıya alınmıştır.

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra zarar gören çocuklara yardım etmek amacıyla 1920’de Milletlerarası Çocuklara Yardım Teşkilatı, 1921’de Belçika’da Milletlerarası Çocukları Koruma Birliği kurulmuştur. Akabinde toplumun temel taşıını oluşturan çocuğun her türlü ihmal ve istismardan korunması için 1923’te Çocuk Hakları Bildirisi (ÇHB) (Cenevre Bildirisi) yayımlanmıştır. 1924’de ise bu Bildirge, Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilmiştir. Buna ilk imza atan ülkelerden biri Türkiye olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı’nın vuku bulmasıyla Milletler Cemiyeti geçerliliğini yitirmiş, bunun sonucu olarak da ÇHB önemini kaybetmiştir. Dünya Savaşı’ndan sonra 1945 yılındabarış yoluyla uluslararası anlaşmazlıkları çözmek amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler (BM), (Safran ve Ata, 1996, s.13), 1946 yılında toplumları 1924’deki gibi birbirine entegre etmek amacıyla 1924 Cenevre ÇHB’nin canlandırılmasını önermiştir. BM, küresel çapta barışın sağlanması için çaba göstermek niyetiyle kurulmuş uluslararası bir teşkilattır (Balcı ve Katılmış, 2012, s.390-408). Uluslararası anlaşmalar, küreselleşmenin doğurduğu bir neticedir. Küreselleşmeye, dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insan, toplum ve devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılığın giderek artması denilebilir (Bayar, 2008, s.25). Küreselleşme ile birlikte dünyanın herhangi bir yerinde vuku bulan bir olaya duyarsız kalmak mümkün değildir (Balcı ve Katılmış, 2012, s.390-408). Bu sebeple yeni dünya düzenine uygun bir şekilde

uluslararası kuralların belirlenmesi, insanlığın ve özellikle de çocukların geleceği açısından büyük önem arz etmektedir.

1948’de BM Genel Kurulu’nda “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” kabul edilmiş, 20 Kasım 1959 yılında da buna paralel olarak ÇHB ilan edilmiştir. Daha sonra bu Bildirge güncellenmiş ve 20 Kasım 1989’da BMÇHS olarak kabul edilmiştir. Toplamda 196 ülkenin imzaladığı sözleşme, en fazla onaylanan insan hakları belgesi olmuştur. 1990 yılında yürürlüğe giren sözleşmeyi Türkiye 1990 yılında imzalamış 1995 yılında ise yürürlüğe sokmuştur.

Bütün çocukların aynı hakka sahip olduğunu vurgulayan sözleşme 54 maddeden oluşmaktadır. Bu haklar kendi arasında dört kısma ayrılmaktadır: korunma, hayatta kalma, gelişme ve katılma hakkıdır (UNICEF, 2014). Bu sözleşmeye imza attıkları halde birçok devlet bu maddeleri uygulamamaktadır. Kimi devletler inkâr ederek kimileri ise aşikâr bir şekilde bu sözleşmeyi ihlal etmektedir. Günümüzde özellikle Suriye gibi iç savaş ve karışıklığın olduğu ülkelerde çocukların hayatta kalma hakkının bile ellerinden alındığına şahit olunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)’nun ifade ettiği gibi: ÇHS’ne ek iki ihtiyari protokol oluşturulmuştur:

- *Çocuk satışı, çocuk fahişeliği ve çocuk pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokol, 25 Mayıs 2000 tarihinde kabul edilmiştir.*
- *Çocukların silahlı çatışmalara katılmaları ile ilgili İhtiyari Protokol, bu da aynı şekilde 25 Mayıs 2000 tarihinde kabul edilmiş, 2002 yılında yürürlüğe girmiştir.*

2.3. Suriye’de Çocuk

Arap Baharı’nın en kanlı sahnesine şahit olan Suriye’de çocuklarda dahil binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Yedi yıldır süren Suriye iç savaşı en çok çocukları etkilemiştir. Kimyasal silahlarında kullanıldığı savaş, ayırım yapmaksızın bugüne kadar binlerce insanın ölmesine sebep olmuştur.

Suriye savaşında milyonlarca çocuk ya çatışmalar arasında ya da mülteci kamplarında zulmün ve acının en büyüğünü yaşamışlardır. Bazı çocuklar ise aileleri ile birlikte başka ülkelere sığınmak için kaçarken can vermişlerdir. İki milyondan fazla çocuğun komşu ülkelere sığındığını belirten UNICEF, dört milyona yakın çocuğun ise savaşın başlamasından bu yana barış yüzü görmediğini açıklamıştır.

Savaşın hala sıcaklığını koruduğu Suriye’de UNICEF raporlarına göre 2017’de çocuk ölümleri diğer yıllara nazaran iki kat daha fazla olmuştur. İngiltere merkezli Suriye İnsan Hakları Gözlemevi sadece 2018 yılının şubat ayında Doğu Guta’da 200’den fazla çocuğun bombardıman altında kalarak hayatını kaybettiğini belirtmiştir. Gözlemevi çocuk ölümlerinin toplam sivil ölümlerinin neredeyse beşte biri olduğunu bildirmiştir (www.dw.com/tr, 2018).

Suriye iç savaşı bugün dünyanın İkinci dünya Savaşı’ndan sonra yaşadığı en ağır krizdir. Milyonlarca insan evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Hala bir netlik kazanamayan Suriye iç savaşı, halkın geleceğe dair belirsizlikler içerisinde yaşamasına ve birçok çocuğun yaşama ve eğitim hakkını ellerinden almasına sebep olmuştur. Tüm savaşlarda olduğu gibi Suriye savaşında da en ağır bedeli çocuklar ödemiştir.

Suriye yedi yıldır bir çocuğun yaşayabileceği en tehlikeli ülke olmuştur. Çocuklar ölme, sakatlanma, cinsel şiddet, kaçırılma gibi savaşın ağır yükünü yüklenmişlerdir. Okul ve hastanelere saldırılması, insani yardımların ulaşmasının reddedilmesi çocukların ruh ve beden sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Suriye’de çocuklar sadece saldırılardan değil aynı zamanda temel sağlık hizmetlerine erişemedikleri içinde ölmektedirler. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’ne göre hastanelerin, kamu sağlık merkezlerinin çoğu ilaç eksikliği, binaların hasar görmesi ya da kapatılması nedeniyle işlev görememektedir. Ülkedeki çoğu doktorun çatışmalardan dolayı kaçması ve sağlık merkezlerinin kullanılamaz hale gelmesi halkı derme çatma evlerini hastanelere dönüştürmelerine itmiştir. Sağlık problemlerinin ülkede bu kadar ciddi olması yetişkinlere nazaran daha çok çocukları etkilemektedir. İnsan Hakları Savunucusu Doktorlar Örgütü, Aralık 2017 yılı itibarıyla 330 sağlık kuruluşuna yapılan

492 saldırıyı belgeledi ve bu saldırılarda 847 sağlık görevlisinin öldüğünü bildirdi (www.bbc.com, 2018).

Silahlı çatışma ortamlarında çocuklar genellikle kasıtlı olarak hedef alınırlar. Uluslararası örgütler bunun üzerinde durmasına rağmen hala tüm savaşlarda geleceğe dair tehlike arz etmesi sebebiyle çocuklar, hedef olarak alınmaktadır. Bu da yapılan çalışmaların ve alınan önlemlerin yetersiz olduğunu göstermektedir.

Sayırsız insan hakları ihlallerinin yaşandığı Suriye’de birçok sivil yerleşim bölgesi bombalanmıştır. Aralarında çocuklarında olduğu binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Savaşın şiddeti özellikle çocuklarda travmaya sebep olmakta ve çocukların zihinsel gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Şekil 2.1: Suriyeli Çocukların Karşı Karşıya Oldukları Risklerin Oranı (%)

Kaynak: UNHCR. (2015). Protecting And Supporting The Displaced In Syria Unhcr Syria End of Year Report 2015. <http://www.unhcr.org/news/editorial/2016/2/56cad5a99/unhcr-syria-2015-end-of-year-report.html> (3 Nisan 2018).

Savaş esnasında ve savaş sonrası sığındıkları ülkede en zor şartları yaşayanlar çocuklardır. Suriyeli çocukların savaş boyunca karşılaşılabilecekleri birçok risk bulunmaktadır. Daha çok psikolojik olarak etkilenen çocuklar eğitim, bakım, sağlık gibi

pek çok temel ihtiyaçtan mahrum kalmakta ve cinsel istismar, şiddet ve çocuk işçiliği gibi durumlarla karşıkarşıya kalabilmektedirler (bkz. Şekil 2.1).

Suriye’de 15 yaşın altındaki çocukların çalıştırılması yasa dışıdır (www.humanium.org, 2016). Ancak savaşla birlikte hem Suriye’de hem de sığındıkları ülkelerde Suriyeli çocuklar ağır ve zor işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır. Aileler çocuklarının çalışmasını istemekte ya da kız çocuklarını erken yaşta evlendirmekte, çatışma altındaki bazı ailelerde çocuklarının silahlı gruplara katılmasını desteklemektedirler. Savaşla birlikte çocuklar, tarlada, marangozda, restoranlarda çalışmakta, sokaktaki eşyaları satmakta, arabaları yıkamakta, çöp toplamakta hatta dilenmektedirler.

2.3.1. Çocuk ve Savaş

Savaşın her türlü olumsuz etkisini yaşamak zorunda kalan savaş mağduru çocuğu daha iyi anlayabilmek için savaş kavramının en doğru şekilde bilinmesi gerekir. Savaş insanlıkla beraber var olmuş bir olgudur. Sadece zamana ve mekâna göre yöntem ve kapsam farklılığı göstermiştir. Savaşı, devletler veya çeşitli gruplar arasında gerçekleştirilen ve karşılıklı savaş olarak kabul edilip şiddet kullanımını içeren düşmanca tavır ve niyet olarak tanımlamak mümkündür (Varlık, 2013, s.114). İki veya daha fazla aktör arasında ortaya çıkan savaş, binlerce hatta bazen milyonlarca insanın ölmesine sebep olan planlanmış şiddet olarak da açıklanabilir. Bu aktörler insanlar, küçük gruplar olduğu gibi devletler, imparatorluklar ve krallıklar da olabilmektedir (Eker, 2015, s.34).

Günümüz savaşlarında, savaşlara dahil olan devlet sayısı artmış -en belirgin artış soğuk savaş sonrasıdır- buna paralel olarak etkilenen insan sayısı da artmıştır. Savaşların daha çok geri kalmış ülkelerde yaşanması ve sivillerin ölüm oranlarının artması da yine günümüz savaşlarının özelliklerindedir. 20. yüzyılın başındaki savaşlarla 18. ve 19. yüzyıl savaşlarında siviller ölen sayısının sadece yarısını oluştururken, bu yüzyılda bu oran gittikçe artmış ve 1980 yılında sivil kayıpların toplam kayıplara oranı yüzde doksanlara kadar yükselmiştir (Deveci, 2014, s.9).

Savaşlar erişkinleri etkilediğinden daha fazla çocukları etkiler. Çünkü çocuklar bakım konusunda ailelerine muhtaçtır. Aileler savaş esnasında bu desteği yeterli bir şekilde veremezler. Savaşın ölümcül etkisi dışında bakım gerektiren çocuklar, zor süreçlerden geçerler. Ailelerini kaybedip tek başına kalan çocuklar yetimhanelerde, mülteci kamplarında hayatta kalma mücadelesi vermeye çalışırlar. Buralardaki çocuklarda şiddet, istismar, açlık, hastalık gibi sebeplerle yaşamlarını yitirmektedirler.

Savaşlar daha çok çocuklar üzerinde etkin olan ölümlere, yaralanmalara, bulaşıcı hastalıklara yol açan önemli bir toplum sorunudur (Southall ve Kamran, 1998, s. 1549-1551). Savaşlarda savaşçılar hayatlarını doğrudan kaybederken, siviller hem doğrudan hem de temel ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için yaşamlarını yitirirler.

Dünya da milyonlarca çocuk iç çatışmalar olarak da adlandırdığımız savaşlardan etkilenmektedir. Machel raporuna göre, dünyada milyarlarca çocuk, çatışmanın olduğu yerlerde yaşamaktadır. Tahmini olarak 2 milyon çocuk silahlı çatışmalarda hayatını kaybetmiş, bunun üç katından fazlası ciddi yaralar almıştır. Bazı çocuklar ise kalıcı şekilde engelli hale gelmiştir. Göç eden çocukların sayısı on sekiz milyonu bulmuştur. Dünyada her yıl 300.000'den fazla çocuk asker olmaktadır (www.childrenandwar.org., 2016)

Savaşlarda çocuklar her türlü zorlukla karşılaşmakta işkence ve cinsel istismara maruz kalmaktadırlar. Ruanda'da yaşanan soykırımında 8 yaşına gelmiş bütün kız çocuklarına tecavüz edilmiştir. Köylere baskınların yapıldığı Kuzey Uganda'da her defasında 50-100 çocuk kaçırılmıştır. Silahlı gruplar kaçırdıkları çocuklardan erkeklere işkence yapıp, savaşlarda kullanmakta kızları ise seks kölesi haline getirmektedirler (Oğuzöncül, 2014, s.27).

2.3.2. Orta Doğu'daki Çatışmalarda Çocuk Ölümleri ve Yaralanmaları ile ilgili Sonuçlar

Tüm dünyada devam eden çatışmalarda ilk hedef olarak çocuklar seçilmektedir. Çocuklar her türlü zararı görmekte kalkan olarak kullanılmakta, öldürülmekte sakat bırakılmakta, tecavüz, zorla evlilik gibi durumlarla karşı karşıya

birakılmaktadırlar. Irak, Suriye, Güney Sudan, Yemen, Myanmar ve Nijerya gibi ülkelerde bu yaşananlar normal hale gelmiş durumdadır (UNICEF, 2017a).

2017 yılında Orta Doğu ülkeleriyle ilgili bazı veriler (UNICEF, 2017a):

- Afganistan’da ilk 9 ay yaklaşık olarak 700 çocuk öldürülmüştür.
- Irak ve Suriye’de çocuklar, kalkan olarak kullanılmış, abluka altında tutulmuş, yoğun bombardıman altında yaşamak zorunda bırakılmıştır.
- Kıtlığın ilan edildiği Güney Sudan’da ortalama 19 bin çocuk silahlı kuvvetlere ve gruplara dâhil edilmiştir. 2013 yılının aralık ayından beri 2.300 çocuğun öldürüldüğü ya da yaralandığı bildirilmiştir.
- Somali’de çocuklar silahlı güçlere dâhil edilmiş ve bu vakaların sayısının 1.740 olduğu tespit edilmiştir.
- Su konusunda dünya genelinde en fakir ülkeler arasına giren Yemen’de (Kurt, 2009, s.400-401) 1000 gündür süren çatışmalar sonucunda en az 5 bin çocuk ölmüş ya da yaralanmıştır. İnsani yardımın gerektiği çocuk sayısı ise 11 milyonu aşmıştır. 1,8 milyon çocuktan 385 binin durumu ağırdır.

Suriye’de iç savaş başladıktan sonra 3,7 milyon çocuk dünyaya gelmiş, 2,4 milyon çocuk ise komşu ülkelere sığınan mülteciler arasında yer almıştır. Yaklaşık 2 milyon çocuk düzenli yardım alamamıştır. Yaklaşık 200 bin çocuk ise kuşatma altındaki yerleşim yerlerinde yaşamaktadır (UNICEF, 2016, s.5-6).

Güney Sudan’da 2,4 milyon çocuk evinden ayrılmak zorunda kalmıştır. 250 binden fazla çocuk beslenme sorunlarıyla uğraşmaktadır. Bölgede üç okuldan en az biri hasar görmüş ya da işgal edilmiştir. Ayrıca çocuklara yönelik 1.200’den fazla cinsel şiddet vakaları UNICEF tarafından belgelenmiştir (UNICEF, 2018).

Amerika’nın Irak’a girdiği 2003 yılında Amerikan askerleri Bağdat’ta cezaevi sandıkları bir yetimhaneyi basmışlardır. 163 çocuğu barındıran ve Bağdat’ın Saddam City semtinde yer alan yetimhane de gece yapılan baskın sonucu çocuklar korkuyla

kaçmışlardır. Askerlerin ayrılmasından sonra yağmacılar yetimhaneye saldırmışlardır. Yatak, yorgan, kitap, sandalye buldukları her şeyi alıp götürmüşlerdir. Baskın sonrasında sadece 32 çocuk yetimhaneye geri dönebilmiştir (www.dw.com, 2003).

Orta Doğu'daki en ciddi problemlerden biri olan su sorunu, çocuklar için daha büyük önem arz etmektedir. Beslenme yetersizliği bulunan çocuklarda güvenli olmayan su kullanmak gıda eksikliği kadar ölümcül etki yapmaktadır. UNICEF, Kuzeydoğu Nijerya, Somali, Güney Sudan ve Yemen'de beslenme yetersizliğinin yanı sıra su kesintisi, yetersiz sanitasyon, hijyen problemi ve salgın hastalıklarla çocukların karşı karşıya olduğunu açıklamıştır. UNICEF, kıtlık tehdidi altında dört ülkede yaklaşık 27 milyon kişinin güvenli olmayan suları kullanmak zorunda olduğunu ve bu suların yetersiz beslenme sorunu yaşayan çocuklarda ölümcül ishale yol açtığını belirtmiştir (UNICEF. 2017b).

2.3.3. Suriye İç Savaşında Çocukların Maruz Kaldıkları Sorunlar

Suriye'deki şiddet ortamı, çocukların gelişimlerini ve yaşamlarını kısa ve uzun vadeli olarak değiştirmektedir. Savaş ortamına tanıklık eden Suriyeli çocukların fiziksel, psikolojik ve bilişsel gelişimleri de olumsuz yönde etkilenmektedir (www.egitimajansi.com, 2016). Suriye'de çocuklar temel hakları olan yaşam hakkı, sağlık hakkı, eğitim ve gelişim hakkından mahrum kalmaktadır (www.egitimajansi.com, 2016).

Silahlı çatışmalar sonucunda çocuklar eğitim ve sağlık hizmetlerinden yeterli düzeyde istifade edememektedir.

BMÇHS 24. Maddesine göre (UNICEF, 2004):

1. Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraf Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler.

Birçok çatışmada hastane ve okullar bombalanmakta ya da işgal edilerek kullanılamaz hale getirilmektedir. 2016 yılının ekim ayında Kırım Haber Ajansı'nın

verdiği habere göre UNICEF, Suriye'nin İdlib kentinde bir okula yapılan saldırıda 22 çocuk ile 6 öğretmenin hayatını kaybettiğini bildirmiştir (qha.com.ua/tr. 2016). Aynı yıl eylül ayında Rusya ve Suriye rejim uçakları Halep'in doğusunda bir hastaneyi bombalamışlar, 2 kişinin hayatını kaybettiği olayda hastane kullanılamaz hale gelmiştir (www.euronews.com. 2016).

Suriye'de çocuklar, susuz kalma, yetersiz beslenme, enfeksiyonlu hastalıklar, ishal ve yaralanma dahil büyük risklerle karşı karşıyadır (UNICEF, 2017e). Çocukların çoğu yaşadıkları şiddet, travmatik olaylar ve ihlaller sebebiyle desteğe ihtiyaç duymaktadır. UNICEF raporlarına göre Suriye'de yaklaşık 3 milyon 300 bin çocuk savaşın zararlarına maruz kalmıştır (www.dw.com. 2018). Uluslararası Çocukları Koruma Örgütü (Save The Children) 2016 yılının Mart ayında yaptığı bir açıklamada Suriye'de abluka altında bulunan bölgelerde yaklaşık 250 bin çocuğun aç olduğunu bildirmiştir (www.dw.com. 2016). SETA tarafından hazırlanan "Suriye'de Eğitimin Geleceği ve Fırat Kalkanı Bölgesinde Eğitim Faaliyetleri" raporunda Suriye'de 2011'den 2018 yılına kadar 4 bin okula saldırı düzenlenmiş ve ve her üç okuldan biri kullanılamaz hale gelmiştir (www.adaletbiz.com, 2018). Raporda, aynı zamanda okulların %53'ünün kısmi olarak %10'unun ise tamamen zarar gördüğü, 2013 yılında 1,5 milyondan fazla çocuk ve gencin okula gidemediği belirtilmiştir.

Savaşlardan ilk olarak etkilenen her zaman için çocuklar olmuştur. Suriye savaşını başlatmada ufacak bir etkisi bile olmayan çocuklar, savaşın doğurduğu en zor zamanları yaşamak zorunda bırakılmışlardır (Aydın, 2014, s.30). Silahlı çatışmalar, çocukları direkt ve indirekt olarak etkilemektedir. Bunlarda sakatlık, stres ve hastalık gibi etkenlerdir (Drury ve Williams, 2012, s.84).

Çocuklar öldürülmelerinin yanı sıra birçok problemle karşı karşıya gelmektedirler. Yeterli beslenme imkânlarından yoksun olma, işkence, esir düşme, sakatlanma, tecavüz gibi daha pek çok durumla karşılaşmaktadırlar. Sadece kendilerine yapılan değil aynı zamanda sevdiklerinin ölümlerine ve yaralanmalarına, işkence ve cinsel istismar gibi zor durumlarına şahitlik etmektedirler.

2016 yılında Suriye’de öldürülen çocuk sayısı önceki yıla oranla yüzde 20 artış göstermiştir (UNICEF, 2017f). Suriye savaşında çocuklar için her yıl bir önceki yıldan daha kötü bir sene olmuştur. Şiddet olayları ciddi bir tırmanış göstermiştir. Buna paralel olarak ölüm, yaralanma ve silahlandırma olaylarında artmıştır. Hastanelere ve tıbbi personele yönelik saldırıların artması yaralanan çocukların tedavi olmalarını engellemiştir.

Silahlı çatışmalarda en büyük bedeli ödeyen çocuklar, ister savaşın olduğu ülkelerde isterse sığındıkları ülkelerde olsun en ağır yükü taşımaktadırlar. Suriye’deki milyonlarca çocuk beslenememekten, mayınlardan, silahlardan, şiddete maruz kaldığından dolayı ölmektedir.

Suriye’de çocuklar, sayı yetersizliği, daha kolay eğitime gibi sebepleri göz önünde bulundurularak asker olarak kabul edilmekte, bazı gruplar tarafından da zorla kaçırılmaktadırlar. Askere alınan çocuklar intihar bombacısı, canlı kalkan ve ajan olarak kullanılmaktadırlar.

Hergün saldırılara maruz kalan Suriyeli milyonlarca çocuğun yaşamları altüst olmuş durumdadır. Savaşın açtığı yaralar hayatlarında ve geleceklerinde hayat boyu taşıyacakları yaralar açmıştır. İnsani yardımların erişiminde karşılaşılan zorluklar neticesinde çocuklar tedavisi basit hastalıklarda bile tedavi göremedikleri için hayatlarını kaybetmişlerdir. Suriye’de birçok mekanizmanın yetersiz kaldığı durumlarda aileler hayatta kalabilmek için çocukları erken evlendirmeye veya çalıştırmaya zorlamışlardır. Çoğu ailede çocuklar aile ekonomisine katkıda bulunmak için yetişkinlerin bile çalışmakta zorlanacağı elverişsiz yerlerde çalışmışlardır.

2.3.4. Suriye İç Savaşının Çocuklar Üzerine Etkileri

Çocuklar, şiddet ve silahlı çatışmalar sonucu yaşamlarını yitirmekte, ailelerini kaybetmekte, tek başlarına mülteci konumunda kalmaktadırlar. Bazıları kamplarda yiyecek, su, tıbbi malzemeler gibi temel ihtiyaçları sağlanmadığı için ölüm kalım mücadelesi vermektedirler.

Ölüm: 2011 yılından beri her yıl yüzbinlerce çocuk silahlı çatışmalarda ölmektedir. Ya doğrudan hedef olurlar ya da dolaylı olarak ölüme mahkûm edilirler. Çatışma esnasında ölmeyen çocuklar sonrasında beslenme ve sağlık yetersizliğinden dolayı hayatlarını kaybetmektedirler. Çocuklar son yıllarda kasten hedef alınmaktadırlar. Bu sebeple çocuk ölümlerinin sayısında da artış gözlenmektedir.

Suriye İnsan Hakları Gözlemevi, Suriye’de savaşın başladığı 2011 yılından 2017 yılının Kasım ayı başlarına kadar olan süreçte toplamda 343 bin 511 kişinin hayatını kaybettiğini ve bunların yaklaşık 26 binini çocukların oluşturduğunu söylemiştir (www.dw.com. 2017).

Gözlemevi'nin raporuna göre (www.dogrula.org, 2017);

- 1. Suriye yönetiminin 21 bin 631 çocuğun ölümünün sorumlusu olduğu;*
- 2. Rusya'nın saldırılarında ise en az 1529;*
- 3. DEAŞ'in rastgele saldırı ve infazlarında da en az 711;*
- 4. DEAŞ karşıtı uluslararası koalisyonun Eylül 2014 'ten itibaren düzenlediği saldırılarda en az 723;*
- 5. PKK/PYD'nin, en az 127 çocuğu öldürdüğü ve 503 çocuğu da alıkoyduğu belirtildi.*

Yaralanma: Çocuklar savaşlarda ciddi yaralanmalara maruz kalırlar. Belli silahlar özellikle çocuklar üzerinde etkili olur. Örneğin mayınlar yetişkinlerden çok çocuklar üzerinde etkilidir. Çocukları fazlasıyla etkileyen mayın, çocuklarda ölüme ve ciddi sakatlanmalara sebep olmaktadır. Suriye’de yüzlerce çocuk mayınlar sonucu yaralanmaktadır. Mayın yaralanmaları sonucu çocuklarda, körlük, ayak ve bacak kayıpları, sağırılık ve genital yaralanmalar meydana gelmektedir (Pearn, 2003, s.72).

Suriye’de, 1,5 milyonu aşkın kişi kalıcı engellilik durumuyla yaşamakta ve bunun 86 bini uzvunu kaybetmiş kişilerden oluşmakta, yaklaşık 3,3 milyon çocuk, patlamış mühimmat, mayın ve hazırlanmış patlayıcı düzeneklerinin meydana getirdiği tehlikelerle karşı karşıya bulunmaktadır (www.unicef.org.tr. 2018).

Sakatlık: Suriye’de devam eden çatışmalar sonucunda binlerce çocuk sakat kalmaktadır. Bu sakatlıkların kalıcı ve daha problemlili hale gelmesinin temel sebebi yeterli düzeyde tıbbi yardım yapılamamasıdır. Bacağını kaybeden bir çocuk yıllarca protez bacak takılmadan bekleyebilmektedir (Deveci, 2014, s.12).

Hastalık: Savaş esnasında ve sonrasında yeterli beslenme, temiz su, barınma, tıbbi yardım gibi olanakların düzenli bir şekilde temin edilememesinden dolayı çeşitli hastalıklar baş göstermektedir. Kamplarda ki toplu yaşamlar, ortaya çıkan hastalıkların yayılmasına neden olmaktadır.

Suriye’nin İdlib şehrinde 2014 yılında UNICEF ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’nün desteklemiş olduğu aşı kampanyasında yaklaşık 20 çocuk ölmüştür (www.cnnturk.com. 2014). Yapılan tıbbi yardımların da güvenli ve kontrollü yapılması çocuk hayatı için büyük önem arz etmektedir.

Tecavüz ve fuhuş: Savaş esnasında çok fazla karşılaşılan tecavüz olayları sonucu, cinsel yolla hastalıklar çocuklara bulaşmaktadır. Bulaşan hastalıklar sonucu çocuk ölümleri gerçekleşmektedir. Tecavüz ve fuhuş sadece ölümle sonuçlanmayıp psikolojik sorunlara da yol açmaktadır.

Psikolojik etkilenme: Suriye iç savaşıyla daha önce ölme ve hayatta kalma gibi bir sorunu olmayan çocuk, bir anda kendisini yok etmeye çalışan insanların hedefi haline gelir. Çocuklar savaşlarla birlikte ölüm korkusuyla tanışırlar. Bunun yanı sıra sevdiklerini kaybetme korkusu düşüncesi ise çocuklarda psikolojik sorunlara yol açmaktadır. Ailelerindeki kayıplar ve parçalanmalar yüksek oranda depresyona sebep olur. Aynı zamanda mülteci kamplarında şiddete maruz kalmaları da depresyonu iyice tetiklemektedir.

Sosyal, kültürel ve ahlaki etkiler: Savaş esnasında insanlar artık canıyla mücadele etmeye başlar. Maddi ve manevi birçok şey anlamsızdır artık. Bu yüzden savaş ortamlarında ahlaki yapıda bozulur. Çocuklar yalan söyleme ve hırsızlık yapma gibi ahlak dışı birçok işe başvururlar. Toplumsal ve kültürel yapıda düşünülmez. Çocuklar, savaş boyunca kültürlerinden dolayı olarak uzaklaşmış olurlar.

Çocuk askerler: 18 yaş altı, zorla ya da gönüllü olarak askere alınan kişilere çocuk askerler denir. Bazı devletler ve silahlı gruplar kolay eğitilmeleri sebebiyle çocukları tercih etmektedirler

2.3.5. Savaş Mağduru Çocuklar İçin Çözüm Stratejileri

Çatışmalara hiçbir suçu olmadan dahil olmak zorunda kalan çocukların korunması için çeşitli stratejiler uygulanmalıdır. Nitekim bu konuda uluslararası alanda 1923 yılı itibariyle (Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi) çalışmalar hızlandırılrsa da çoğu zaman bunlar yetersiz kalmaktadır. Çocukların savaşlarda daha az zarar görmesi ve korunmaları için birtakım uygulamaların titizlikle üzerinde durulması gerekmektedir. Bunları da şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Savaş esnasında çocukların koruma altına alınması için kanunlar olmalı,
- Savaşlarda çocukların hedef alınmasının engellenmesi için birtakım caydırıcı engeller konulmalı,
- Savaşlarda ülke geneline ekonomik yaptırımlar uygulanmamalı,
- Ekonomik yaptırımlar konusunda titiz davranılmaması savaş suçu olarak kabul edilmeli,
- Cinsel istismara karşı önlemler alınmalı,
- Mülteci kamplarındaki çocukların eğitim, sağlık ve oyun gibi her türlü ihtiyacı en doğru şekilde karşılanmalı ve mülteci kampları sürekli denetim altında tutulmalı,

- Çatışmalar esnasında okullar ve hastanelerin muhafazası konusunda taraflar ikaz edilmeli ve bu suçu işleyenler uluslararası mahkemelerce yargılanmalıdır.
- Çocukların özellikle bebeklerin beslenme ve aşı yapılması gibi önemli mevzular uluslararası örgütlerce takip edilmeli,
- Savaş ortamlarının çocuklar için normal olmadığını düşünerek çocukların psikolojik desteğe ihtiyaçları olduğunu göz önünde bulundurmak ve bunun için gerekli tedbirleri almak.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK ASKER VE SURİYELİ MÜLTECİ ÇOCUKLAR

3.1. Çocuk Asker

BM 18 yaşın altındaki her bireyi çocuk olarak kabul etmektedir. Buna göre 18 yaşın altındaki bireyler, dolaylı ya da dolaysız olarak silah altına alınmaları durumunda çocuk asker olarak isimlendirilirler.

Human Rights Watch'da ifade edildiği gibi:

Çocuk Askerlerin Kullanımı Durdurma Koalisyonu çocuk askerleri, 18 yaşının altında olup herhangi bir devletin silahlı kuvvetlerine veya diğer düzenli veya düzensiz silahlı kuvvet veya silahlanmış siyasi örgüte üye olan veya bağlı bulunan herkesi kapsayacak şekilde ele almaktadır.

Koalisyon bu tanımını UNICEF'in çocuk asker tanımına dayandırmaktadır. UNICEF'in inisiyatifi ile 1997 yılında Cape Town ilkeleri kabul edilmiştir. Çocuk asker kavramı ise ilk kez bu metinde geçmiştir. Çocuk asker tanımı, bu aşamadan sonra daha çok dikkat çekmiş ve 2000 yılında BMÇHS'ne ek bir protokol olarak eklenmiştir.

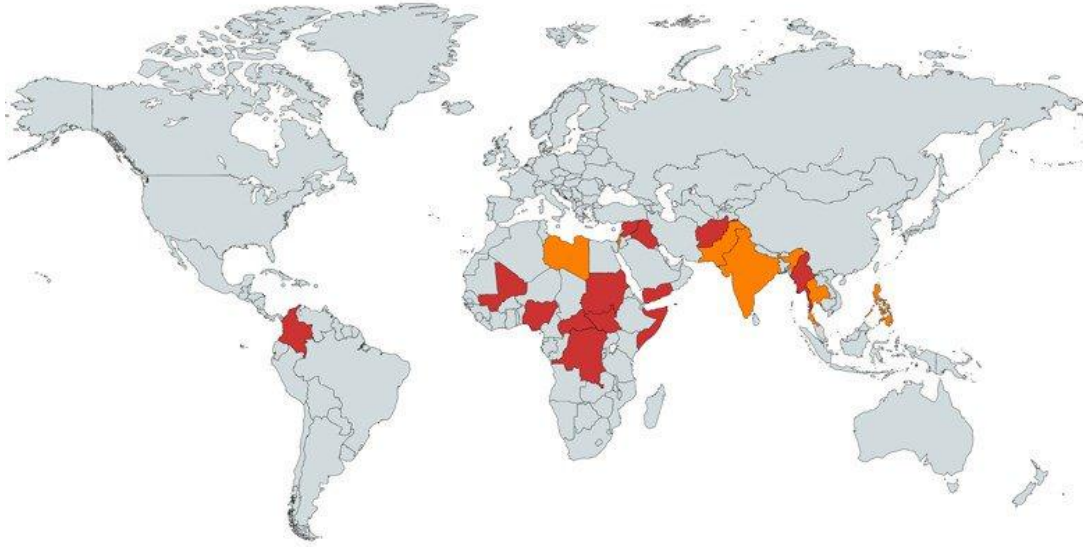
Dünyanın her yerinde cinsiyet ayrımı yapılmaksızın çocuklar silah altına alınmaktadır. Çocuk askerlerin uluslararası toplumda dikkat çekmesi Soğuk Savaş ve sonrasına denk gelmektedir. Soğuk Savaş sonrası özellikle üçüncü dünya ülkelerinde çocuk asker kullanımı artmıştır (www.turksam.org, 2014).

Silahlı çatışmalarda çocuk asker kullanımı ilk olarak Vietnam Savaşı'nda görülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'yle savaşıyan Viet Kong örgütü yaptığı bombalı saldırılarda çocukları kullanmıştır. (Polat ve Gündoğan, 2010, s.106).

Silahlı gruplar, çocuk askerlere gözdağı verip sözlerini dinlettirmek amacıyla bazı çocukları gözden çıkarmakta ve onlara birtakım işkenceler yapmaktadır. Söz dinlemediklerinde çocukları öldürmektedir. Aynı şeylerin kendilerine yapılmasından korkan çocuklar istemeseler dahi çatışmalara katılmak zorunda kalmaktadır.

Çoğu bölgede savaş esnasında çocuklar silahlı gruplar tarafından kaçırılarak asker olarak kullanılmaktadır. Özellikle uzun süren çatışmalarda daha fazla olmakta ve yetişkin insan sayısının azalması ve savaşın yıpratıcı etkisiyle çocuk askerlerin yaş oranı da gittikçe düşmektedir. Kaçırılarak askerliğe zorlanan çocuklar, söylenenleri yapmadıkları durumlarda elleri kolları kesilerek ya da öldürülerek cezalandırılmaktadırlar.

BM Genel Sekreterliği her yıl, devlet silahlı kuvvetlerinin ve devlet dışı silahlı grupların çocukları çalıştırıp kullandıklarını gösteren bir utanç listesi yayınlamaktadır. 2017 listesinde Afganistan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kolombiya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Irak, Mali, Myanmar, Nijerya, Somali, Güney Sudan, Sudan, Suriye ve Yemen vardır (www.child-soldiers.org, 2017) (bkz. Şekil 3.1).

Şekil 3.1: BM'nin Utanç Listesinde Yer Alan Devletler (Çocuk Askerler 2017)

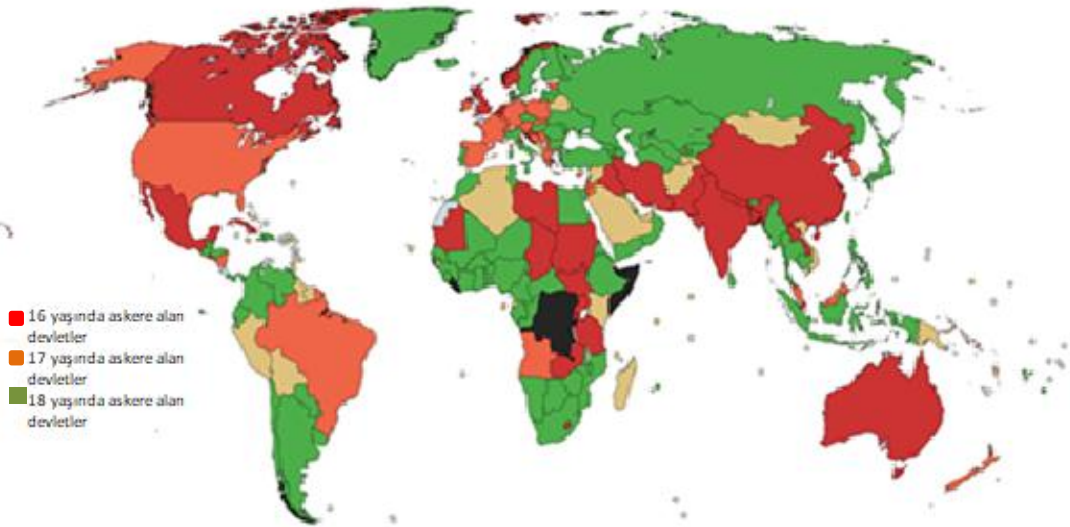
Kaynak: Child Soldiers International. 2017. <https://www.childsoldiers.org/where-are-there-child-soldiers> (1 Mart 2018).

BM listesinde yer alan ülkelerin yanı sıra, Pakistan, İsrail/Filistin, Libya, Filipinler ve Tayland'da silahlı gruplar içerisinde çocuklar yer almaktadır. Çocuk askerlerle ilgili yapılan çalışmalar az da olsa sonuç vermiştir. 2001 ve 2016 yılları arasında birçok devlet, silahlı kuvvetlerini çocuk askerlerden arındırmıştır (bkz. Şekil

3.2, 3.3). En az 60 devlet dışı silahlı grupta çocukları bünyelerine almamayı ya da azaltmayı taahhüt etmiştir.

Çocuk askerlerin bulunduğu devletler sadece yukarıda sayılan ülkelerle sınırlı değildir. BMÇHS'ne göre düşünüldüğünde gelişmiş ülkeler silahlı kuvvetlerinde çocuk asker bulundurarak bu durumu ihlal etmişlerdir. Avustralya, Çin, Fransa, Almanya, Suudi Arabistan ve ABD'de askere alınma yaşı 17'dir. Brezilya, Kanada ve İngiltere'de bu yaş 16'ya kadar düşmektedir (www.child-soldiers.org, 2017).

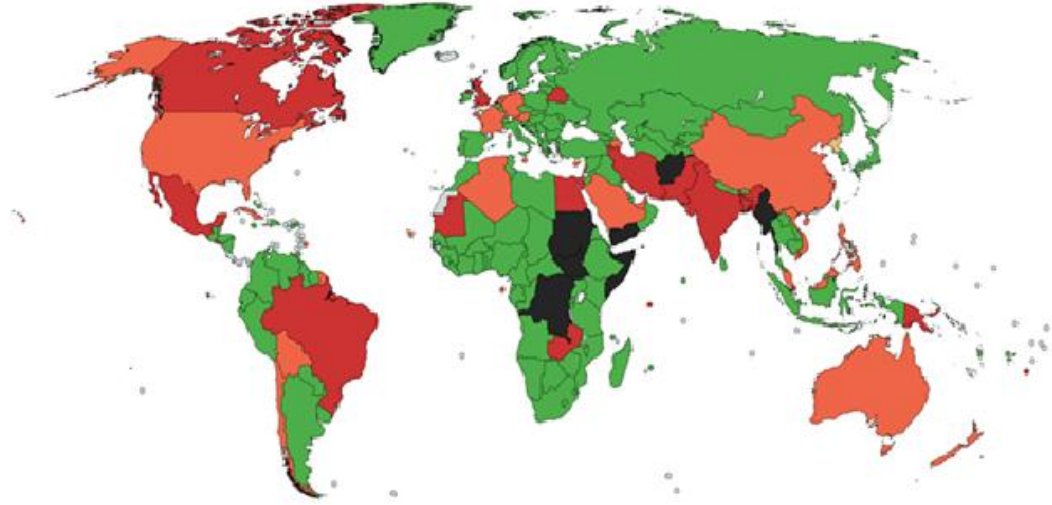
Aşağıdaki haritalar dünyada çocuk asker bulunduran ülkelerin dağılımını vermektedir. Ancak haritalar sadece devletlerin silahlı kuvvetlerinde yer alan çocuk asker dağılımını göstermektedir.

Şekil 3.2: Dünya Üzerindeki Çocuk Asker Dağılımı (2001)

Kaynak: Child Soldiers International. 2017. <https://www.child-soldiers.org/where-are-there-child-soldiers> (1 Mart 2018).

2016 yılına gelindiğinde çocuk asker yapılmasına karşı yapılan çalışmaların sonuç verdiği görülmektedir. Bu süre zarfında Avrupa ve Afrika ülkelerinde askere alma yaşı genel olarak 18'e yükseltilmiştir.

Şekil 3.3: Dünya Üzerindeki Çocuk Asker Dağılımı (2016)

Kaynak: Child Soldiers International. 2017. <https://www.child-soldiers.org/where-are-there-child-soldiers> (1 Mart 2018).

Türkiye’de silahlı kuvvetlerdeki yaş sınırına dikkat edilmekte ve 18 yaş altındaki çocuklar askere alınmamaktadır. Ancak Türkiye’deki terör örgütü PKK yıllardır çocuk asker yetiştirmektedir. Hatta PKK’nın Tabura Zaroken Şehit Ağıt adlı çocuk birlikleri kurduğu ve bu birlikleri 8 ile 12 yaş arasındaki çocukların yönettiği rapor edilmiştir (www.refworld.org. 2001). Diğer taraftan YPG, İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün baskısıyla çocukların silah altına alınmaması konusunda sözleşme imzalamıştır. Bunun üzerine 149 çocuğu terhis etmiş, 16-18 yaş arasındaki çocuklara savaşız bir ortam hazırlayarak siyasi eğitim almaları için gruplar oluşturmuştur. Ancak YPG bu konuda söz vermesine rağmen kontrol noktalarında, cephelerde ve bölge genelinde reşit olmayan savaşılar görülmüştür (www.aljazeera.com, 2014).

Çocuk askerler konusundaki olumsuz tablolara rağmen uluslararası çalışmalar hız kazanmış ve bu çalışmalardan iyi sonuçlar elde edilmiştir. 2004 yılında 27 ülke ve bölgede çocuk askerler çatışmalarda kullanılırken bu sayı 2007 yılı sonunda 17’ye inmiştir. Bu başarının altında Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin çocuk askerleri çalıştırmayı savaş suçu sayması yatmaktadır (www.hrw.org, 2008, s.3). ÇHS Ek Seçmeli Protokolü ile çocukların askere alınma yaşı 15’ten 18’e yükseltilmiştir. Bugün dünyadaki birçok ülke silahlı kuvvetlerinde 18 yaş uygulamasına dikkat etmektedir.

3.1.1. Suriye’de Çocuk Askerler

Çocuk Askerler kavramı daha çok Soğuk Savaşla birlikte gündeme gelmeye başlamıştır. Daha çok üçüncü dünya ülkelerinde görülen çocuk askerler, bu ülkelerdeki iç savaşların sürekliliği nedeniyle çatışan tarafları daha fazla asker arayışına itmiştir. Yönlendirmenin daha kolay olduğu çocuklar ise taraflar için cazip gelmiştir. Teknolojiyle birlikte silahların daha hafif ve çocukların taşıyabileceği boyutlarda olması kuşkusuz çocuk asker kullanımını arttırmıştır.

Çatışan tüm bölgelerde çocuk askerlere rastlamak mümkündür. Son yıllarda özellikle Suriye savaşında görülen çocuk askerler tüm kamuoyunun dikkatini çekmektedir. Buna dair birçok çalışma yapılmaktadır. Ancak devam eden Suriye savaşı içerisinde çocuk asker oluşumu engellenememektedir.

BMÇHS’ne göre 18 yaşını doldurmamış her birey çocuk sayılmaktadır. Çocuk askerler, ÇHS’ne göre sadece üçüncü dünya ülkelerinde yer almamaktadır. İngiltere, Kanada ve Belçika gibi ülkeler gönüllülük esasına dayanarak çocukları 16 yaşında askere kabul etmektedirler. Çocuk Askerler sorunu sadece geri kalmış ülkelerin değil aslında tüm dünyanın dikkate alması gereken ciddi bir problemdir.

İç çatışmayı en ileri safhada yaşayan Suriye, çocuk asker konusunda tartışılan bir ülke olmuştur. Suriye’de çocuklar çoğu kez ebeveynlerinin rızası olmaksızın çatışmanın tüm tarafları tarafından asker olarak kullanılmaktadır. Asker olarak kullanılan bu çocukların yarısı 15 yaşın altındadır (www.humanium.org, 2016). Bu çocuklar çatışmalarda aktif olarak rol almaktadırlar ve bazen yem olarak kullanılıp ön saflarda yer alabilmektedirler.

Suriye’de çocuk askerlere iç savaşın başladığı ilk tarihlerden itibaren başvurulmaktadır. Hem rejim tarafından hem de muhalif taraflardan çocuklar zorla askerliğe alınmaktadır. Rejimi ve muhalifleri buna iten en büyük etken karşı tarafa karşı yetersiz kalmadır. Uzun ve her anlamda yorucu olan Suriye iç savaşında asker yetersizliği, orduda firarların olması çocuk askerleri cazip hale getirmiştir.

Suriye’de savaşın uzaması kullanılan çocuk askerlerinin yaş oranını da düşürmüştür. 2016’da yapılan araştırmalarda Suriye’de askere alma yaşı 7’ye kadar düşmüştür (UNICEF, 2016, s.5-6). Suriye’de iç savaşın patlak verdiği dönemlerde askere alınma yaşı 15 civarı iken, savaşın uzaması ve yıpratıcı etkisiyle bu yaş oranı 7’ye kadar düşmüştür.

Savaşın ilk yıllarında arka saflarda tutulan çocuklar son yıllarda savaşçı olarak kullanılmaya başlanılmıştır. Çocuk asker ihtiyacını karşılamak isteyen taraflar ebeveynlerin izin vermemesi üzerine çocukları toplu olarak okullardan kaçırmaktadırlar (UNICEF, 2016, s.6).

Nisan 2016 yılında BM Genel Sekreterliği Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar Özel Temsilciliği tarafından yayınlanan bir raporda, çocuk askerlerin yer aldığı 362 durum tespiti yapılmıştır. Çoğunluğu DAESĐ içinde olmak üzere, diğerleri Tevhid Tugayı, el-Nusra, YPG, Özgür Suriye Ordusu ve kendisine bağlı gruplar, Halk Komiteleri, Ahrar uř-Şam, Nusra Cephesi ve İşlam Ordusu’nda çocuk asker vakalarıyla karşılaşılmıştır. Bu vakalardaki çocukların yüzde 56’sı 15 yaş altıdır (تقرير الأمين العام, 2016, s.24-25).

Suriye rejiminin ilk askeri ihtiyacı 2013 yılında başlamıştır. 18 yaşına gelen herkes Başbakanlık Kararnamesi ile askere çağrılmıştır. Kararname’ye uymayanların tutuklanacağı bildirilmiştir. Kimliği olmayan ve 18 yaşında görünen çocuklar da askere alınmış, savaşın uzamasıyla 18 yaş altı çocuklarda zorla askerliğe kaydettirilmiştir (مجلس حقوق الإنسان, 2013).

Çocukları intihar saldırıları, infaz gibi durumlarda kullanan Suriye’deki diğer bir grupta DAESĐ’dir. DAESĐ kendi topraklarında yaşayan çocukları zorla askere alırken düşman olarak gördüğu Yezidilerden çocukları kaçırmıştır. İlk zamanlar dünya genelindeki katılımlar sayesinde insan sıkıntısı yaşamayan DAESĐ örgütü, militan kayıplarının artması üzerine çocuk askerlere ihtiyaç duymuş ve küçük yaşta çocukları silah altına almaya başlamıştır (www.dw.com/tr, 2016a). Çocukları videolarla şiddete kana alıştıran DAESĐ, söz dinlemeyen çocukları kırbaçlarla terbiye etmiştir.

Suriye’de çocuk askerler konusunda dikkati çeken diğer bir grup ise YPG’dir. 2014 yılında İnsan hakları örgütlerinin dikkatini çeken YPG, 18 yaşın altındakileri terhis edeceğine dair bir sözleşme imzalamış ve 149 çocuğu terhis etmiştir. Ancak daha sonra yapılan gözlemlerde YPG örgütünün çocukları barındırmaya devam ettiği bildirilmiştir. İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW), sonrasında yapılan bir incelemede 10’u 15 yaşın altında 59 çocuğun askere alındığını açıklamıştır (www.hrw.org, 2015). Uluslararası Af Örgütü tarafından uyarılan YPG’ye yaptığının savaş suçu olduğu hatırlatılmıştır (www.dunyabulteni.net, 2016).

HRW, 2012 yılında çatışmalar esnasında 17 çocuğun ölmesine sebep olan ÖSO’ya gönüllü dahi olsa çocukları örgüte almama çağrısı yapmıştır (www.hrw.org, 2012). Suriye’de savaştan kaçarak Suriyeli olmayan çocuklarda yer almıştır. Suriye rejimine destek olmak amacıyla İran’ın gönderdiği Afgan çocuklarda Suriye’de savaşmış ve bazıları savaşta yaşamlarını yitirmiştir (www.hrw.org/ar, 2017).

On yedi yaşında olan Saleh, on beş yaşında hükümet orduları tarafından işkence gördükten sonra Özgür Suriye Ordusuna katılmış. Daha sonra Ahrar El Şam saflarında çatışmalara giren Saleh, buradan da ayrılarak İslami bir grup olan Jund El Aqsa örgütüne katılmıştır (warisnoexcuse.kurdologie.de/tr, 2018). **“Mücadeleyi bırakmayı çok düşündüm” diye anlatıyor Saleh, “eğitimimden oldum, geleceğimden oldum, her şeyimden oldum. İş aradım ama iş yok. Hayatımın en zor zamanını yaşıyorum.”** (Human Rights Watch raporu) (warisnoexcuse.kurdologie.de/tr, 2018).

Suriye’de tüm taraflar çocukları asker olarak kullanmaktadır. Çatışmaların sıradan hale geldiği ülkede çocuklar gönüllü ya da zorla silah altına alınmaktadırlar. Çocuk Hakları Savunucusu Ralf Willenger, “çatışmaların yaşandığı yerlerde bütün taraflar çocukları silah altına almaktadır. Bazıları bunu dünyanın gözü önünde yaparken, bazıları ise çocukları geri planda tutup hekim yardımcısı veya ajan olarak kullanmaktadır. Her türlü çocuklar tehlikeye atılmış oluyor” demiştir (www.dw.com/tr, 2016b).

3.1.2. Çocuk Askerlerin Tercih Edilme Nedenleri

Savaşlarda ailelerini kaybeden çocuklar, güvenlik tehlikesi nedeniyle gönüllü olarak ya da zorla silahlı örgütlere katılmaktadırlar. Çocukların silahlı gruplara katılma nedenleri arasında birçok sebep yatmaktadır. Daha çok zorla katılımlarının söz konusu olduğu çocuk askerlerin askeri alımlarında gönüllü katılımlarda mevcuttur.

Çocukların gönüllü olarak silahlı gruplara katılma nedenleri arasında ölüm korkusu, ebeveynlerini kaybetmeleri, açlık, beslenme, su ve tıbbi yardımın yetersizliği, güvenli ortamın olmamasıdır. Bunun yanı sıra çocuklar zorla askere alınmakta, ailelerinden kaçırılıp askeri kamplarda eğitim verilmektedir. Eğitimini tamamlayan çocuklar, çatışma alanlarına gönderilmektedirler.

Çocuk askerler daha atik oldukları için yetişkinlere nazaran daha çok tercih edilir. Çocuk oldukları için daha az önemsenirler ve gözden çıkarılmaları daha kolaydır. Normal askerden daha ucuza çalıştırılıyor olması da yine çocuk askerlerin tercih edilme nedenleri arasındadır. Çatışma esnasında ve çatışma gerisinde yer alan çocuklar, silahlı gruplar içerisinde asker, ajan, ulak, aşçı, gözcü ve haberci gibi birçok işte kullanılmaktadırlar. İntihar bombacısı olarak da kullanılan çocukların görevleri arasında seks köleliği de vardır. Görevleri savaşla sınırlı olmayan bu çocuklar bunların yanı sıra çatışma gerisinde mühimmat taşıyıp yaralılara yardımcı olmaktadır. Bazı çatışmalarda çocuklar kalkan olarak kullanılmakta ve askeri konvoyların sevkiyatı esnasında otobüs ve askeri araçların önlerine oturtulmaktadır (Children and Armed Conflict, 2012, s.23).

Çocukların çatışmalar esnasında kolayca kullanılabilmesi ve yönlendirilebilmesi de yine tercih sebepleri arasındadır. Çocuklarda sorumluluk bilincinin çok fazla olmaması, genç olmalarının verdiği cesaret ve girişkenlik silahlı gruplar tarafından tercih edilmelerini kolaylaştırmıştır.

Tespitlere göre çocuk askerler yetişkinlere oranla daha az firar etmektedirler. Bu da silahlı grupların işini kolaylaştırmaktadır. Çocuklar aynı zamanda bilinçli olarak çatışmalarda ön saflarda bulundurulmakta ve karşı tarafın duygularını etkilemek amacıyla kullanılmaktadırlar.

Çocuklar, yasa dışı işlere zorlanarak kaçakçılık gibi işlerde de kullanılmaktadır. Kara mayınlarının temizlenmesi konusunda ve cesetlerin hızlı bir şekilde toplanması konusunda da yine çocuklar tercih edilmektedir.

3.1.3. Çocuk Asker Yapılanmasına Karşı Yapılan Çalışmalar

Çocukların silahlı çatışmalara dahil edilmelerinin artması üzerine uluslararası alanda birtakım çalışmalar yapılmıştır. İlk adım 1949 tarihinde Dördüncü Cenevre Sözleşmesine 1977’de kabul edilen Birinci Protokol ile atılmıştır (bkz. EK 1, s.84) Uluslararası Silahlı Çatışmalarının Kurbanlarının Korunmasına Dair Protokol, çocuk askerlere ilişkin hüküm de içermektedir (Polat ve Güldoğan, 2010 s.108).

1989 yılında BMÇHS imzalanmış (bkz. EK 2, s.85) sonrasında ise daha kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. ÇHS Ek Seçmeli Protokolü (OPAC) (2000) (bkz. EK 3, s.114) ve 1998 tarihli Roma sözleşmesi bu alanda yapılmış önemli atılımlardandır. Bu önemli adımın en iyi sonucu Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)’nin kurulması olmuştur.

UCM kurucu anlaşması Roma Sözleşmesi olup, Sözleşme’nin 8. maddesinde savaş suçları arasında çocuk asker kullanımı da yer almaktadır. Çocuklar ile ilgili bölüm XXVI. hükümdür: **“15 yaşından küçük çocukların ulusal silahlı kuvvetlere çağırılması, askere alınması veya çatışmalarda aktif olarak kullanılması”** savaş suçudur (Kurşun, 2011, s.71) (bkz. EK 4, s.122). Daha sonra Ek Protokol ile 15 yaş sınırı 18’e yükseltilmiştir.

1999 yılında UNICEF, Cape Town ve Paris İlkeleri’nin kabul edildiği konferanslarda bilimsel olarak sivil toplumun ortak bir şekilde çalışmasını sağlayacak düzenlemeler yapmıştır. Çocuk askerler konusu, uluslararası ceza hukukunun içine dahil edilmiştir. UCM’nin çocuk asker konusundaki ilk yargılaması ise sadece çocuk askerler ile ilgili hükümlerden yargılanmış olan Lubanga’dır (Özçelik, 2016, s.764).

BM Genel Kurulu, çocukların silahlı çatışmalarda kullanılmasını uluslararası hukuka aykırı olarak değerlendirmekte bunu yapan taraflara bu duruma son vermeleri için çağrıda bulunmaktaydı. Bu karar ile BM çocukların her türlü hakkının korunması

ve silahlı çatışmalardaki durumunu uluslararası barış ve güvenliği tehdit edecek bir unsur olarak görmüştür. BM Genel Sekreteri bundan sonra çatışmalarda çocukları silah altına alanlarla ilgili raporlar hazırlamaya başlamıştır. Raporlar sonucunda ismi yer alan taraflar için üç ay içerisinde somut ve zamana bağlı bir hareket planı hazırlanması istenmiştir. Aynı zamanda silahlı çatışmalarda silah altındaki çocukların haklarının ihlali ve korunmasıyla ilgili gözlemlenmeye dayalı bir mekanizma kurulmuştur. Çocuk haklarının ihlal edildiği konular şunlardır (www.unicef.org, 2005, s.16):

1. Çocukların silahlı çatışmalarda sakat bırakılması ve öldürülmesi.
2. Çocukların asker olarak silah altına alınması ve çocuk asker kullanılması.
3. Okul ve hastanelere saldırı düzenlenmesi.
4. Çocuklara tecavüz edilmesi ve çocuklara karşı ağır cinsel şiddet uygulanması.
5. Çocukların kaçırılması.
6. Çocuklara insani yardım ulaşmasının engellenmesi.

Son yıllarda uluslararası hukuk alanında en çok önem verilen konulardan biri çocuk haklarıdır. En çok dikkat çeken yönü ise çocuk asker olgusudur.

Kekevi ve Kılıçoğlu'nun (2016, s.489-490) ifade ettiği gibi:

Çocuk askerlerle ilgili yapılan çalışmalar (1948-2007)

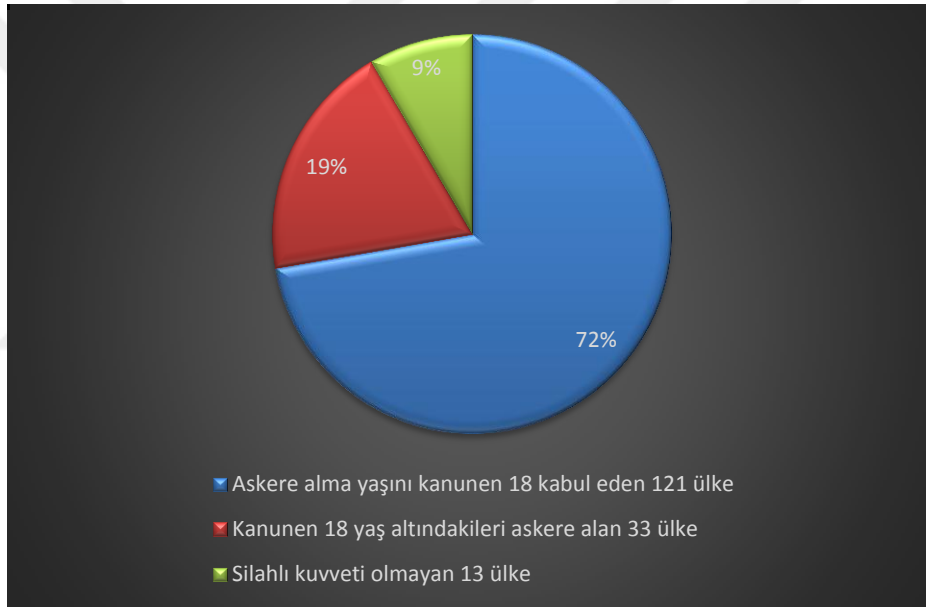
- *1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*
- *1949 Cenevre Sözleşmeleri*
- *1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*
- *1951 Mültecilerin Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi*
- *1966 Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi*

- *1966 Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Siyasi Haklar Sözleşmesi*
- *1969 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi*
- *1981 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı*
- *1984 İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme*
- *1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi*
- *1990 Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Sözleşmesi*
- *1996 Silahlı Çatışmalarda Bulunan Kötü Durumdaki Afrikalı Çocuklar Hakkında Afrika Birliği Örgütü Kararı*
- *1997 Capetown Prensipleri*
- *1998 Avrupa Parlamentosu'nun Çocuk Askerler Hakkındaki Kararı*
- *1999 Çocukların Asker Olarak Kullanılmaları Hakkında Berlin Bildirgesi*
- *1999 Çocukların Asker Olarak Kullanılmaları Hakkında Montevideo Bildirgesi*
- *Çocukların Askerlikte Kullanılmasına İlişkin Maputo Bildirgesi*
- *2000 Amerika Devletleri Örgütü'nün Çocuklar ve Silahlı Çatışma Kararı*
- *2000 Çocuk Askerler Hakkında Amman Bildirgesi*
- *2007 Paris Prensipleri.*

BM Çocuk Hakları Komitesi, 2016 yılı aralık ayında bütün ülkelere ilk kez resmi olarak askere alma yaşını 18'e yükseltmeleri konusunda resmi bir çağrıda bulundu. Çocuk Hakları Uzmanları, çocukların askere alınmaları nedeniyle doğacak zararlardan ülkelerin sorumlulukları olduğu konusunda hem fikirdirler.

Uluslararası yapılan çalışmalar zamanla etkisini göstermiştir. BM'nin 2000 yılından bu zamana kadar yaptığı istatistiklere göre dünya genelinde 115 bin civarında çocuk asker evine dönmüştür (www.dw.com. 2018). Evlerine dönen çocuklar istismara maruz kalmaları ve ölüm, işkence, sakatlanma durumlarına tanık olmaları sebebiyle uzun vadeli psikolojik sorunlar yaşamaktadırlar (Children And Armed Conflict, 2018).

OPAC, kabul edildiği 2000 yılından itibaren 197 ülkenin 167'si tarafından onaylanmıştır. Orta Afrika Cumhuriyeti, 21 Eylül 2017 tarihinde bu anlaşmayı kabul eden son ülkedir. OPAC'ı onaylayan 167 ülkeden 121'i askere alma yaşının 18'in altına düşmeyeceğini taahhüt etmiştir (www.child-soldiers.org, 2018) (bkz. Şekil 3.4).

Şekil 3.4: OPAC'ı Kabul Eden 167 Ülkenin Silahlı Kuvvetlerdeki Çocuk Asker Dağılımı.

Kaynak: Child Soldiers International. (2018). Save The Date. <https://www.child-soldiers.org/news/save-the-date-> (7 Mart 2018).

OPAC'ı onaylamayan 30 ülke kalmaktadır:

- İmzalayan fakat henüz kabul etmeyen 12 ülke: Fiji, Gambiya, Haiti, İran, Lübnan, Liberya, Myanmar, Nauru, Solomon Adaları, Somali, Surinam ve Zambiya'dır.

- Tarafsız kalan 18 ülke: Antigua ve Barbuda, Barbados, Komorlar, Cook Adaları, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Marshall Adaları, Moritanya, Niue Palau, Papua Yeni Gine, Saint Kitts ve Nevis, Sao Tome Prensiği, Güney Sudan, Tonga, Trinidad ve Tobago, Tuvalu ve Birleşik Arap Emirlikleri'dir.

OPAC'ı kabul eden ve etmeyen toplamda 17 ülke askerliğe alınmada gönüllülük yaşını en az 16 olarak kabul etmektedir. Bu ülkeler: Bangladeş, Belarus, Brezilya, Kanada, Mısır, El Salvador, Gine-Bissau, Hindistan, İran, Moritanya, Meksika, Pakistan, Papua Yeni Gine, Singapur, Tonga, Birleşik Krallık ve Zambiya'dır.

Dünyanın birçok ülkesinde çocuklar yetişkinler tarafından gönüllü ya da zorla savaflara dahil edilmektedir. Bunun önüne geçmek için de çeşitli çalışmalar, kampanyalar düzenlenmiştir. "Red Hand Day" Kırmızı El Günü, yine çocuk askerlerle ilgili hazırlanmış bir kampanyadır. Çocukların silah altına alınmasının engellenmesini amaçlayan bu çalışma 12 Şubat 2009 yılında başlatılmıştır. Binlerce kişinin boyalı elleri, çocuk askere hayır demek için toplanmaktadır (bkz. Şekil 3.5).

Şekil 3.5: "Red Hand Day" in Logosu

Kaynak: Red Hand Day. <http://www.redhandday.org/index.php?id=4&L=2> (6 Nisan 2018).

Çocuk askerler ile ilgili bir diğer çalışma ise 2014 yılında UNICEF ile BM Özel Temsilciliğin başlattığı "ÇOCUKLAR ASKER DEĞİLDİR" kampanyasıdır (bkz. Şekil 3.6). Kampanya çocuk askerler konusuna bir kez daha dikkat çekmiştir (Children And Armed Conflict, 2018).

Şekil 3.6: “Çocuklar Asker Değildir” Kampanyasının Tanıtım Görseli

Kaynak: Child Soldiers International. (2018). Save The Date. <https://www.child-soldiers.org/news/save-the-date-> (7 Mart 2018).

Uluslararası destek için yapılan bu kampanyaya BM, Sivil Toplum Kuruluşları, bölgesel örgütler ve halktan büyük destek gelmiştir. Sonuç olarak yakın tarihlerde birçok çocuk asker evlerine gönderilmiştir.

Yapılan çalışmalar binlerce çocuğun evine dönmesini sağlamıştır. Ancak eski hayatlarına geri dönen çocuklar öncelikle uyum ve adapte olma problemi yaşarken, yaşadıkları travmayı atlatmak için ciddi psikolojik yardım almaları gerekmektedir.

3.2. Suriye İç Savaşı ile doğan “Suriyeli Mülteci Çocuklar Sorunu”

Eski çağlardan beri yaşanan göç, toplumları sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamda şekillendiren bir etken olagelmıştır. Küreselleşme ve sanayileşme göçün daha yoğun bir şekilde yaşanmasına neden olmuştur. Dünya savaşlarında savaş bölgelerinde kitlesel olarak uluslararası göçler yaşanmıştır. Göçler sonucu göç veren ve göç alan ülke ve bölgelerin nüfusunda önemli değişiklikler yaşanmıştır (Koç ve Sağdıç, 2010, s.296). Göç, menşe ülke ile hedef ülke arasında kültürel, sosyal ve psikolojik alanlarda alışveriş demektir. Göçle birlikte yaşanan mekân ve zaman değişir. Yaşam yeri ve şartları, akrabalar, komşular ve en önemlisi bulunulan coğrafya değişir.

Günümüzde tarih boyunca hiçbir dönem olmadığı kadar yoğun bir göç yaşanmaktadır (Harunoğulları, 2016, s.30). Bugün yaşanan göçlerin en büyük nedeni iç savaşlardır. Savaşla birlikte meydana gelen ölüm ve yıkımlar insanların her şeylerini bırakıp coğrafyalarını terk etmelerine sebep olmaktadır. Göç sonucu hedef ülkede

işsizlik oranında yükselme, istihdam şeklinde değişim ve toplumsal yapıda farklılaşma görülmektedir.

Göçle birlikte kültürel kaynaşma ve çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Sokaklarda çalışan ve dilencilik yapanların sayısı artmakta, çocuklar çalışmaya zorlanmaktadır. Ekonomik etkenler sebebiyle eğitimde aksaklıklar olmakta ve okula gitmeyen çocuk sayısında artış meydana gelmektedir. Bunların yanı sıra ülkelerinde yaşanan baskılar ve savaşlar sebebiyle vatanlarını geride bırakmak zorunda kalan milyonlarca insan mülteci sınıfını oluşturmaktadır (Harunoğulları, 2016, s.30).

Mülteci kavramı, uluslararası hukukta “refugee” olarak geçmektedir. Mültecileri kastetmek amacıyla kullanılan bir diğer kelime ise “asylum seeker” sığınmacı kavramıdır (Özdemir, 2017, s.119). Mülteciler, ülkelerinde yaşadıkları dinsel, ırksal, siyasi ve ideolojik baskılardan, yapılan kötü muamelelerden kaçmak, kendilerine daha güvenli bir yurt isteme amacıyla başka bir ülkeye sığınır. Kendi ülkelerinde yaşadıkları zulümlerden dolayı uluslararası anlaşmalarla geldikleri ülkenin hukukuna göre sığınmacı statüsüne sahip olurlar (Başak, 2011, s.21-23). Bugün en büyük mülteci sorununu, ülkesini terk etmek zorunda kalan milyonlarca Suriyeli oluşturmaktadır.

Suriye iç savaşı bu yıl yedinci yılını doldurmuştur. Çatışmaların hala devam ettiği ülke, savaşın başladığı 2011 yılından beri dışarıya göç vermektedir. Komşusu olan ülkelere milyonlarca göç veren Suriye, Avrupa’ya da göç vermektedir. Milyonlarca insan evlerini terk etmiş ve belirsizliğe mahkûm edilmiştir.

Birleşmiş Milletlere göre, 2015 yılında Lübnan’daki mültecilerin %70’i, 2016 yılında Ürdün’de ise %90’ı yoksulluk sınırının altında yaşamaktaydı. Çoğunun borçlu olduğu aileler, mecbur kalıp çocuklarını çalıştırmaktadırlar.

Suriye’de yaşananlar, bütün dünyada göçmen sorununun yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur. Özellikle sınırların belirsiz olduğu Avrupa Birliği devletleri sınırla ilgili yasalarını yeniden gözden geçirmişlerdir. Ülkeler ellerinden geldiğince göçmenleri sınırlarından uzak tutmaya çalışmışlardır. Özellikle batılı devletler bu anlamda sınırlarını olabildiğince sıkı tutmaya gayret göstermişlerdir

(www.birikimdergisi.com, 2016). Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır gibi ülkelerin kabul ettiği Suriyeli sığınmacılar, Körfez ülkeleri tarafından geri çevrilmişlerdir.

Uluslararası Af Örgütü'nün 2014 yılında yayınladığı rapor, gelişmiş ülkelerin Suriyeli mültecilere gerektiği kadar iltica hakkı tanımadığını belirtmiştir. Örgüt, özellikle de kültürel ve dini bağlar konusunda ön cephede yer almaları gereken Körfez ülkelerinin, kendi ülkelerindeki imkânlardan Suriyeli sığınmacıları mahrum bıraktıklarını söylemiştir (www.bbcpersian.com, 2014).

Tablo 3.1
Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu (BMMYK) Verilerine Göre Suriyeli Mültecilerin Ülkelere Dağılımı

Ülkeler	Suriyeli Mülteci sayısı
Türkiye	3.554.496
Lübnan	991.917
Ürdün	659.063
Irak	248.092
Mısır	128.034
Diğerleri (Kuzey Afrika)	33.545
Toplam	5.615.147

Kaynak: UNHRC. (2018a). Data Portal, Syria Regional Refugee Response. <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria?id=15243> (20 Mart 2018).

Suriyeli mültecilerin sayısı dünya genelinde her geçen yıl artmaktadır. Türkiye'deki mültecilerin sayısı BMMYK verilerine göre geçen yıl 2,967,149 iken bir sene içerisinde 580 bin civarında bir artış göstermiştir. Bu da Suriye'deki iç savaşın yıllar geçmesine rağmen daha da vahim boyutlara geldiğini göstermektedir.

Suriyeli mülteciler çoğunluğu Türkiye'de olmak üzere birçok ülkeye yayılmış durumdadırlar (bkz. Tablo 3.1). Ancak bu Suriye iç savaşından kaçan halka yeterli düzeyde sahip çıkıldığı anlamına da gelmemektedir. Aralarında çocuklarında bulunduğu yüzlerce insan daha iyi şartlar için Avrupa'ya geçmeyi istemiş fakat bunu yaparken boğularak can vermişlerdir.

Şekil 3.7: Suriyeli Bir Çocuğun Dünya Gazetelerindeki Haberi

Kaynak: Yeniakit. (3 Eylül 2015). <http://www.yeniakit.com.tr/haber/bogulan-cocuklari-dunya-mansetlere-tasidi-90833.html> (3 Nisan 2018).

Yüzlerce Suriyeli canlarını hiçe sayarak Avrupa'ya sığınmaya çalışırken denizde boğularak hayatlarını kaybetmişlerdir. Dünya genelinde en çok ses getiren olaylardan biri, 2015 yılının eylül ayında gerçekleşen vakıdır. Suriye'nin Kobani şehriden gelen savaş maduru bazı kişiler Yunanistan'daki Kos Adası'na gitmek isterken botlarının batması sonucu hayatlarını kaybetmişlerdir. İki botta toplamda 5 çocuk hayatını kaybetmiştir. 3 yaşında olan Aylan ve 5 yaşında olan Galip kardeşlerin cesetlerinin kıyıya vurması ise tüm kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır (www.bbc.com, 2015) (bkz. Şekil 3.8).

Dört milyon nüfuslu Lübnan'da mülteciler nüfusun dörtte birini oluşturmaktadırlar (www.dw.com/tr, 2017). Lübnan'daki mültecilerin çoğunu kadın ve çocuklar oluşturmaktadır. Her iki Suriyeliden birinin yoksul olduğu Lübnan, ekonomik anlamda zorlanmaktadır. Bu sebepten dolayı Lübnan Mülteci İşlerinden Sorumlu Bakanı Muin el-Merabi 2018 yılının başında, Suriyeli mültecileri daha fazla

barındıramayacağını dile getirmiştir. Gelecek yaza kadar mültecilerin ülkelerine gönderileceğini de eklemiştir (aa.com.tr/tr, 2018).

Suriyeli mültecilerin kayıtlı olarak 991.917 kişiyi oluşturduğu Lübnan'da mülteciler Beka'da çoğunlukta olmak üzere sırasıyla Beyrut, Kuzey Lübnan ve Güney Lübnan'da yoğun bir şekilde yaşamaktadırlar. Lübnan'daki kayıtlı mültecilerin %54'ü 18 yaş altını oluşturmaktadır (UNHCR, 2018b).

UNICEF verilerine göre Lübnan'daki Suriyeli mültecilerin yarım milyonu çocuklardan oluşmaktadır (www.sonhaberler.com,2017). Lübnan'daki Suriyeli Mülteci çocukların 200 bine yakını okula gidememektedir (UNICEF, 2017c). Suriye'deki ideolojik, siyasal, dinsel, mezhepsel ve ırksal tartışmaların ve ötekileştirmenin kurbanı olan Suriyeli çocuklar kayıp bir nesil olmanın eşiğindedirler.

Suriyeli çocuklar yaşama, sağlık ve beslenmeden sonra gelen eğitimden de mahrum bırakılmaktadırlar. Bunun için sığındıkları ülkelerin halkları tarafından çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin Lübnan'da mülteci çocuklar için Kuran kurslarında ücretsiz eğitim verilmektedir. Çoğunu gönüllü öğretmenlerin oluşturduğu kursta çocuklar hafızlık eğitimlerinin yanı sıra İngilizce, matematik ve tarih gibi derslerde almaktadırlar (www.tgrthaber.com.tr, 2017).

Ürdün'de 659.063 kişi olan mülteciler BMMYK'ne kayıtlı olanlardır. Bunun dışında ülkenin gelişmiş diğer şehirlerine dağılmış olan mültecilerin sayısının bir milyonu geçtiği tahmin edilmektedir. Amman, Mafrag, İrbid ve Zerka şehirleri başta olmak üzere Suriye mültecileri Ürdün'ün birçok şehrine dağılmış durumdadırlar (UNHCR, 2018).

Ürdün'e gelen kayıtlı Suriyeli mültecilerin yaklaşık olarak %15'lik kısmını 0-4 yaş arası, %24'lük kısmını 5-11 yaş arası, %14'lük bölümünü ise 12-17 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır. Kamp içindeki 140.288 kişinin %60'a yakını, kamp dışındaki 518.775 kişinin ise yaklaşık olarak %50'si 18 yaş altı çocuklardan oluşmaktadır (UNHCR, 2018c).

Başta su olmak üzere birçok kaynağı sınırlı olan Ürdün, ülkesindeki mülteci sayısının artmasıyla birlikte ekonomik anlamda zor dönemlerden geçmektedir. Nüfusunun neredeyse yarısını Filistinli mültecilerin oluşturduğu Ürdün, Irak savaşında da mülteci almıştır. Yedi yıldır da Suriyeli mültecilere kapılarını açan Ürdün maddi olarak ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Ürdün halkı bu duruma tepki göstermektedir. Her ne kadar aynı ırktan olsalar da farklı toplumsal özellikler göstermektedirler. Ürdün’de Suriyeli kız çocukların erken yaşta evlendirilmesi halk tarafından tepkiyle karşılanmaktadır.

Türkiye’deki kayıtlı mültecilerin yaklaşık olarak %13’ünü 0-4 yaş arası çocuklar, %24’ünü 5-11 yaş arası çocuklar, %8’ini ise 12-17 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır (UNHCR, 2018d). İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 1 Mart 2018 tarihinden itibaren Türkiye’deki kayıtlı Suriyeli mülteci sayısını 3.540.648 olarak belirtmiştir (bkz. Tablo 3.2). Geçen aya oranla mülteci sayısının 74.385 kişi arttığını söylemiştir (Mülteciler Derneği, 2018).

Tablo 3.2
Göç İdaresi İstatistiklerine Göre Suriyeli Mültecilerin Dağılımı

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.919.285	1.621.363	3.540.648
0-4	243.303	227.507	470.810
5-9	246.972	231.522	478.494
10-18	355.029	310.268	665.297
19-24	315.604	225.020	540.624
25-34	365.878	269.307	635.185
35-44	196.366	163.968	360.334
45-59	139.799	133.489	273.288
60-90+	56.334	60.282	116.616

Kaynak: Mülteciler Derneği. (2018). <http://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (22 Mart 2018).

Göç İdaresi kamp içinde yaşayan mülteci sayısını da belirlemiştir. Suriyeli mültecilerden 228.197 kişi kamplarda yaşamakta, 3.312.451 kişi ise kamp dışında yaşamaktadır (bkz. Tablo 3.3).

Tablo 3.3
Suriyeli Mültecilerin En Çok Yaşadığı İller

ŞEHİR	SAYI	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA
İstanbul	549.572	% 3,66
Şanlıurfa*	477.209	% 24,03
Hatay*	451.058	% 28,63
Gaziantep*	370.646	% 18,48
Mersin	203.229	% 11,33
Adana*	188.712	% 8,51
Bursa	140.693	% 4,79
İzmir	134.407	% 3,14
Kilis*	130.375	% 95,64
Konya	103.411	% 4,74

Kaynak: Mülteciler Derneği. (2018). <http://mülteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (22 Mart 2018).

* işaretli illerde Geçici Barınma Merkezi bulunmaktadır.

Suriyeli mülteciler sığındıkları ülkede ciddi anlamda beslenme, sağlık ve eğitim yetersizliği ile karşı karşıyadırlar. Kontrolsüz bir şekilde komşu ülkelere sığınan mülteciler aynı zamanda sığındıkları ülkelerde sosyal, siyasal, ekonomik ve ahlaki problemlerin artmasına sebep olmaktadır (Bitkal, 2014).

BMÇHS 7. maddesine göre (UNICEF, 2004):

1. Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır.

2. Taraf Devletler, özellikle çocuğun tabiiyetsiz kalması söz konusu olduğunda kendi ulusal hukuklarına ve ilgili uluslararası belgeler çerçevesinde üstlendikleri yükümlülüklerine uygun olarak bu hakların işlerlik kazanmasını taahhüt ederler.

Türkiye’de bugün 311 bin çocuk vatansız durumdadır. Meclis Mülteci Hakları Alt Komisyonu raporuna göre, Türkiye’de Ocak 2018 itibariyle 311 bin çocuğun dünyaya geldiği ve şu an için vatansız kabul edildikleri ancak bunun için gerekli düzenlemelerin yapılacağı bildirildi (www.gazeteduvar.com. 2018).

Başbakanlık, Haziran 2017 yılı itibariyle ülkede 1660 Suriyeli çocuğun kayıp olduğunu bildirmiştir (www.milliyet.com. 2017). Türkiye’de çocukların okullaşma oranı MEB yetkililerinin bildirdiğine göre %60, okula gidemeyenlerin sayısı ise UNICEF raporuna göre, yaklaşık 350 bin civarındadır (Karakaş, 2018).

Suriye’nin komşuları uzun süren Suriye iç savaşının ağır bilançosunu kaldıramayacak durumdadırlar. Bunun için sürekli olarak gelişmiş ülkelere yardım istemektedirler. Yeterli yardımı göremeyen, binlerce mülteciyi barındıran ülkeler bu duruma nasıl daha iyi bir çözüm bulabilecekleri konusunda çeşitli alternatifler düşünmektedirler. Örneğin Lübnan mültecileri daha fazla barındıramayacağını belirtmiş ve en yakın zamanda kendi ülkelerine göndereceğini söylemiştir.

Suriye’de yaşanan iç savaş neticesinde doğan mülteci krizi yalnızca birinci dereceden etkilenen komşu ülkelerin sorumluluğuna bırakılmaya çalışılmaktadır. İç savaştan da daha farklı bir boyut kazanan Suriye savaşında mağdur olan halka ve yoğun olarak sığındıkları ülkelere, uluslararası sistemin üyeleri tarafından daha fazla destek sunulması gerekmektedir.

Suriye savaşı özellikle çocukların hayatında geri dönmeyecek değişikliklere yol açmıştır. Çocuklar, hayatlarında eğitim de dahil birçok temel ihtiyaçtan mahrum kalmışlardır. Lübnan, Ürdün ve Irak gibi aynı ırktan olan ülkeler, dinsel/mezhepsel ve etnik köken benzerliklerine rağmen Suriyelileri aralarına entegre etme konusunda zorlanmışlardır. Bunun en büyük sebebi ekonomik paylaşımına hazır olmamadır. Günümüz dünyasında özellikle savaşın yaşandığı dönemlerde milletlerin birbirine ihtiyacı olduğunu ve birbirleriyle iş birliği yapmaları gerektiğinin farkında olmaları gerekmektedir (Şahin, 2003, s.25).

Eğitim konusunda aynı dili konuşan ülkelerdeki çocuklar adaptasyon konusunda zorluk çekmezken Türkiye’deki çocuklar için dil ciddi bir sorun arz etmektedir. Ancak Arap ülkelerinde ise çocukların karşısına maddi imkansızlıklar daha fazla çıkmaktadır. Çocukların eğitimdeki eksiklikleri onların sosyal hayatla bütünleşmesini zorlaştırmaktadır. Çocuklar gittikleri ülkelerde kaynaştıkları toplumda eğitimin eksikliğiyle sosyal hayata karşı adaptasyon sağlayamamakta ve ‘eğitimin

sosyal hayatla içiçelik taşıması' konusunda zorlanmaktadırlar (Tezcan, 2013, s.262). Eğitim konusunda eksikleri bulunan mülteci çocuklar, okulda sağlıklı eğitim alamamakta ve beceriler kazanamamaktadır. Eğitimde kazanılan beceriler, çocukların hayat boyunca kullanabilecekleri yeteneklerdir (Ünlü ve Yıldırım, 2017, s.13-20). Mülteci çocuklar eğitimin sağladığı birçok avantajdan mahrum olmaktadır.

3.2.1. Suriye İç Savaşı Sonrası Suriyeli Çocukların Fotoğrafları

Şekil 3.8: Niclas Hammarström'ün Halep'te Çekmiş Olduğu Bir Fotoğraf.

Kaynak: Habertürk. (2014). <http://www.haberturk.com/haber/haber/927084-iste-2013-yilinin-fotografi> (3 Nisan 2018).

Suriye savaşını çeken İsveçli fotoğrafçı Niclas Hammarström, Halep'te çekmiş olduğu fotoğrafla UNICEF'in "2013 yılın fotoğrafı" ödülünü almıştır. Fotoğrafta yer alan Daniel Kils 2012 yılının Ekim ayında Halep'te yapılan bombalı saldırı esnasında evinin önünde oyun oynamaktadır. Saldırı sonucu yaralanan Daniel'in fotoğrafı saldırıyı fotoğraflayan Niclas Hammarström tarafından çekilmiştir (bkz. Şekil 3.9). Fotoğraf 11 yaşındaki kız çocuğu olan Daniel'in yaralandıktan sonra getirildiği Dar el-Şifa hastanesinde çekilmiştir (www.haberturk.com, 2014).

Şekil 3.9: Abd Doumany'nin çektiği “Suriyeli Çocukların Yardım Çılgılığı” Fotoğrafı.

Kaynak: TIMETURK. (2016). Suriyeli Çocukların Yardım Çılgılığı Yılın Fotoğrafı Seçildi. <https://www.timeturk.com/suriyeli-cocuklarin-yardim-cigliği-yilin-fotografı-secildi/haber-137133> (3 Nisan 2018).

Anadolu Ajansı'nın düzenlediği İstanbul Photo Awards yarışmasında Abd Doumany'nin çekmiş olduğu “Suriyeli Çocukların Yardım Çılgılığı” fotoğrafı “Yılın Fotoğrafı” ödülüne layık görülmüştür (www.timeturk.com, 2016) (bkz. Şekil 3.10).

Şekil 3.10: UNICEF Tarafından 2017 Yılına Ait “Yılın Fotoğrafı”

Kaynak: UNICEF. (2017c). UNICEF Photo Of The Year 2017. <https://www.unicef.de/informieren/aktuelles/photo-of-the-year/contest-2017> (3 Nisan 2018)

Kudüs doğumlu fotoğrafçı Muhammed Muheisen Ürdün’de çekmiş olduğu Suriyeli mülteci Zehra’nın fotoğrafıyla 2017 yılında UNICEF tarafından “Yılın Fotoğrafi” ödülüne layık görülmüştür (bkz. Şekil 3.11). Zehra 2015 yılında ailesiyle birlikte Suriye’den kaçarak Ürdün’e sığınmış ve buradaki mülteci kamplarında çadırkentte yaşamaktadır (www.dw.com/tr, 2017b).

Şekil 3.11: Patlama Öncesi ve Sonrası 7 Yaşındaki Suriyeli Ghazal’ın Fotoğrafi.

Kaynak: <https://onedio.com/haber/terorun-suriye-deki-izleri-522894>
(14 Mayıs 2018)

Şekil 3.12: Sergey Ponomarev’in Fotoğrafını Çekmiş Olduğu Suriyeli Mülteciler.

Kaynak: NTV. (2016). Pulitzer’den ödül alan fotoğraflar 2016.
https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/pulitzerden-odul-olan-fotograflar-2016,Wnv77h2WeEqhVX26aSTWkQ/YTzl_h2fW0-4A4uTeyWZjA (3 Nisan 2018).

Mülteci dramını anlatan fotoğraf 2016 yılında “En İyi Flaş Haber Fotoğrafı” dalında Pulitzer ödülüne layık görülmüştür (bkz. Şekil 3.12). Fotoğrafta Türkiye’den yola çıkan 150 mültecinin Yunanistan’ın Lesbos adasında ki Skala köyüne varışları karelere yansımaktadır (www.ntv.com.tr, 2016).

Şekil 3.13: Macaristan’dan Sırbistan’a Yürüyerek Girmeye Çalışan Suriyeli Mülteciler.

Kaynak: NTV. (2016). Pulitzer’den ödül alan fotoğraflar 2016. https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/pulitzerden-odul-olan-fotograflar-2016,Wnv77h2WeEqhVX26aSTWkQ/YTzl_h2fW0-4A4uTeyWZjA (3 Nisan 2018).

Fotoğraf 2015 yılının ağustos ayında Mauricio Lima tarafından çekilmiştir (bkz. Şekil 3.13).

Şekil 3.14: Çocuğa Oyuncak Roket Güdümlü El Bombasının Nasıl Kullanıldığının Anlatıldığı Bir Fotoğraf.

Kaynak: Jones, B. (2013). The 20 Award-Winning Photos From The War In Syria Everyone Should See. Business Insider. <http://www.businessinsider.com/20-incredible-photos-syrian-war-ap-pulitzer-2013-9> (3 Nisan 2018).

Rodrigo Abd'in çekmiş olduğu fotoğraf 4 Mart 2012 yılına aittir. Suriye'nin İdlib kentinde bir adamın çocuğa oyuncak roketi nasıl kullandığını anlattığı görölmektedir (bkz. Şekil 3.14).

Şekil 3.15: Suriye Hükümetinin 2012 Yılında Yapmış Olduğu Hava Saldırısında Vücudu Yanan Abdullah Ahmed (Muhammed Muheisen).

Kaynak: Jones, B. (2013). The 20 Award-Winning Photos From The War In Syria Everyone Should See. Business Insider. <http://www.businessinsider.com/20-incredible-photos-syrian-war-ap-pulitzer-2013-9> (3 Nisan 2018).

Şekil 3.16: Türkiye Sınırına Yakın Bir Kampta Kalan Suriyeli Çocuklar

Kaynak: Aljezeera. (2016). أطفال سوريا.. ضحايا في أتون الحرب. <http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2016/4/1/-أتون-أطفال-سوريا-ضحايا-في-أتون-الحرب> (3 Nisan 2018).

3.2.2. Orta Doğu ve Suriye’de Çocuk Asker Fotoğrafları

Şekil 3.17: Suriye’nin Çocuk Askerleri.

Kaynak: <http://www.suriyegundemi.com/2017/11/14/suriyenin-cocuk-askerleri/>. (2.05.2018)

Şekil 3.18: Dünyada Çocuk Askerler.

Kaynak: <http://www.dw.com/tr/14-%C3%BClkede-%C3%A7ocuk-askerler-sava%C5%9F%C4%B1yor/a-19044420>. (2.05.2018).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Orta Doğu coğrafyası ve jeopolitiğinin doğurduğu savaş, göç ve kargaşa gibi durumlardan en çok etkilenen kesim çocuklar olmuştur. Büyüklerin seçimleri ve aldıkları karara göre hayatları yönlendirilen çocuklar, sadece yapılanları yaşamakla sorumlu hale getirilmişlerdir. Orta Doğu'daki çocuklar savaşlardan dolayı hayatlarını kaybetmişler ya da ülkeleri içinde daha güvenli yerlere aileleriyle göç etmişler ya da mecbur kalıp kendilerini kabul eden başka bir ülkeye sığınmak zorunda kalmışlardır. Sığındıkları ülkelerde kendilerini bekleyen zorluklardan habersiz bir şekilde gittikleri yerlere adapte olmaya çalışmışlardır.

Çalışmanın ana konusunu oluşturan Suriye, Orta Doğu'nun kalbi konumundadır. Yapılan araştırmalar Suriye coğrafyasının kaderinin Orta Doğu'dan bağımsız olmadığını göstermiştir. Suriye'nin, din, mezhep, ırk ve ideoloji gibi birçok anlamda parçalanmaya ve kargaşa çıkmaya müsait bir ülke olduğu gözlemlenmiştir. Bağımsız olduğu 1946 yılından 1970 yılına kadar sürekli askeri darbeler yaşamış, sonrasında Hafız Esad'la birlikte baskıcı Baas rejimi ve son olarak da 7 yıldır süren iç savaş... 2011 yılında ülkede patlak veren Arap Baharı, binlerce Suriyelinin hayatına mal olurken milyonlarca Suriyeliyi de evinden etmiştir. Arap baharından en olumsuz etkilenen ülke olan Suriye'de kaotik yapının hala devam ettiği görülmektedir.

Suriye yaşadığı iç savaş ile bugün çocukların en fazla mağdur olduğu ülke olmuştur. Suriye savaşı'nın, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelmiş en büyük iç savaşlardan biri olduğu araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. Savaşın doğurduğu mülteci sorunu ise 5 milyonu aşmış durumdadır.

Suriye'de milyonlarca çocuk, yetişkin insanların aldıkları kararın doğurduğu sonuçları yaşamıştır. Çoğu zaman yapılanları kafalarında anlamlandıramayacak kadar masum olan çocuklar, acımasızca yapılan ötekileştirmenin en çok etkilenen tarafı olmuşlardır. 2011 yılı itibariyle ülke genelinde yaklaşık 26 bin çocuk hayatını

kaybetmiştir. Sadece 2017 yılında yaralanan 360 çocuğun çoğu engelli hale gelmiştir. Ülkede 3,3 milyon çocuk patlamamış mühimmat, mayınlar ve hazırlanmış patlayıcı düzeneklerinin saçtığı tehlikeyle bir arada yaşamak zorunda kalmıştır.

Savaşların daha çok çocuklarda ölüm, yaralanma ve bulaşıcı hastalık gibi sorunlara yol açan toplumsal bir problem olduğu görülmüştür. Çocuklar savaşlarda doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmişlerdir. Kimi çocuklar doğrudan yaşamlarını kaybetmiş, kimileri ise bulaşıcı hastalık, beslenme ve sağlık bakımının yetersizliğinden dolayı yaşamlarını yitirmişlerdir. Geri de kalan çocukların çoğu ya bedensel olarak sakatlanmış ya da savaşın yarattığı psikolojik etkiden dolayı normal bir hayat sürdürememiştir. Savaşın çocuklar üzerine ölüm, yaralanma, sakatlık, hastalık, cinsel istismar, fuhuş, psikolojik etkilenme, sosyal, kültürel ve ahlaki etkileri olmuştur.

Bölgede çocukları etkileyen ve savaşla birlikte daha tehlikeli hale gelen diğer bir sorun ise su problemidir. Beslenme yetersizliğiyle birlikte güvenli su kullanılmaması çocuklarda ölümcül sonuçlar doğurmuştur. Suriye’de 2016 yılında abluka altında bulunan yerlerde 250 bin çocuğun açlıkla mücadele ettiği görülmüştür.

Sağlıklarının yanı sıra eğitimde de yaşlılarından geri de kalan savaş mağduru çocuklar çatışmalar esnasında okullarının saldırılara uğramasına şahitlik etmişlerdir. Hatta bazı çocuklar okullarında ders yaparken saldırılar sonucunda yaşamlarını yitirmişlerdir. 2011 yılı itibariyle Suriye’de 4 bin okula saldırı düzenlenmiş ve ülkede üç okuldan biri kullanılamaz hale gelmiştir. Suriye’de 1,5 milyondan fazla çocuk ve gencin okula gidemediği görülmüştür. Ülkede 330 sağlık kuruluşuna 492 kez saldırı düzenlendiği ve bu saldırılarda 892 sağlık görevlisinin öldürüldüğü tespit edilmiştir.

Çocuklar savaşlarda sadece ölen yaralanan ve kaçan taraf değil bazen savaşan tarafta olmuşlardır. Suriye’de dahil olmak üzere dünya’nın birçok yerinde çocukların gönüllü ya da zorla askere alındığı araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. Çocuklar silahlı kuvvetlere ya da silahlı gruplara alınarak ajan, aşçı, haberci gibi birçok amaç için kullanılmışlardır. Mayın temizleme ve intihar bombacısı olma gibi işlerde de görev yapan çocuklar, çatışmalarda ön saflarda yer almışlardır. Ülkede çocukların silahlı çatışmalara katılma oranı 2017 yılında 2015 yılına oranla üç kat artmıştır.

Çocuk asker yapılanmasına karşı 1977'den günümüze kadar çalışmalar yapılmış ve önlemler alındığı görülmüştür. Çocuk asker sayısı tam olarak belli değilse de bugün 300 00000'in üzerinde çocuk asker olduğu tahmin edilmektedir. Çocuk asker sayısının hala yüksek olması yapılan çalışmaların yetersiz olduğunu göstermiştir. Suriye'de çocuk askerlerin parçalanmış bütün taraflarca kullanıldığı görülmüştür. Özellikle savaşın uzun sürmesi çocuklara olan ihtiyacı arttırmış, ülkede çocukların askere alınma yaşının 7'ye kadar düştüğü tespit edilmiştir.

Çocuk askerlerin varlığının yapısal bir sorun olduğu görülmektedir. Savaş bitse terör örgütü içinde, terör örgütü bitse dağlarda, isyanlarda çocuklar hep kullanılmış ve kullanılmaktadır. Yani savaşın bitmesi ya da terör örgütünün faaliyetlerini sona erdirmesi çocuk asker kullanımının bitmesi için bir çözüm olmayacaktır. Uluslararası toplum tarafından kökten bir çözüm sağlanmadıkça, devletler de bunun gerçek bir sorun olduğunu kabul etmedikçe tüm anlaşmaların ve sözleşmelerin yüzeysel kalacağı dikkatleri çekmektedir. Çocuk askerler konusunda bugüne kadar çok da efektif çözümler üretilmediği görülmektedir.

Milyonlarca Suriyeli çocuk ailesiyle birlikte savaştan kaçarak komşu ülkelere sığınmışlardır. Suriye'deki çatışmalarda en az 6,1 milyon kişi evlerinden olmuş, bunun 5 milyondan fazlası ülke dışına kaçmıştır. Çoğunu çocukların oluşturduğu Suriyeliler, başta Türkiye olmak üzere Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır, çeşitli Avrupa ülkeleri ve Kuzey Afrika ülkelerine sığınmışlardır. Burada da karşılarına beslenme, eğitim ve sağlık gibi birçok problem çıkmıştır.

En fazla Suriyeli mülteci barındıran ülkeler Türkiye, Lübnan ve Ürdün olmuştur. Lübnan'da 991.917 mültecinin yarım milyonunu, Ürdün'de 659.063 mültecinin yaklaşık %55'ni ve Türkiye'de 3.554.496 mültecinin yaklaşık %45'ini çocukların oluşturduğu görülmüştür. Türkiye'de Suriyeli çocukların okullaşma oranının %60 olduğu belirlenmiştir. Türkiye'de yaklaşık 350 bin, Lübnan'da ise 200 bin çocuğun okula gidemediği tespit edilmiştir. Türkiye'de 1660 Suriyeli çocuğun kayıp olduğu ve 311 bin çocuğunda vatansız dünyaya geldiği tespit edilmiştir.

Sığındıkları ÷lkelerde m÷lteci çocukların işçi olarak çalıştırılmasının yaygınlaştığı, çocuk istismarının ve erken evlenmenin arttığı gör÷lm÷ştür. Savaşın hala devam etmesi ve savaştan kaçanların sayılarının her geçen gün artması, sığındıkları ÷lkelerin, m÷ltecilerin ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığı gör÷lm÷ştür.

4.2. Öneriler

Çocuklar nahif yapıları ve birilerine muhtaç bir şekilde yaşamaya ihtiyaç duymalarından dolayı her zaman ayrı olarak koruma altına alınabilirler. Savaş gibi yetişkinleri bile derinden etkileyen olaylarda çocukların az zarar görmesi için çaba sarf edilebilir ve uluslararası sistemin üyeleri bunun için çalışabilirler. Gerekirse caydırıcı olmak için taahhütler ve devletlerin bu şartları kabul etmesi için kamuoyu baskısı yapılabilir.

Savaşlarda çocukların korunmalarıyla ilgili olarak 1923 yılı itibariyle (Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi) çalışmalar hızlandırılmış olsa da bunların yetersiz olduğu gör÷lmektedir. Çocukların çatışmalarda korunmaları için daha titiz davranılabilir ve önlemler alınabilir. Yapılan araştırmalar ışığında bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Uluslararası kanunla ilgili öneriler:

Çatışmalarda çocukların korunması için daha caydırıcı kanunlar olabilir,

Çocukların hedef alınmasının engellenmesi için caydırıcı engeller konulabilir,

Bu konularda titiz davranılmaması savaş suçu olarak kabul edilebilir,

Cinsel istismara karşı önlemler alınabilir,

Suriye'deki savaşı sona erdirecek siyasi bir çözüm bulunabilir.

Eğitimle ilgili öneriler:

Ülkede 4 bin okula ve yaklaşık 330 sağlık kuruluşuna saldırı düzenlenmiştir. Çatışmalar esnasında okul ve hastanelerin muhafaza edilmesi konusunda uyarılar yapılabilir ve bunları ihlal edenler uluslararası mahkemelerce yargılanabilir.

Eğitimin savaştan bağımsız olarak devamı sağlanabilir.

Sağlıkla ilgili öneriler:

Suriyeli çocuklara sağlanan beslenme ve tıbbi yardım güvenli ve kontrollü bir şekilde uluslararası örgütlerce takip edilebilir, buna rağmen sorunlar yaşıyorsa ilgilenen örgütler sorumlu tutulabilirler,

Suriye’de sadece 2017 yılında yaralanan 360 çocuktan çoğunun engelli olduğu tespit edilmiştir. Bu durum göz önünde bulundurularak Suriye iç savaşında sakat kalan çocuklar için zamanında ve yeterli düzeyde protez imkânı sağlanabilir,

Savaş ortamlarında psikolojik olarak etkilenen çocuklar için rehabilitasyon desteği sağlanabilir. Özellikle askerlik yapan çocukların yaşadıkları travmayı atlatmaları için psikolojik destek almaları gerekmektedir. Uyum ve adapte problemi yaşayacakları için yardım almalarına özen gösterilebilir.

Beslenme ile ilgili öneriler:

Savaş esnasında ülke geneline ekonomik yaptırımlar uygulanmayabilir. Ülke geneline ekonomik yaptırım uygulanması konusunda dikkatli olmayanlar savaş suçu işlemiş olarak kabul edilebilir,

Ülkede yardıma muhtaç durumdaki çocuklara sürekli ve koşulsuz erişim sağlanabilir,

Suriye’de 2016 yılında abluka altında bulunan bölgelerde 250 bin çocuğun açlıkla karşı karşıya kaldığı tespit edilmiştir. Çocukların yaşadığı bu mağduriyetlerin ortadan kaldırılabilmesi için ülkedeki tüm ablukalar kaldırılabilir.

Mültecilerle ilgili öneriler:

Suriyeli mülteci çocuklarının bulunduğu kamplarda gıda güvencesi sağlanabilir,

Türkiye’de ve Lübnan’da yaklaşık olarak 550 bin çocuğun okula gidemediği görülmüştür. Bu durumun ortadan kaldırılması için yetkililerin eğitim konusunda daha titiz davranmaları gerekebilir.

Gıda güvenliği ve çocuk bakımıyla ilgili bilgilendirmeler yapılabilir,

Kamplarda çocukların karşılaşılabileceği cinsel ve fiziksel şiddete karşı önlemler alınabilir,

Mülteci çocukların buldukları ülkelere kültürel anlamda adaptasyon sağlayabilmeleri için destek verilebilir,

Sığındıkları ülkenin dili konusunda sorun yaşamaları durumunda çocuklar, Arapça eğitim veren, buldukları ülkenin dilini de öğreten okullarda eğitimlerini sürdürebilirler,

Mülteci kampları sürekli denetim altında tutulabilir,

Suriye’de yaşanan iç savaş neticesinde oluşan mülteci krizi yalnızca komşu ülkelerin sorumluluğuna bırakılmayabilir,

Uluslararası sistemin üyeleri Suriyeli mülteci krizinde daha fazla destek sağlayabilir,

Çalışmadan da anlaşıldığı gibi Suriye savaşı çocuklar açısından anlamsız bir savaştır ve bir an önce sona ermesi özellikle çocukların iyiliği için gereklidir. Evinden yurdundan edilmiş insanlardan isteyenlerin güvenle eski hayatlarına dönmeleri sağlanabilir. Bunun için her türlü girişim yapılabilir.

Mülteci sayısının her geçen gün artması sığındıkları ülkeleri ciddi bunalımlara sokmaktadır. Sorunun çözümü için belki de sorunun köküne, başlangıcına inmeye

çalışmak hem mülteciler için hem de sığındıkları ülkeler için daha iyi bir çözüm olacaktır. Bunun için de uluslararası sistemin acil bir şekilde Suriye'ye müdahale etmesi belki de şu an ki çaresizlikte görülen en iyi umut ışığıdır. Ancak bu müdahale daha önce yapılmış müdahalelere benzememeli ve özellikle de çocukları etkilemeden yapılmalıdır. Tarafların kışkırtılmak yerine orta yolun bulunmaya çalışılması gerekmektedir. Belki o zaman Suriye'de 7 yıldır aralıksız süren bu savaş biter ve çocuklarda büyükleriyle birlikte kendi vatanlarına dönerler. Onlar için hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Ancak bu, gelecekte güzel bir hayat yaşamalarına da engel teşkil etmeyecektir.

EKLER

Ek 1: 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek

Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunmasına İlişkin (2) No. lu Protokol

Kısım II

İnsani Muamele

Madde 4-Temel Teminatlar (Esiraskerhakki.wordpress.com, 1977):

3. Çocuklara gerek duydukları yardım ve bakım sağlanacaktır özellikle de:

(a) Dini ve ahlaki eğitim dahil olmak üzere ebeveynlerinin istekleri doğrultusunda ya da ebeveynlerinin olmadığı durumlarda bakımlarından sorumlu kişilerin istekleri doğrultusunda eğitim hakkına sahip olacaklardır,

(b) Geçici olarak birbirinden ayrılmış ailelerin birleştirilmesini kolaylaştırmak için gerekli bütün uygun adımlar atılacaktır,

(c) Henüz on beş yaşını doldurmamış çocuklar silahlı kuvvetlerde görevlendirilmeyecek ve düşmanlıklara katılmaları engellenecektir,

(d) Bu Maddenin henüz on beş yaşını doldurmamış çocuklara getirdiği özel koruma alt paragraf c hükümlerine rağmen doğrudan düşmanca davranışlarda bulunsalar ve ele geçirilseler bile geçerli sayılacaktır,

(e) Gerekli görüldüğü durumlarda ve ebeveynlerinin ya da bakımlarından yasa veya gelenekler uyarınca birinci dereceden sorumlu olan kişilerin rızası olması koşuluyla çocukları geçici olarak düşmanlıkların sürdüğü bölgelerden alarak ülke içinde daha güvenli bir bölgeye götürülmeleri ve güvenliklerinden ve sağlıklarından sorumlu bir kişinin refakatinde olmaları için tedbirler alınacaktır.

**Ek 2: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (20 Kasım 1989)
(UNICEF, 2004)**

Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), 20 Kasım 1989'da benimsenmiş ve 2 Ekim 1990 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Türkiye de dahil toplam 196 ülkenin imzaladığı sözleşme, en fazla ülkenin onayladığı insan hakları belgesi olmuştur. Türkiye bu sözleşmeyi 14 Ekim 1990'da imzalamış ve 27 Ocak 1995'te de yürürlüğe sokmuştur.

ÇHS, çocuklarla ilgili ekonomik, sosyal, kültürel vb. hakların korunmasına dair kapsamlı bir belgedir. Bütün çocukların aynı haklara sahip olduklarını vurgulayan sözleşme 54 maddeden oluşmaktadır. Bu haklar dört kısma ayrılmıştır: hayatta kalma, korunma, gelişme ve katılma hakkıdır. (UNICEF-Introducing Children Rights)

Hayatta kalma hakkı çocuğun yaşam hakkını ve var olmak için gereken temel ihtiyaçlarını vurgular. Bunlar arasında beslenme, barınma, yeterli bir yaşam standardı ve sağlık hizmetlerine erişim yer almaktadır.

Gelişme hakkı çocukların tam potansiyellerine erişebilmeleri için neye ihtiyaç duyduklarını özetler; örneğin, eğitim, dinlenme, kültürel faaliyetler, bilgiye erişim, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü gibi.

Korunma hakkı çocukların her türlü istismar, ihmal ve sömürüden korunmalarını gerektirir. Mülteci çocuklar için özel koruma, çalışan çocuklar için güvenceler, herhangi bir istismar veya sömürüye maruz kalmış çocukların korunması ve rehabilitasyonu gibi konuları ele almaktadır.

Katılım hakkı çocukların toplumlarında ve topluluklarda aktif bir rol oynayabilmeleri gerektiğini kabul eder. Bu haklar görüşlerini ifade etme ve yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olma haklarını da kapsar. Yetenekleri geliştikçe, sorumluluk sahibi yetişkinliğe hazırlanmaları amacıyla, çocuklara daha çok katılma fırsatının verilmesi gerekir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler,

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ilân edilen ilkeler uyarınca insanlık ailesinin tüm üyelerinin, doğuştan varlıklarına özgü bulunan haysiyetle birlikte eşit ve devredilemez haklara sahip olmalarının tanınmasının, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu düşünerek,

Birleşmiş Milletler halklarının, insanın temel haklarına ve bireyin, insan olarak taşıdığı haysiyet ve değere olan kesin inançlarını Birleşmiş Milletler Antlaşmasında bir kez daha doğrulamış olduklarını ve daha geniş bir özgürlük ortamında toplumsal ilerleme ve daha iyi bir yaşam düzeyi sağlama yolundaki kararlılıklarını hatırlatarak,

Birleşmiş Milletlerin, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinde herkesin, bu metinlerde yer alan hak ve özgürlüklerden ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuştan veya başka durumdan kaynaklanan ayrımlar dahil, hiçbir ayırım gözetilmeksizin yararlanma hakkına sahip olduklarını benimsediklerini ve ilân ettiklerini kabul ederek,

Uluslararası İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde, Birleşmiş Milletlerin, çocukların özel ilgi ve yardıma hakkı olduğunu ilân ettiğini anımsayarak,

Toplumun temel birimi olan ve tüm üyelerinin ve özellikle çocukların gelişmeleri ve esenlikleri için doğal ortamı oluşturan ailenin toplum içinde kendisinden beklenen sorumlulukları tam olarak yerine getirebilmesi için gerekli koruma ve yardımı görmesinin zorunluluğuna inanmış olarak,

Çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış havasının içindeki bir aile ortamında yetişmesinin gerekliliğini kabul ederek,

Çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasının ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ilân edilen ülküler ve özellikle

barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesinin gerekliliğini göz önünde bulundurarak,

Çocuğa özel bir ilgi gösterme gerekliliğinin,1924 tarihli, Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi'nde ve 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulunca kabul edilen Çocuk Hakları Bildirisi'nde belirtildiğini ve İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nde, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde (özellikle 23 ve 24'üncü maddelerinde) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'de (özellikle 10'uncu maddesinde) ve çocukların esenliği ile ilgili uzman kuruluşların ve uluslararası örgütlerin kurucu ve ilgili belgelerinde tanındığını hatırd tutarak,

Çocuk Hakları Bildirisi'nde de belirtildiği gibi çocuğun gerek bedensel gerek zihinsel bakımdan tam erginliğe ulaşmamış olması nedeniyle doğum sonrasında olduğu kadar, doğum öncesinde de uygun yasal korumayı da içeren özel güvence ve koruma gereksiniminin bulunduğunu hatırd tutarak,

Ulusal ve uluslararası düzeyde çocukları aile yanına yerleştirme ve evlât edinmeye de özel atıfta bulunan Çocuğun Korunması ve Esenliğine İlişkin Toplumsal ve Hukuksal İlkeler Bildirisi; Çocuk Mahkemelerinin Yönetimi Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Pekin Kuralları) ve Acil Durumlarda ve Silâhlı Çatışma Halinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına İlişkin Bildirinin hükümlerini anımsayarak,

Dünyadaki ülkelerin tümünde çok güç koşullar altında yaşayan ve bu nedenle özel bir ilgiye gereksinimi olan çocukların bulunduğu bilinci içinde,

Çocuğun korunması ve uyumlu gelişmesi bakımından her halkın kendine özgü geleneklerinin ve kültürel değerlerinin taşıdığı önemi göz önünde tutarak,

Her ülkedeki, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların yaşama koşullarının iyileştirilmesi için uluslararası işbirliğinin taşıdığı önemin bilincinde olarak, aşağıdaki kurallar üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

Madde 1

Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.

Madde 2

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırma veya cezaya tâbi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alırlar.

Madde 3

1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.

Madde 4

Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemler alırlar.

Madde 5

Taraf Devletler, bu Sözleşmenin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana-babanın, yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine saygı gösterirler.

Madde 6

1. Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

Madde 7

1. Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır.

2. Taraf Devletler, özellikle çocuğun tabiiyetsiz kalması söz konusu olduğunda kendi ulusal hukuklarına ve ilgili uluslararası belgeler çerçevesinde üstlendikleri yükümlülüklerine uygun olarak bu hakların işlerlik kazanmasını taahhüt ederler.

Madde 8

1. Taraf Devletler, yasanın tanıdığı şekliyle çocuğun kimliğini; tabiiyeti, ismi ve aile bağları dahil, koruma hakkına saygı göstermeyi ve bu konuda yasa dışı müdahalelerde bulunmamayı taahhüt ederler.

2. Çocuğun kimliğinin unsurlarının bazılarında veya tümünden yasaya aykırı olarak yoksun bırakılması halinde, Taraf Devletler çocuğun kimliğine süratle yeniden kavuşturulması amacıyla gerekli yardım ve korumada bulunurlar.

Madde 9

1. Yetkili makamlar uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temyiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar vermedikçe, Taraf Devletler, çocuğun; ana-babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına alırlar. Ancak, ana-babası tarafından çocuğun kötü muameleye maruz bırakılması ya da ihmâl edilmesi durumlarında ya da ana-babanın birbirinden ayrı yaşaması nedeniyle çocuğun ikametgâhının belirlenmesi amacıyla karara varılması gerektiğinde, bu tür bir ayrılık kararı verilebilir.

2. Bu maddenin birinci fıkrası uyarınca girişilen her işlemde, ilgili bütün taraflara işleme katılma ve görüşlerini bildirme olanağı tanınır.

3. Taraf Devletler, ana-babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler.

4. Böyle bir ayrılık, bir Taraf Devlet tarafından girişilen ve çocuğun kendisinin ana veya babasının veya her ikisinin birden tutuklanmasını, hapsini, sürgün, sınır dışı edilmesini veya ölümünü (ki buna devletin gözetimi altında iken nedeni ne olursa olsun meydana gelen ölüm dahildir) tevlit eden herhangi benzer bir işlem sonucu olmuşsa, bu Taraf Devlet, istek üzerine ve çocuğun esenliğine zarar vermemek koşulu ile; ana-babaya, çocuğa veya uygun olursa, ailenin bir başka üyesine, söz konusu aile bireyinin ya da bireylerinin bulunduğu yer hakkında gereken bilgiyi verecektir. Taraf Devletler,

böyle bir istemin başlı başına sunulmasının ilgili kişi veya kişiler bakımından aleyhe hiç bir sonuç yaratmamasını ayrıca taahhüt ederler.

Madde 10

1. 9 uncu Maddenin 1 inci fıkrası uyarınca Taraf Devletlere düşen sorumluluğa uygun olarak, çocuk veya ana-babası tarafından, ailenin birleşmesi amaçlarıyla yapılan bir Taraf Devlet ülkesine girme ya da onu terk etme konusundaki her başvuru, Taraf Devletlerce olumlu, insani ve ivedi bir tutumla ele alınacaktır. Taraf Devletler, bu tür bir başvuru yapılmasının başvuru sahipleri veya aile üyeleri aleyhine sonuçlar yaratmamasını taahhüt ederler.

2. Ana-babası, ayrı devletlerde oturan bir çocuk olağanüstü durumlar hariç, hem ana hem de babası ile düzenli biçimde kişisel ilişkiler kurma ve doğrudan görüşme hakkına sahiptir. Bu nedenle ve 9 uncu maddenin 1 inci fıkrasına göre Taraf Devletlere düşen sorumluluğa uygun olarak, Taraf Devletler çocuğun ve ana-babasının Taraf Devletlerin ülkeleri dahil herhangi bir ülkeyi terk etmeye ve kendi ülkelerine dönme hakkına saygı gösterirler. Herhangi bir ülkeyi terk etme hakkı, yalnızca yasada öngörüldüğü gibi ve ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığı ve ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak amacı ile ve işbu Sözleşme ile tanınan öteki haklarla bağdaştığı ölçüde kısıtlamalara konu olabilir.

Madde 11

1. Taraf Devletler, çocukların yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılıp geri döndürülmemesi halleriyle mücadele için önlemler alırlar.

2. Bu amaçla Taraf Devletler iki ya da çok taraflı anlaşmalar yapılmasını ya da mevcut anlaşmalara katılmayı teşvik ederler.

Madde 12

1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.

2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.

Madde 13

1. Çocuk, dūřüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırlarına bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun sececeği başka bir araçla her türlü haber ve dūřüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.

2. Bu hakkın kullanılması yalnızca:

a) Başkasının haklarına ve itibarına saygı,

b) Milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlakın korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörölmek ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir.

Madde 14

1. Taraf Devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı gösterirler.

2. Taraf Devletler, ana-babanın ve gerekiyorsa yasal vasilerin; çocuğun yeteneklerinin gelişmesiyle bağdaşır biçimde haklarının kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusundaki hak ve ödevlerine, saygı gösterirler.

3. Bir kimsenin dinini ve inançlarını açıklama özgürlüğü kanunla öngörölmek ve gerekli olmak kaydıyla yalnızca kamu güvenliği, düzeni, sağlık ya da ahlâki ya da başkalarının temel hakları ve özgürlüklerini korumak gibi amaçlarla sınırlandırılabilir.

Madde 15

1. Taraf Devletler, çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarını kabul ederler.

2. Bu hakların kullanılması, ancak yasayla zorunlu kılınan ve demokratik bir toplumda gerekli olan ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni yararına olarak ya da kamu sağlığı ve ahlâkın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla yapılan sınırlamalardan başkalarıyla kısıtlandırılmaz.

Madde 16

1. Hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz.

2. Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

Madde 17

Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlâki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar. Bu amaçla Taraf Devletler:

a) Kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan ve 29 uncu maddenin ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik ederler;

b) Çeşitli kültürel, ulusal ve uluslararası kaynaklardan gelen bu türde bilgi ve belgelerin üretimi, değişimi ve yayımı amacıyla uluslararası işbirliğini teşvik ederler;

c) Çocuk kitaplarının üretimini ve yayılmasını teşvik ederler;

d) Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler;

e) 13 ve 18 inci maddelerde yer alan kurallar göz önünde tutularak çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler geliştirilmesini teşvik ederler.

Madde 18

1. Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana-babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilere düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler.

2. Bu Sözleşmede belirtilen hakların güvence altına alınması ve geliştirilmesi için Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada ana-baba ve yasal vasilerin durumlarına uygun yardım yapar ve çocukların bakımı ile görevli kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlarlar.

3. Taraf Devletler, çalışan ana-babanın, çocuk bakım hizmet ve tesislerinden, çocuklarının da bu hizmet ve tesislerden yararlanma hakkını sağlamak için uygun olan her türlü önlemi alırlar.

Madde 19

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.

2. Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir.

Madde 20

1. Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, Devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacaktır.

2. Taraf Devletler bu durumdaki bir çocuk için kendi ulusal yasalarına göre, uygun olan bakımı sağlayacaklardır.

3. Bu tür bakım, başkaca benzerleri yanında. bakıcı aile yanına verme, İslâm Hukukunda kefalet (kafalah), evlât edinme ya da gerekiyorsa çocuk bakımı amacı güden uygun kuruluşlara yerleştirmeyi de içerir. Çözümler düşünülürken, çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliğin korunmasına ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine gereken saygı gösterilecektir.

Madde 21

Evlât edinme sistemini kabul eden ve/veya buna izin veren Taraf Devletler, çocuğun en yüksek yararlarının temel düşünce olduğunu kabul edecek ve aşağıdaki ilkeleri gerçekleştireceklerdir:

a) Bir çocuğun evlât edinilmesine ancak yetkili makam karar verir. Bu makam uygulanabilir yasa ve usullere göre ve güvenilir tüm bilgilerin ışığında; çocuğun, ana-babası, yakınları ve yasal vasisine göre durumunu göz önüne alarak ve gereken durumlarda tüm ilgililerle yapılacak görüşme sonucu onların da evlât edinme konusundaki onaylarını alma zorunluluğuna uyararak, kararını verir.

b) Çocuğun kendi ülkesinde elverişli biçimde bakılması mümkün olmadığı veya evlât edinecek veya yanına yerleştirilecek aile bulunmadığı takdirde, ülkelerarası evlât edinmenin çocuk bakımından uygun bir çözüm olduğunu kabul ederler.

c) Başka bir ülkede evlât edinilmesi düşünülen çocuğun, kendi ülkesinde mevcut evlât edinme durumuyla eşdeğer olan güvence ve ölçülerden yararlanmasını sağlarlar.

d) Ülkelerarası evlât edinmede, yerleştirmenin ilgililer bakımından yasadışı para kazanma konusu olmaması için gereken bütün önlemleri alırlar.

e) Bu maddedeki amaçları, uygun olduğu ölçüde, ikili ya da çok taraflı düzenleme veya anlaşmalarla teşvik ederler ve bu çerçevede, çocuğun başka bir ülkede yerleştirilmesinin yetkili makam veya organlar tarafından yürütülmesini güvenceye almak için çaba gösterirler.

Madde 22

1. Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.

2. Bu nedenle, Taraf Devletler, uygun gördükleri ölçüde, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve onunla işbirliği yapan hükümetlerarası ve hükümet dışı yetkili başka kuruluşlarla bu durumda olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden biraraya gelebilmesi için ana-babası veya ailesinin başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla işbirliğinde bulunurlar. Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli ya da geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu Sözleşmeye göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana-babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden hiçbirisi bulunmayan çocuğa da tanınacaktır.

Madde 23

1. Taraf Devletler zihinsel ya da bedensel özürlü çocukların saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz bir yaşama sahip olmalarını kabul ederler.

2. Taraf Devletler, özürlü çocukların özel bakımdan yararlanma hakkını tanırlar ve eldeki kaynakların yeterliliği ölçüsünde ve yapılan başvuru üzerine, yardımdan yararlanabilecek durumda olan çocuğa ve onun bakımından sorumlu olanlara, çocuğun durumu ve ana-babanın veya çocuğa bakanların içinde buldukları koşullara uygun düşecek yardımın yapılmasını teşvik ve taahhüt ederler.

3. Özürlü çocuğun, özel bakıma gereksinimi olduğu bilincinden hareketle bu maddenin 2'nci fıkrası uyarınca yapılması öngörülen yardım, çocuğun ana-babasının ya da çocuğa bakanların parasal (mali) durumları göz önüne alınarak, olanaklar ölçüsünde ücretsiz sağlanır. Bu yardım; özürlü çocuğun eğitimi, meslek eğitimi, tıbbi bakım hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri, bir işte çalışabilecek duruma getirme hazırlık programları ve dinlenme/eğlenme olanaklarından etkin olarak yararlanmasını sağlamak üzere düzenlenir ve çocuğun en eksiksiz biçimde toplumla bütünleşmesi yanında, kültürel ve ruhsal yönü dahil bireysel gelişmesini gerçekleştirme amacını güder.

4. Taraf Devletler, uluslararası işbirliği ruhu içinde, özürlü çocukların koruyucu sıhhi bakımı, tıbbi, psikolojik ve işlevsel tedavileri alanlarına ilişkin gerekli bilgilerin alışverişi yanında, rehabilitasyon, eğitim ve mesleki eğitim hizmetlerine ilişkin yöntemlerin bilgilerini de içerecek şekilde ve Taraf Devletlerin bu alanlardaki güçlerini, anlayışlarını geliştirmek ve deneyimlerini zenginleştirmek amacıyla bilgi dağıtımını ve bu bilgidan yararlanmayı teşvik ederler. Bu bakımdan, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri, özellikle göz önüne alınır.

Madde 24

1. Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraf Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler.

2. Taraf Devletler, bu hakkın tam olarak uygulanmasını takip ederler ve özellikle:

a) Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi;

b) Bütün çocuklara gerekli tıbbi yardımın ve tıbbi bakımın; temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine önem verilerek sağlanması;

c) Temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yanı sıra, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması ve besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla ve çevre kirlenmesinin tehlike ve zararlarını göz önüne alarak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi;

d) Anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması;

e) Bütün toplum kesimlerinin özellikle ana-babalar ve çocukların, çocuk sağlığı ve beslenmesi, anne sütü ile beslenmenin yararları, toplum ve çevre sağlığı ve kazaların önlenmesi konusunda temel bilgileri elde etmeleri ve bu bilgileri kullanmalarına yardımcı olunması;

f) Koruyucu sağlık bakımlarının, ana-babaya rehberliğini, aile planlanması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi; amaçlarıyla uygun önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlemi alırlar.

4. Taraf Devletler, bu maddede tanınan hakkın tam olarak gerçekleştirilmesini tedricen sağlamak amacıyla uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve teşviki konusunda karşılıklı olarak söz verirler. Bu konuda gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Madde 25

Taraf Devletler, yetkili makamlarca korunma ve bakım altına alma, bedensel ya da ruhsal tedavi amaçlarıyla hakkında bir yerleştirme tedbiri uygulanan çocuğun, gördüğü tedaviyi ve yerleştirilmesine bağlı diğer tüm şartları belli aralıklarla gözden geçirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

Madde 26

1. Taraf Devletler, her çocuğun, sosyal sigorta dahil, sosyal güvenlikten yararlanma hakkını tanır ve bu hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak için ulusal hukuklarına uygun, gerekli önlemleri alırlar.

2. Sosyal Güvenlik, çocuğun ve çocuğun bakımından sorumlu olanların kaynakları ve koşulları göz önüne alınarak ve çocuk tarafından ya da onun adına yapılan sosyal güvenlikten yararlanma başvurusuna ilişkin başkaca durumlar da göz önünde tutularak sağlanır.

Madde 27

1. Taraf Devletler, her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğunu kabul ederler.

2. Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu; sahip oldukları imkânlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düşer.

3. Taraf Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana babaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygularlar.

4. Taraf Devletler, Taraf Devlet ülkesinde veya başka ülkede bulunsun; ana-babası veya çocuğa karşı mali sorumluluğu bulunan diğer kişiler tarafından, çocuğun bakım giderlerinin karşılanmasını sağlamak amacıyla her türlü uygun önlemi alırlar. Özellikle çocuğa karşı mali sorumluluğu olan kişinin, çocuğun ülkesinden başka bir ülkede yaşaması halinde, Taraf Devletler bu konuya ilişkin uluslararası anlaşmalara katılmayı veya bu tür anlaşmalar akdinin yanı sıra başkaca uygun düzenlemelerin yapılmasını teşvik ederler.

Madde 28

1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

a) İlk öğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;

b) Orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;

c) Uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;

d) Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;

e) Okullarda düzenli biçimde devamlığın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

2. Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Madde 29

1. Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler;

a) Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;

b) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;

c) Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;

d) Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;

e) Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi,

2. Bu maddenin veya 28 inci maddenin hiçbir hükmü gerçek ve tüzel kişilerin öğretim kurumları kurmak ve yönetmek özgürlüğüne, bu maddenin 1 inci fıkrasında belirtilen ilkelere saygı gösterilmesi ve bu kurumlarda yapılan eğitimin Devlet tarafından konulmuş olan asgari kurallara uygun olması koşuluyla, aykırı sayılacak biçimde yorumlanmayacaktır.

Madde 30

Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.

Madde 31

1. Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.

2. Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.

Madde 32

1. Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.

2. Taraf Devletler, bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemi alırlar. Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar:

a) İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler;

b) Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar.

c) Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.

Madde 33

Taraf Devletler, çocukların uluslararası anlaşmalarda tanımladığı biçimde uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kullanımına karşı korunması ve çocukların bu tür maddelerin yasadışı üretimi ve kaçakçılığı alanında kullanılmasını önlemek

amacıyla, yasal, sosyal ve eğitsel niteliktekiler de dahil olmak üzere, her türlü uygun önlemleri alırlar.

Madde 34

Taraf Devletler, çocuğu, her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale karşı koruma güvencesi verirler. Bu amaçla Taraf Devletler özellikle:

a) Çocuğun yasadışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanmasını;

b) Çocukların, fuhuş, ya da diğer yasadışı cinsel faaliyette bulundurularak sömürülmesini;

c) Çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini, önlemek amacıyla ulusal düzeyde ve ikili ile çok taraflı ilişkilerde gerekli her türlü önlemi alırlar.

Madde 35

Taraf Devletler, her ne nedenle ve hangi biçimde olursa olsun, çocukların kaçırılmaları, satılmaları veya fuhuşa konu olmalarını önlemek için ulusal düzeyde ve ikili ve çok yanlı ilişkilerde gereken her türlü önlemleri alırlar.

Madde 36

Taraf Devletler, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar.

Madde 37

Taraf Devletler aşağıdaki hususları sağlarlar:

a) Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tâbi tutulmayacaktır. On sekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilemeyeceği gibi salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir.

b) Hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.

c) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır. Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır.

d) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, kısa zamanda yasal ve uygun olan diğer yardımlardan yararlanma hakkına sahip olacağı gibi özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yasaya aykırılığını bir mahkeme veya diğer yetkili, bağımsız ve tarafsız makam önünde iddia etme ve böylesi bir işlemle ilgili olarak ivedi karar verilmesini isteme hakkına da sahip olacaktır.

Madde 38

1. Taraf Devletler, silahlı çatışma halinde kendilerine uygulanabilir olan uluslararası hukukun, çocukları da kapsayan insani kurallarına uymak ve uyulmasını sağlamak yükümlülüğünü üstlenirler.

2. Taraf Devletler, on beş yaşından küçüklerin çatışmalara doğrudan katılmaması için uygun olan bütün önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, özellikle on beş yaşına gelmemiş çocukları askere almaktan kaçınırlar. Taraf Devletler, on beş ile on sekiz yaş arasındaki çocukların silah altına alınmaları gereken durumlarda, önceliği yaşça büyük olanlara vermek için çaba gösterirler.

4. Silahlı çatışmalarda sivil halkın korunmasına ilişkin uluslararası insani hukuk kuralları tarafından öngörülen yükümlülüklerine uygun olarak, Taraf Devletler,

silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi alırlar.

Madde 39

Taraf Devletler, her türlü ihmal, sömürü ya da suistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması ya da silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması ve yeniden toplumla bütünleşebilmesini temin için uygun olan tüm önlemleri alırlar. Bu tür sağlığa kavuşturma ve toplumla bütünleştirme, çocuğun sağlığını, özgüvenini ve saygınlığını geliştirici bir ortamda gerçekleştirilir.

Madde 40

1. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.

2. Bu amaçla ve uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz-önünde tutularak Taraf Devletler özellikle, şunları sağlarlar:

a) İşlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukukça yasaklanmamış bir eylem ya da ihmâl nedeniyle hiçbir çocuk hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddiası ya da ithamı öne sürülemeyeceği gibi böyle bir ihlâlde bulunduğu da kabul edilmeyecektir.

b) Hakkında ceza kanununu ihlâl iddiası veya ithamı bulunan her çocuk aşağıdaki asgari güvencelere sahiptir:

i) Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmak;

ii) Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya; ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve

savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak;

iii) Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurulurken yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması;

iv) Tanıklık etmek ya da suç itirafında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması;

v) Ceza yasasını ihlâl ettiği sonucuna varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi;

vi) Kullanılan dili anlamaması veya konuşamaması halinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması;

vii) Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak;

3. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir:

a) Ceza Yasasını ihlâl konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek, bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığını kabulü;

b) Uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması.

4. Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır.

Madde 41

Bu Sözleşmede yer alan hiçbir husus, çocuk haklarının gerçekleştirilmesine daha çok yardımcı olan ve;

a) Bir Taraf Devletin yasasında; veya

b) Bu Devlet bakımından yürürlükte olan uluslararası hukukta yer alan hükümleri etkilemeyecektir.

II. KISIM

Madde 42

Taraf Devletler, Sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler.

Madde 43

1. Taraf Devletlerin bu Sözleşme ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme konusunda kaydettikleri ilerlemeleri incelemek amacıyla, görevleri aşağıda belirtilen bir Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur.

2. Komite bu Sözleşme ile hükme bağlanan alanda yetenekleriyle tanınmış ve yüksek ahlâk sahibi on uzmandan oluşur. Komite üyeleri Taraf Devletlerce kendi vatandaşları arasından ve kişisel olarak görev yapmak üzere, adil bir coğrafi dağılımı sağlama gereği ve başlıca hukuk sistemleri göz-önünde tutularak seçilirler.

3. Komite üyeleri, Taraf devletlerce gösterilen kişiler listesinden gizli oyla seçilirler. Her Taraf Devlet, vatandaşları arasından bir uzmanı aday gösterebilir.

4. Komite için ilk seçim, bu Sözleşmenin yürürlüğe girişini izleyen altı ay içinde yapılır. Sonraki seçimler iki yılda bir yapılır. Her seçim tarihinden en az dört ay önce, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, Taraf Devletleri iki ay içinde adaylarını göstermeye yazılı olarak davet eder. Daha sonra Genel Sekreter böylece belirlenen kişilerden, kendilerini gösteren Taraf Devletleri de işaret ederek, alfabetik sıraya göre oluşturduğu bir listeyi, Taraf Devletlere bildirir.

5. Seçimler, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Merkezinde, Genel Sekreter tarafından davet edilen Taraf Devletler toplantılarında yapılır. Nisabı, Taraf Devletlerin üçte ikisinin oluşturduğu bu toplantılarda, hazır bulunan ve oy kullanan Devletlerin salt çoğunluğuyla en fazla oy alan kişiler Komiteye seçilir.

6. Komite üyeleri dört yıl için seçilir. Aday gösterildikleri takdirde yeniden seçilebilirler. İlk seçimde seçilmiş olan beş üyenin görevi iki yıl sonra sona erer, bu beş üyenin isimleri ilk seçimden hemen sonra toplantı başkanı tarafından çekilen kura ile belirlenir.

7. Bir komite üyesinin ölmesi veya çekilmesi ya da başka herhangi bir nedenle bir üyenin Komitedeki görevlerini yapamaz hale gelmesi durumunda adaylığını öneren Taraf Devlet, Komitenin onaylaması koşuluyla, böylece boşalan yerdeki görev süresi doluncaya kadar, kendi vatandaşları arasından başka bir uzmanı atayabilir.

8. Komite, iç tüzüğünü kendisi belirler.

9. Komite, memurlarını iki yıllık bir süre için seçer.

10. Komite toplantıları olağan olarak Birleşmiş Milletler Teşkilatı Merkezinde ya da Komite tarafından belirlenecek başka uygun bir yerde yapılır. Komite olağan olarak her yıl toplanır. Komite toplantılarının süresi, gerektiğinde, Genel Kurulca onaylanmak koşuluyla, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin bir toplantısıyla belirlenir veya değiştirilir.

11. Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri gerekli maddi araçları ve personeli bu Sözleşme ile kendisine verilen görevleri etkili biçimde görebilmesi amacıyla, Komite emrine verir.

12. Bu Sözleşme uyarınca oluşturulan Komitenin üyeleri, Genel Kurulun onayı ile, Birleşmiş Milletler Teşkilatının kaynaklarından karşılanmak üzere, Genel Kurulca saptanan şart ve koşullar çerçevesinde kararlaştırılan ücreti alırlar.

Madde 44

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakları yürürlüğe koymak için, aldıkları önlemleri ve bu haklardan yararlanma konusunda gerçekleştirilen ilerlemeye ilişkin raporları:

a) Bu Sözleşmenin, ilgili Taraf Devlet bakımından yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak iki yıl içinde,

b) Daha sonra beş yılda bir, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığı ile Komiteye sunmayı taahhüt ederler.

2. Bu madde uyarınca hazırlanan raporlarda, bu Sözleşmeye göre üstlenilen sorumlulukların, şayet varsa, yerine getirilmesini etkileyen nedenler ve güçlükler belirtilecektir. Raporlarda ayrıca, ilgili ülkede Sözleşmenin uygulanması hakkında Komiteye etraflıca aydınlatacak biçimde yeterli bilgi de bulunacaktır.

3. Komiteye etraflı bilgi içeren bir ilk rapor sunmuş olan Taraf Devlet, bu maddenin 1 (b) bendi gereğince sunacağı sonraki raporlarında daha önce verilmiş olan temel bilgileri tekrarlamayacaktır.

4. Komite, Taraf Devletlerden Sözleşmenin uygulamasına ilişkin her türlü ek bilgi isteminde bulunabilir.

5. Komite, iki yılda bir Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığı ile Genel Kurula faaliyetleri hakkında bir rapor sunar.

6. Taraf Devletler kendi raporlarının ülkelerinde geniş biçimde yayımını sağlarlar.

Madde 45

Sözleşmenin etkili biçimde uygulanmasını geliştirme ve Sözleşme kapsamına giren alanda uluslararası işbirliğini teşvik etmek amacıyla:

a) Uzmanlaşmış kurumlar, UNICEF ve Birleşmiş Milletler Teşkilatının öteki organları, bu Sözleşmenin kendi yetki alanlarına ilişkin olan hükümlerinin uygulanmasının incelenmesi sırasında, temsil edilmek hakkına sahiptirler. Komite; uzmanlaşmış kurumları, UNICEF’i ve uygun bulunduğu öteki yetkili kuruluşları, kendi yetki alanlarını ilgilendiren konularda uzman olarak görüş vermeye davet edebilir. Komite, uzmanlaşmış kurumları, UNICEF’i ve Birleşmiş Milletler Teşkilatının öteki organlarını kendi faaliyet alanlarına ilişkin kesimlerde Sözleşmenin uygulanması hakkında rapor sunmaya davet edebilir;

b) Komite, uygun bulunduğu takdirde, Taraf Devletlerce sunulmuş, bir istem içeren ya da teknik danışma veya yardım ihtiyacını belirten her raporu, gerekiyorsa Komitenin bu istek veya ihtiyaca ilişkin tavsiye ve gözlemlerini de ekleyerek, uzmanlaşmış kurumlara, UNICEF’e ve öteki yetkili kuruluşlara gönderir;

c) Komite, Genel Kurula Genel Sekreterden Komite adına çocuk haklarına ilişkin sorunlarda incelemeler yaptırması isteğinde bulunulmasını, tavsiye edebilir;

d) Komite, bu Sözleşmenin 44 ve 45 inci maddeleri uyarınca alınan bilgilere dayanarak, telkin ve genel nitelikte tavsiyelerde bulunabilir. Bu telkin ve genel nitelikteki tavsiyeler, ilgili olan her Taraf Devlete gönderilir ve şayet varsa, Taraf Devletlerin yorumları ile birlikte Genel Kurulun dikkatine sunulur.

III. KISIM

Madde 46

Bu Sözcleşme bütün Devletlerin imzasına açıktır.

Madde 47

Bu Sözcleşme onaylamaya bağlı tutulmuştur. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir.

Madde 48

Bu Sözcleşme bütün Devletlerin katılmasına açık olacaktır. Katılma belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir.

Madde 49

1. Bu Sözcleşme, yirminci onay ya da katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi tarihini izleyen otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

2. Yirminci onay ya da katılma belgesinin tevdiinden sonra bu Sözcleşmeyi onaylayacak ya da ona katılacak Devletlerin her biri için, bu Sözcleşme, söz konusu Devletin onay ya da katılma belgesini tevdi tarihinden sonraki otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

Madde 50

1. Bu Sözcleşmeye Taraf herhangi bir Devlet bir değişiklik önerisinde bulunabilir ve buna ilişkin metni Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edebilir. Genel Sekreter bunun üzerine değişiklik önerisini Taraf Devletlere, önerinin incelenmesi ve oya konulması amacıyla bir Taraf Devletler Konferansı oluşturulmasını isteyip istemediklerini kendisine bildirmeleri kaydıyla, iletir. Böyle bir duyuru tarihini izleyen dört ay içinde Taraf Devletlerin en az üçte biri söz konusu konferansın toplanmasından yana olduklarını ifade ederlerse Genel Sekreter, Birleşmiş

Milletler Teşkilatı çerçevesinde bu konferansı düzenler. Konferansta hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilen her değişiklik, onay için Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunulur.

2. Bu maddenin 1 inci fıkrasında yer alan hükümlere uygun olarak kabul edilen bir değişiklik, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca onaylandığı ve bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin üçte iki çoğunluğu tarafından kabul edildiği zaman yürürlüğe girer.

3. Bir değişiklik yürürlüğe girdiği zaman, onu kabul eden Taraf Devletler bakımından bağlayıcılık taşır. Öteki Taraf Devletler bu Sözleşme hükümleri ve daha önce kabul ettikleri her değişiklikle bağlı kalırlar.

Madde 51

1. Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, onay ya da katılma anında yapılabilecek çekincelerin metnini alacak ve bütün Devletlere bildirecektir.

2. Bu Sözleşmenin amacı ve konusu ile bağdaşmayan hiçbir çekinceye izin verilmeyecektir.

3. Çekinceler, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterince, geri alınacağına ilişkin bildirimde bulunma yoluyla her zaman geri alınabilir. Bunun üzerine Genel Sekreter, bütün Devletleri haberdar eder. Böyle bir bildirim, Genel Sekreter tarafından alındığı tarihte işlerlik kazanır.

Madde 52

Bir Taraf Devlet, bu Sözleşmeyi, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterine vereceği yazılı bildirim yoluyla feshedebilir. Fesih, bildirim Genel Sekreter tarafından alınması tarihinden bir yıl sonra geçerli olur.

Madde 53

Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, bu Sözleşmenin tevdi makamı olarak belirlenmiştir.

Madde 54

İngilizce, Arapça, Çince, İspanyolca, Fransızca ve Rusça metinleri de aynı derecede geçerli olan bu Sözleşmenin özgün metni, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir. Hükümetleri tarafından tam yetkili kılınan aşağıda imzaları bulunan Temsilciler, yukarıdaki kuralların ışığında, bu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

« **İhtirazi Kayıt:** Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'sinin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmaktadır. »

Ek 3: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı

Çatışmalara Katılmaları İle İlgili İhtiyari Protokol (www.tbmm.gov.tr, 2003)

İşbu Protokol 'e taraf Devletler,

Çocuk haklarının geliştirilmesi ve korunması için çaba gösterilmesi konusunda mevcut yaygın taahhüdün göstergesi olan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye verilen geniş desteğin teşvikiyle,

Çocukların haklarının özel korunma gerektirdiğini tekrar teyid ederek ve çocukların durumlarının ayırım yapılmaksızın, sürekli iyileştirilmesi ve bunun yanı sıra, huzurlu ve güvenli koşullar altında gelişimlerinin ve eğitimlerinin sağlanması için çağrıda bulunarak,

Silahlı çatışmanın çocuklar üzerindeki zararlı ve yaygın etkisinden ve bunun kalıcı barış, güvenlik ve kalkınmaya yönelik uzun vadeli sonuçlarından rahatsızlık duyarak,

Silahlı çatışma durumlarında çocukların hedef alınmasını ve genellikle çok sayıda çocuğun bulunduğu okullar ve hastaneler gibi yerler dahil, uluslararası hukuk tarafından korunan hedeflere yönelik doğrudan saldırılan kınayarak,

Uluslararası Ceza Divanı Statüsü'nün kabul edilmesini ve Statü'nün, özellikle 15 yaşın altındaki çocukların askere yazılmasını ya da alınmasını veya uluslararası ya da uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda faal olarak muhasamata katılım için kullanılmasını savaş suçları kapsamına almasını not ederek,

Dolayısıyla, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile tanınan hakların kullanılmasının daha da güçlendirilmesi için, çocukların silahlı çatışmaya dahil olmalarına karşı daha fazla korunmalarına ihtiyaç duyulduğunu dikkate alarak,

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 1. maddesinde, Sözleşme'nin amaçları açısından, çocuğa uygulanan kanun çerçevesinde daha erken yaşta rüşt kazanılmadıkça, "çocuk"tan 18 yaş altındaki her insanın kastedildiğini kaydederek,

Sözleşme'ye ek ihtiyari bir protokol ile, kişilerin silahlı kuvvetlere alınabilme ve hasmane davranışlara katılma yaşlarının yüksetilmesinin, çocuklarla ilgili tüm eylemlerde çocuğun en yüksek çıkarlarının öncelikle gözönüne alınması ilkesinin uygulanmasına etkin katkıda bulunacağına inanarak,

Aralık 1995'te düzenlenen 26. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konferansı'nın, diğer hususların yanısıra, çatışma taraflarının, 18 yaş altındaki çocukların hasmane davranışlara katılmalarının önüne geçilmesi için mümkün olan her türlü adımı atmaları tavsiyesinde bulunduğunu kaydederek,

Haziran 1999'da, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün, diğer hususların yanısıra, çocukların silahlı çatışmalarda kullanılmak üzere zorla ya da zorunlu olarak askere alınmalarını yasaklayan 182 sayılı "En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem" Sözleşmesi'nin oybirliğiyle kabulünü memnuniyetle karşılayarak,

Devletin silahlı kuvvetleri dışında kalan silahlı gruplarca, ulusal sınırların içinde veya sınıraşırı muhasamatta, çocukların silah altına alınmalarını, eğitilmelerini ve kullanılmalarını şiddetle kınayarak ve bu çerçevede çocukları asker olarak silah altına alanların, eğitenlerin ve kullananların sorumluluklarını tanıyarak,

Silahlı çatışmadaki tarafların her birinin, uluslararası insancıl hukuk hükümlerine uyma yükümlülüğü bulunduğunu hatırlatarak,

Bu Protokol'ün, 51. madde dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletler Andlaşması'nda yeralan hedef ve ilkeler ve insancıl hukukun ilgili kurallarına halel getirmediğini vurgulayarak,

Birleşmiş Milletler Andlaşması'nda yeralan hedeflere ve ilkelere tam olarak uyulmasına ve yürürlükteki insan hakları düzenlemelerinin gözetilmesine dayalı barış

ve güvenlik koşullarının, çocukların özellikle silahlı çatışmalar ve yabancı işgali sırasında tam anlamıyla korunmaları için vazgeçilmez olduğunu akılda tutarak,

Ekonomik veya sosyal durumları ya da cinsiyetleri bakımından bu Protokol'e aykırı biçimde askere alınma ya da muhasamatta kullanılma konusunda özellikle duyarlı bir kesimi oluşturan çocukların özel ihtiyaçlarını tanıyarak,

Çocukların silahlı çatışmalara dahil olmalarının kökeninde yatan ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlerin dikkate alınmasının gerekliliğini gözönünde bulundurarak,

Bu Protokol'ün uygulanmasının yanısıra, silahlı çatışma mağduru olan çocukların fiziksel ve psiko-sosyal rehabilitasyonlarında ve sosyal açıdan topluma geri kazandırılmalarında uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi ihtiyacına inanarak,

Başta çocuklar ve çocuk mağdurlar olmak üzere toplumun, Protokol'ün uygulanmasına ilişkin bilgilendirici ve eğitici programların yaygınlaştırılmasına katılımını teşvik ederek,

Aşağıdaki hususlar üzerinde mutabık kalmışlardır:

Madde 1

Taraf Devletler silahlı kuvvetlerinin 18 yaşına erişmemiş mensuplarının hasmane davranışlara doğrudan doğruya katılmalarının önlenmesi için mümkün olan tüm önlemleri alacaklardır.

Madde 2

Taraf Devletler 18 yaşına erişmemiş kişilerin silahlı kuvvetlerine zorunlu olarak alınmamasını sağlayacaklardır.

Madde 3

1. Taraf Devletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 38. maddesinin 3. Fıkrasında belirtilen ulusal silahlı kuvvetlerine gönüllü asker alımı için asgari yaşı, anılan maddede yeralan ilkeleri gözönüne alarak ve Sözleşme'ye göre 18 yaşından

küçüklerin özel korunmaya hakkı olduğunu kabul ederek, yıllar itibariyle yükselteceklerdir.

2. Her Taraf Devlet, işbu Protokol'ü onaylamasının veya Protokol'e katılmasının ardından, ulusal silahlı kuvvetlerine gönüllü asker alımına izin vereceği asgari yaşı belirten ve bu tarz askere alımının zorlanmaması veya zorunlu kılınmaması için aldığı önlemleri tanımlayan bağlayıcı bir beyanı tevdi edecektir.

3. Ulusal silahlı kuvvetlerine 18 yaşın altındaki kişilerin gönüllü olarak alınmasına izin veren Taraf Devletler, asgari olarak aşağıdaki önlemleri almakla yükümlüdür:

(a) Bu koşullarda bir askere alım gerçekten gönüllü olmalıdır.

(b) Bu koşullarda bir askere alım ilgili kişinin ana-babasının veya yasal koruyucularının rızalarını bildirmesi suretiyle yapılır;

(c) Bu kişiler, bu koşullar altındaki bir askeri hizmetin içerdiği tüm görevler hakkında tam anlamıyla bilgilendirilmiş olmalıdır ve

(d) Bu kişiler, ulusal askeri hizmete kabul edilmeden önce yaşlarına dair güvenilir kanıtları ibraz etmelidirler.

4. Her Taraf Devlet, beyanını herhangi bir zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bu amaçla yapacağı bir bildirimle güçlendirebilir. Genel Sekreter, sözkonusu bildirim hakkında tüm Taraf Devletlere bilgi verir. Sözkonusu bildirim Genel Sekreter tarafından alındığı tarihten itibaren yürürlüğe girer.

5. İşbu maddenin 1. fıkrasında yeralan yaş yükseltme koşulu, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 28. ve 29. maddeleri uyarınca Taraf Devletlerin silahlı kuvvetleri tarafından idare edilen veya bunların denetimi altında bulunan okullar için geçerli değildir.

Madde 4

1. Bir Devletin silahlı kuvvetleri dışında kalan silahlı gruplar, hiçbir koşul altında, muhasamatta 18 yaşın altındaki şahısları silah altına almamalı ve kullanmamalıdır.

2. Taraf Devletler bu tarz askere alım ve kullanımın önlenmesi için, bu tür uygulamaların yasaklanmasına ve suç addedilmesine yönelik yasal önlemlerin kabulü dahil, mümkün olan her türlü önlemi alacaklardır.

3. Sözkonusu Protokol'ün işbu maddesinin uygulanması bir silahlı çatışmanın herhangi bir tarafının hukuki statüsünü etkilemeyecektir.

Madde 5

İşbu Protokol'deki hiçbir husus, bir Taraf Devletin mevzuatının ya da uluslararası düzenlemelerin ve uluslararası insalcıl hukukun çocuk haklarının yaşama geçirilmesine daha fazla katkıda bulunan hükümlerine halel getirecek şekilde yorumlanmayacaktır.

Madde 6

1. Her Taraf Devlet, yetkileri çerçevesinde, bu Protokol'ün hükümlerinin etkin uygulanması ve yürütülmesini sağlamak amacıyla gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır.

2. Taraf Devletler, bu Protokol'ün ilkeleri ve hükümlerinin, yetişkinler ve çocuklarca aynı şekilde, uygun yollardan geniş biçimde bilinmesini ve tanınmasını sağlamayı yükümlenirler.

3. Taraf Devletler, bu Protokol'e aykırı olarak askere alınan veya muhasamatta kullanılan, yetkileri altındaki kişilerin terhis edilmeleri veya hizmetlerine başka bir şekilde son verilmesi için mümkün olan tüm önlemleri alacaklardır. Taraf Devletler, gerektiğinde, bu kişilere fiziksel ve psikolojik açıdan iyileşmeleri ve sosyal açıdan topluma geri kazandırılmaları için uygun tüm yardımı sağlayacaklardır.

Madde 7

1. Taraf Devletler, işbu Protokol'ün uygulanmasında, Protokol'e aykırı herhangi bir faaliyetin önlenmesi ve Protokol'e aykırı eylemlerin mağduru olan kişilerin rehabilitasyonu ve sosyal açıdan topluma geri kazandırılmaları da dahil olmak üzere, teknik iş birliği ve mali yardım yollarını da içeren şekilde iş birliğinde bulunacaklardır. Bu tarz yardım ve iş birliği, ilgili Taraf Devletler ve uluslararası kuruluşlar arasında danışmalar yoluyla tesis edilecektir.

2. Yardım yapabilecek durumda olan Taraf Devletler bu tür yardımları, mevcut çok taraflı, iki taraflı veya başka programlar yoluyla ya da bunların yanısıra, Genel Kurul kurallarına uygun olarak oluşturulan bir gönüllü fon aracılığıyla sağlayacaklardır.

Madde 8

1. Her Taraf Devlet, Protokol'ün kendisi açısından yürürlüğe giriş tarihi izleyen iki yıl içinde, Protokol'ün, hükümlerinin katılım ve askere almaya ilişkin olanlar da dahil olmak üzere, uygulanması için almış olduğu önlemlere ilişkin kapsamlı bilgi içeren raporu Çocuk Hakları Komitesi'ne sunacaktır.

2. Kapsamlı raporun verilmesinden sonra, her Taraf Devlet Çocuk Hakları Komitesi'ne sunduğu rapora Sözleşme'nin 44'üncü maddesi uyarınca bu Protokol'ün uygulanmasına ilişkin her türlü ilave bilgiyi ekleyecektir. Bunun dışında Protokol'e Taraf Devletler her beş yılda bir rapor sunacaklardır.

3. Çocuk Hakları Komitesi Taraf Devletlerden bu Protokol'ün uygulanmasına yönelik ilave bilgi talebinde bulunabilecektir.

Madde 9

1. İşbu Protokol Sözleşmeye Taraf olan veya Sözleşmeyi imzalamış bulunan herhangi bir Devletin imzasına açıktır.

2. İşbu Protokol onaya tabidir ve herhangi bir Devletin katılımına açıktır. Onay veya katılıma ilişkin belgeler Birleşmiş Milletler Genel Sekreterince saklanacaktır.

3. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Sözleşme ve Protokol'ün Saklayıcısı sıfatıyla, Sözleşme'ye Taraf ve Sözleşmeyi imzalamış bulunan tüm Devletlere 3 üncü madde uyarınca yapılan her beyana, Protokol'ün onayına veya Protokol'e katılım ilişkin bilgi verecektir.

Madde 10

1. İşbu Protokol onaylama veya katılıma ilişkin onuncu belgenin Saklayıcıya verilmesinden üç ay sonra yürürlüğe girecektir.

2. İşbu Protokol, onu onaylayan veya yürürlüğe girmesinden sonra katılan her Devlet bakımından, o Devletin onay veya katılım belgesini Saklayıcıya verdiği tarihten bir ay sonra yürürlüğe girecektir.

Madde 11

1. Herhangi bir Taraf Devlet işbu Protokol'ü Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yapacağı yazılı bir bildirimle, herhangi bir zamanda feshedebilir. Bunun üzerine Genel Sekreter, Sözleşme'ye Taraf diğer Devletleri ve Sözleşme'yi imzalamış bulunan tüm Devletleri bu Konuda bilgilendirir. Fesih, bildirim Gen. Sekreterce teslim alınmasından bir yıl sonra yürürlüğe girecektir. Bununla beraber, şayet fesheden Taraf Devlet, o yılın bitiminde bir silahlı çatışma içindeyse, fesih silahlı çatışmanın bitiminden önce yürürlüğe girmeyecektir.

2. Böyle bir fesih bildirim, feshin yürürlüğe girmesinden önce meydana gelebilecek herhangi bir suç açısından, Taraf Devletin işbu Protokol çerçevesindeki yükümlülüklerinin ortadan kalkması sonucunu doğurmayacaktır. Aynı şekilde böyle bir fesih bildirim, feshin yürürlüğe girmesinden önce, Komite tarafından görüşülmekte olan herhangi bir hususun ele alınmasına devam edilmesine hiçbir şekilde hâlel getirmeyecektir.

Madde 12

1. Herhangi bir Taraf Devlet bir değişiklik önerisinde bulunabilir ve bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine ibraz edebilir. Genel Sekreter bunun üzerine,

değişiklik önerisini Taraf Devletlere, önerilerin görüşülmesi ve oylanması amacıyla bir Taraf Devletler Konferansı düzenlenmesini isteyip istemediklerini bildirmeleri talebiyle iletacaktır. Böyle bir bildirim müteakip, dört ay içinde Taraf Devletlerin en az üçte birinin Konferans yapılmasını istemesi durumunda, Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler himayesinde Konferansı toplayacaktır. Konferansta hazır bulunan ve oy veren Taraf Devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilen herhangi bir değişiklik önerisi onay için Genel Kurula sunulacaktır.

2. İşbu maddenin 1 inci fıkrasına uygun olarak kabul edilen bir değişiklik önerisi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylanıp Taraf Devletlerin üçte iki çoğunluğunca kabul edildiğinde yürürlüğe girecektir.

3. Yürürlüğe giren bir değişiklik önerisi, öneriyi kabul eden Taraf Devletler için bağlayıcılık kazanacaktır. Diğer Taraf Devletler ise, işbu Protokol'ün hükümleri ve daha önce kabul etmiş oldukları herhangi bir değişiklik ile bağlı kalmaya devam edeceklerdir.

Madde 13

1. İşbu Protokol'ün eşit derecede geçerli olan Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri Birleşmiş Milletler arşivlerinde saklanacaktır.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri işbu Protokol'ün onaylı örneklerini Sözleşme'ye Taraf ve Sözleşme'yi imzalamış bulunan tüm Devletlere iletacaktır.

Ek 4: Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü

Madde 8

Savaş Suçları (www.tbmm.gov.tr)

1. Bir plan veya politikanın ya da bu tarz suçların büyük çapta işlenmesinin bir parçası olarak işlenmesi başta olmak üzere, bu Divan'ın savaş suçları üzerinde yargı yetkisi vardır.

2. Bu tüzüğün amacına uygun olarak, "savaş suçları" şu anlamlara gelir:

(b) Mevcut kurulu uluslararası hukuk çerçevesinde uluslararası savaş hukukuna uygulanabilir diğer ciddi yasa ve geleneklerin aşağıdaki fiiller ile ihlal edilmesi:

(xxvi) 15 yaşından küçük çocukların, ulusal silahlı kuvvetlere çağırılması, askere alınması veya çatışmalarda aktif olarak kullanılması;

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akyüz, E. (2015). *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması*. 4. Basım. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Altundağ, Ş. (1945). *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (Mısır Meselesi 1831-1841)*. 1. Basım. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Altunışık, R. Coşkun R. Bayraktaroğlu, S. Yıldırım, E. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. 5. Basım. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Arı, T. (2012). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*. 5. Basım. Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık
- Arthur Goldschmidt, Jr. ve Davidson, L. (2002). *Kısa Orta Doğu Tarihi*. Güler A. (çev.), İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Atalay, İ. (1999). *Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya*. 2. Basım. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Atalay, İ. (2007). *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*. 3. Basım. İzmir: Meta Basım.
- Başbüyük, A. (2007). *Yerleşme Coğrafyası*. Yazıcı, H. ve Kürşat Koca, M. (Ed.). *Genel Coğrafya içinde*. 1. Basım. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çimen, A. (2016). *Kısa Orta Doğu Tarihi*. 1. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Dağıstan, A. ve Sofuoğlu, A. (2008). *İşgalden Katılma Hatay*. 1. Basım. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Dam, N. V. (2000). *Suriye’de İktidar Mücadelesi*, Falay Çalkıvık, A. ve İdiz, S. (çev.). 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2012). *Stratejik Derinlik*. 78. Basım. İstanbul: Küre Yayınları.
- Dedeoğlu, B. (2002). *Orta Doğu Üzerine Notlar*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Demir, A. (2010). *Türk Hukuk Tarihi*. 1. Basım. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2015). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Dönmez A. ve Çelen, N. (çev.). 8. Basım, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

- Güngördü, E. (2006). *Devletler Coğrafyası*. 1. Basım. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Gümüş, E. (2004). *Ülkeler Coğrafyası*. 1. Basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güney, E. Komşu Ülkeler Coğrafyası. 1. Basım. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Harman, Ö. (2013). *Yaşayan Dünya Dinleri*. 3. Basım Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Hinnebusch, R. (2001). *Syria: Revolution From Above*, Londra and New York: Routledge.
- İncil. Matta, 28/19.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara: Tekışık WEB Ofset Tesisleri.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. 31. Baskı. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kurşun, G. (2011). *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği.
- Kurtul, K. (hızl.). (2014). *Acil Durumlarda Çocuk Koruma Eğitimi*. Ankara: UNICEF.
- Kurt, H. (2009). Yemen. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43, 400-401.
- Lewis B. (2013). *Ortadoğu*. Kölay, S. Y. (çev.). 9. Basım. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Meyer, K. E. ve Brysac, S. B. (2016). *Orta Doğu Tarihi*. Eminel, E. (çev.). Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Mısıroğlu, K. (2010). *Filistin Dramı'nın Düşündürdükleri*. 5. Basım. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Özey, R. (2015). *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası*. 6. Basım. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Özey, R. (2017). *Ortadoğu'nun Jeopolitiği*. 1. Basım. Ankara: Pegem Akademi.
- Özey, R. (2007). *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya*. 5. Basım. İstanbul: Aktif Yayınevi.

- Özey, R. (2004). Dünya Denkleminde Orta Doğu Coğrafyası Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar. 3.Basım. İstanbul: Aktif Yayınları.
- Roberts, J. M. (2011). *Dünya Tarihi I. Erman, İ. (çev.)*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Şahin, C. (2003). *Türkiye’de Coğrafya Öğretimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri*.2. Basım. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Şahin, C. (2009). Suriye Fiziki ve Beşerî Coğrafyası. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37. İstanbul.
- Şen, S. (2004). *Ortadoğu’da İdeolojik Bunalım: Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*. 1.Basım. İstanbul: Bir Yayınları.
- Şentürk, D. (2003). *Ortadoğu’da Arap Birliği Rüyası: Saddam’ın Baas’ı*. 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tanrıöğen, A. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tevrat. Tesniye, 7/6.
- Tezcan, Ş. (2013). Yükseköğretim Coğrafya Eğitiminde Beceriler. Özey, R, Tuna, F. ve Bilgen, N. (Ed.). *21. Yüzyılda değişen yaklaşımlar ve yükseköğretimde coğrafya eğitimi içinde*. 1. Basım. Ankara: Pegem Akademi.
- Tunçdilek, N. (1962). *Güneybatı Asya*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 982.
- Türkman, S. (2007). *ABD, Ortadoğu ve Türkiye*. 1. Basım. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ünal, T. (1977). *Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)*. 5. Basım. Ankara: Emel Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. 6. Basım. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz T. ve Şahin M. (2004). *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*. 1.Basım. Ankara: Barış Platin Kitabevi.

Makaleler ve Diğer Yayınlar

- Akdemir, S. (2000). Suriye'deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü. *Avrasya Dosyası Dergisi*. 6.1, 201-237.
- Akengin, H. ve Gürçay, H.K. (2014). Coğrafya, Demokrasi ve Yönetim Sorunu Üzerine Bir Bölgesel Değerlendirme: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Örneği. *SDÜ Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 33, 19-40.
- Aras, Ü. Y. (2010). İnsan Hakları Temelinde Özel Hayat Hakkının Ulusal ve Uluslararası Alanda Uygulamaları. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi. SBE.
- Aydın, N. (2014). Savaşın Çocuklar Üzerindeki Psikolojik, Sosyal ve Kültürel Etkileri. Çocuk ve Savaş. Ankara: *Halk Sağlığı Uzmanları Derneği*. 29-37.
- Aydos, V. ve Duran, M. (2000). Suriye Ülke Etüdü. İstanbul: *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*.
- Balcı, A. ve Katılmış, A. (2012). Coğrafya Öğretmeni Adaylarının Birleşmiş Milletler (BM) Daimî Üye Ülkelerine Yönelik Algılarının Barış Değeri Açısından Analizi. *Marmara Coğrafya Dergisi*. 25, 390-408.
- Balcı, A. ve Tuncel, G. (2017). Öğretmen Adaylarının Önyargı ve Ayrımcılığa İlişkin Deneyimlerinin Fenomenolojik Analizi. *Kesit Akademi Dergisi*. 3.11, 95-115.
- Başak, C. (2011). Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasadışı Göçmenler. *İçişleri Bakanlığı, Genel Yayın No: 686*. 21-23.
- Benli Altunışık, M. (2002). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Suriye'nin Dış Politikası: Değişime Uyum Çabası. Türkeş, M. ve Uzgel, İ. (Ed.). *Türkiye'nin Komşuları* içinde. 1. Basım, Ankara: İmge Kitabevi.
- Bileydi, M. (2005). İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri (1948-2000). *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi TAE.
- Bilgili, M. (2016). Coğrafya Öğretiminde Mekân ve Yer Karmaşası Üzerine Bir Araştırma. *Coğrafya Eğitimi Dergisi*. 2.1, 11-19.

- Bilgili, M. ve Kocalar, A.O. (2014). Bazı Kavramlar Açısından Çevre ve Eğitiminin Değerlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 7, 461-471.
- Çelik, C. (2005). Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Hakları ve Tarihi Gelişimi. *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*. 36.
- Demir, A. (2011). Tarihten Günümüze Çocuk Hakları. *International Journal of Early Childhood Education Research*, 1.3, 37-47.
- Deveci, E. (2014). Savaşta çocuk Ölümleri ve Yaralanmaları. Çocuklar ve Savaş. Ankara: *Halk Sağlığı Uzmanları Derneği*. 9-25.
- Dinçer, A. (2016). Savaşların Çocuklar Üzerinde Etkileri! <http://www.egitimajansi.com/alaaddin-dincer/savaslarin-cocuklar-uzerinde-etkileri-kose-yazisi-589y.htm> (14 Mayıs 2018)
- Doğan, M. (2013). Nüfus Politikalarının Dünyada ve Türkiye’de Uygulanma Süreçleri. *Her Yönüyle Dernekler*. 2, 20-29.
- Drury, J. ve Williams, R. (2012). Children and young people who are refugees, internallydis placed persons or survivors or perpetrators of war, mass violence and terrorism. *Current Opinion in Psychiatry*, 25.277–84.
- Eker, S. (2015). Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği. *Türkiye Ortadoğu Çalışmalar Derneği*. 2.1, 31-66.
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği. *Göç Dergisi*. 3.1, 29-63.
- İdrisoğlu, R. (2010). *Rusya’nın ve ABD’nin SSCB Sonrası Orta Doğu Politikaları*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- Kaya, R. (2004). İnciller ve Kuran’da Hz. İsa’nın İnsan ve Peygamber Oluşu. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 13.2, 37-58.
- Kekevi, S. ve Kılıçoğlu, G. (2016). Uluslararası Hukuk Açısından Çocuk ve PKK’nın Çocuk Askerleri/Militanları. *Ankara Barosu Dergisi*. 3, 483-510.
- Koç, H. ve Sağdıç, M. (2010). Göç Hareketinin Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Grubu Üzerine Etkisi (Sivas Örneği). *Marmara Coğrafya Dergisi*. 22, 295-324.

- Korkmaz, A. (2013). İnsan Hakları Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 16.1, 99-103.
- Kurşun, G. (2011). 101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi. Ankara: *İnsan Hakları Gündemi Derneği*.
- Kurtul, K. (hızl.). (2014). Acil Durumlarda Çocuk Koruma Eğitimi. Ankara: *UNICEF*.
- Mandaloğlu, M. (2013). Eski Türklerde Çocuk Hukukunun Töreye Göre Değerlendirilmesi. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. 10.2, 133-147.
- Oğuzöncül, F. (2014). Savaş-Çocuk-Hastalık. Çocuk ve Savaş. Ankara: *Halk Sağlığı Uzmanları Derneği*. 26-28.
- Orhan, O. (2005). Suriye, Dönüşüm ve Türkiye. *Stratejik Analiz Dergisi*. 6.65.
- Özçelik, S. (2016). Ortadoğu'da 'PKK Çocuk Askerler' Savaş Suçunun İncelenmesi: Uluslararası Ceza Mahkemesi, Savaş Suçları ve Lubanga Yargılanması. *Yeni Türkiye*. 86, 762-772.
- Özdemir, E. (2017). Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye'ye Etkileri. (ANKASAM) *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*. 1.3, 114-140.
- Polat, O. ve Güldoğan, E. (2010). Çocuk Askerler: Psikolojik, Sosyal ve Fiziksel Sorunlar. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*. 1.1, 105-124.
- Safran, M. Ve Ata, B. (1996). Barışçı Tarih Öğretimi Üzerine Çalışmalar: Türkiye'de Tarih Ders Kitaplarında Yunanlılara İlişkin Öğrenci Görüşleri. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 16. 1, 11-26.
- Salık, N. (2011). Suriye Politik Kültüründe Tarihsel Pragmatizm, Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikası ve Türkiye-Suriye İlişkileri. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*. Rapor No: 85.
- Sertkaya Doğan, Ö. (2011). Silivri'de Turizmin Gelişmesi Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 16. 25, 89-101.
- Southall, D. ve Kamran, A. (1998). Protecting children from armed conflict. *BMJ*. 316, 1549-1551.

- Talhamy, Y. (2008). The Nusayri Leader Isma'il Khayr Bey and the Ottomans (1854-58). *Middle Eastern Studies*. 44, 895-908.
- Tucker, S. (2010). Battles That Changed History: An Encyclopedia of World Conflict. ABC-CLIO.
- Türk Medeni Kanunu. (2001). K. No: 4721. Mad. 124/126
- Uğurlu, Z. ve Aksoy Gülsen, İ. (2014). Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocukların İhmal ve İstismardan Korunması. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1.1, 1-24.
- UNICEF. (2007). Çocuk Hakları ve Gazetecilik Uygulamaları: Hak Temelli Perspektif. Dublin Teknoloji Enstitüsü. Ankara.
- Ünlü, M. ve Yıldırım, S. (2017). Coğrafya Dersi Öğretim Programına Bir Coğrafi Beceri Önerisi: Mekansal Düşünme Becerisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*. 35, 13-20.
- Varlık, A.B. (2013). Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*, 1.2, 114-129.
- Yapıcı, M. ve Yapıcı, Ş. (2004). Bir Değer Olarak Çocukluk. *Üniversite Ve Toplum Bilim, Eğitim Ve Düşünce Dergisi*. 4.4.
- Yıldırım, Y. (2003). İslam Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 79-111.
- Yılmaz, H. İ. (2016). Orta Doğu'nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD'nin Orta Doğu Politikasının Ekonomik Nedenleri. *Tesam Akademi Dergisi*. 3.1, 99-128.
- Zorlu, S. E. (2013). Günümüz ve İslam Hukukunda Çocuk Hakları Karşılaştırmalı Bir İnceleme, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 21.2, 125-160.
- الأمم المتحدة. (2016). الأطفال والنزاع المسلح. تقرير الأمين العام. (A/70/836-S/2016/360).
- مجلس حقوق الإنسان. (2013). تقرير لجنة التحقيق الدولية المستقلة بشأن الجمهورية العربية السورية. (A/HRC/24/46).

İnternet Kaynakları

Aljazeera. (2014). Kurdish Child Soldiers Battle Isil in Syria.

<https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/12/underage-kurds-battle-isil-syria-201412793714184188.html> (3 Mart 2018).

Aljezeera. (2016). أطفال سوريا.. ضحايا في أتون الحرب.

<http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2016/4/1/-اطفال-سوريا-ضحايا-في-أتون-الحرب> (3 Nisan 2018).

Anadolu Ajansı. (2018). Lübnan Suriyeli Mültecileri Ülkelerine Gönderecek.

<https://aa.com.tr/tr/dunya/lubnan-suriyeli-multecileri-ulkelerine-gonderecek/1041620> (20 Mart 2018).

BBC News. (2000). Syrian Parliament Backs Bashar.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/828516.stm (11 Mart 2018).

BBC. (2014). Türkiye, Ürdün ve Lübnan Mülteciler Konusunda Yalnız.

http://bbcpersian.com/turkce/haberler/2014/12/141205_suriye_multeci_zengin_ulkeler_turkiye (19 Mart 2018).

BBC. (2015). Kıyıya Vuran Çocuk Cesedi İnfial Yarattı.

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150902_suriyeli_cocuk_fotografi (30 Mart 2018).

Bitkal, S. (2014). Ulus ötesi Göçler ve Mülteci Sorunu: Suriye Örneği. *Akademik*

Perspektif. <http://akademikperspektif.com/2014/09/12/ulusotesi-gocler-ve-multeci-sorunu-suriye-ornegi/> (22 Mart 2018).

Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye.

www.mfa.gov.tr. (30 Mayıs 2018).

Child Soldiers Global Report 2008 SUMMARY. (2008). Coalition To Stop The Use Of Child Soldiers.

https://www.hrw.org/legacy/pub/2008/children/Child_Soldiers_Global_Report_Summary.pdf (1 Mart 2018). 9.

Child Soldiers International. (2018). Save The Date. [https://www.child-](https://www.child-soldiers.org/news/save-the-date-)

[soldiers.org/news/save-the-date-](https://www.child-soldiers.org/news/save-the-date-) (7 Mart 2018).

- Child Soldiers International. 2017. <https://www.child-soldiers.org/where-are-there-child-soldiers> (1 Mart 2018).
- Children and Armed Conflict. (2012). *Report of the Secretary-General*. UN Doc A/66/782–S/2012/261. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Full_Report_4118.pdf (2 Mart 2018). 23.
- Children And Armed Conflict. (2018). Child Recruitment and Use. <https://childrenandarmedconflict.un.org/effects-of-conflict/six-grave-violations/child-soldiers/> (7 Mart 2018).
- Children and war foundation. (2009). <http://www.childrenandwar.org/resources/> (26 Şubat 2018).
- CNN. (2014). Suriye’de Aş1 Olan 20 Çocuk Öldü. <https://www.cnnturk.com/haber/dunya/suriyede-asi-olan-20-cocuk-oldu> (28 Şubat 2018).
- Coğrafya Dünyası. (2014). <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/suriye.htm> (26 Nisan 2018).
- Derdiyok, B. (2014). Geleceklerini Yitiren Nesiller: Çocuk Askerler. *Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi*. www.turksam.org/tr/makale-detay/1011-geleceklerini-yitiren-nesiller-cocuk-askerler (1 Mart 2018).
- Deutsche Welle. (2016a). İŞİD’in Çocuk Askerleri. www.dw.com/tr/işidin-çocuk-askerleri/a-36073094 (16 Mart 2018).
- Deutsche Welle. (2016b). 14 Ülkede Çocuk Askerler Savaşıyor. www.dw.com/tr/14-ülkede-çocuk-askerler-savaşıyor/a-19044420 (17 Mart 2018).
- Deutsche Welle. (2017a). Lübnan’daki Suriyeli Mültecilerin Sayısı Azaldı. <http://www.dw.com/tr/lübnandaki-suriyeli-mültecilerin-sayısı-azaldı/a-41938202> (20 Mart 2018).
- Deutsche Welle. (2017b). <http://www.dw.com/tr/y%C4%B1%C4%B1n-foto%C4%9Fraf%C4%B1n%C4%B1n-kahraman%C4%B1-suriyeli-zehra-oldu/a-41894581> (3 Nisan 2018).

- Deutsche Welle. (2018). Binlerce Çocuk Asker Evine Döndü.
<http://www.dw.com/tr/binlerce-çocuk-asker-evine-döndü/a-42561757>
(6.03.2018).
- Deutsche Welle. (2018). UNICEF: Suriye’de Çocuk Ölümleri İki Kat Arttı.
www.dw.com/tr/unicef-suriyede-çocuk-ölümleri-iki-kat-arttı/a-42952545 (21
Mart 2018)
- Dünya Bülteni. (2016). Af Örgütü’nden Çocukları Askere Alan YPG’ye Uyarı.
www.dunyabulteni.net/pyd-cocuk-asker/361974/af-orgutunden-cocuklari-askere-alan-ypgye-uyari (16 Mart 2018).
- Erden, S. (2003). Savaşın Çocukları. Deutsche Welle. www.dw.com/tr/savaşın-çocukları/a-2527350 (17 Mart 2018).
- Esir Asker Hakları. 1977. <https://esiraskerhakki.wordpress.com/cenevre-sozlesmesi-ek-protokol-2/> (30 Mart 2018).
- Euronews. (2016). منظمة طبية: توقف مستشفيات في شرق حلب عن الخدمة بسبب القصف
<http://arabic.euronews.com/2016/09/28/air-strikes-hit-two-hospitals-in-eastern-aleppo> (27 Şubat 2018).
- Habertürk. (2014). <http://www.haberturk.com/haber/haber/927084-iste-2013-yilinin-fotografi> (3 Nisan 2018).
- <http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/UCM%20MEV/Roma%20Stat%C3%BCs%C3%BC.pdf> (30 Mart 2018).
- Human Rights Watch. (2015). سوريا - قوات كردية تنتهك حظر تجنيد الأطفال
<https://www.hrw.org/news/2015/07/10/syria-kurdish-forces-violating-child-soldier-ban-0> (16 Mart 2018).
- Human Rights Watch. (2017). إيران: تجنيد أطفال أفغان للقتال في سوريا
<https://www.hrw.org/ar/news/2017/10/01/309578> (16 Mart 2018).
- Human Rights. (2012). المعارضة السورية المسلحة تستخدم الأطفال في النزاع.
<https://www.hrw.org/ar/news/2012/11/29/248140> (16 Mart 2018).

- Jones, B. (2013). The 20 Award-Winning Photos From The War In Syria Everyone Should See. *Business Insider*. <http://www.businessinsider.com/20-incredible-photos-syrian-war-ap-pulitzer-2013-9> (3 Nisan 2018).
- Kırım Haber Ajansı (QHA). (27 Ekim 2016). Suriye’de okul bombalandı, 22 kişi öldü. <http://qha.com.ua/tr/toplum/suriye-de-okul-bombalandi-22-cocuk-oldu/149948/> (27 Şubat 2018).
- Mülteciler Derneği*. (2018). <http://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (22 Mart 2018)
- NTV. (2016). Pulitzer’den ödül alan fotoğraflar 2016. https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/pulitzerden-odul-alan-fotograflar-2016,Wnv77h2WeEqhVX26aSTWkQ/YTzl_h2fW0-4A4uTeyWZjA (3 Nisan 2018).
- Pearn, J.(2003). Children and war. *J Paediatr Child Health*. [https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/126541372003;39\(3\):166-72](https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/126541372003;39(3):166-72) (28 Şubat 2018)
- Red Hand Day. <http://www.redhandday.org/index.php?id=4&L=2> (6 Nisan 2018).
- Refworld. (2001). Child Soldiers Global Report 2001-Turkey. www.refworld.org/docid/498805c428.html (3 Mart 2018).
- Report of the Secretary-General on Children and armed conflict. (2005). Delivered to the Security Council and the General Assembly. U.N. Doc. A/59/695–S/2005/72. https://www.unicef.org/emergencies/files/SG_report_cac.pdf (3 Mart 2018). 16.
- Sinha, P. (2016). Children of Syria: Realizing Children’s Rights in Syria. *Humanium*, <https://www.humanium.org/en/syria/> (16 Mart 2018).
- SONHABERLER. (2017). Lübnan’da 100 bin Suriyeli Çocuk Okulsuz. <http://www.sonhaberler.com/genel/lubnanda-100-bin-suriyeli-cocuk-okulsuz-h245847.html> (20 Mart 2018).

- Tarlan, K. V. (2016). Suriyeli Mülteciler: Büyüyen Sorunlar, Daralan Zaman. *Birikim Dergisi*. <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7771/suriyeli-multeciler-buyuyen-sorunlar-daralan-zaman#.Wq-zr0xuLIU> (19 Mart 2018).
- TBMM Başkanlığı. (2003). https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc088/kanuntbmmc088/kanuntbmmc08804991.pdf (30 Mart 2018).
- TGRT Haber. (2017). Lübnan'daki Suriyeli Çocuklar Eğitimden Yoksun. www.tgrthaber.com.tr/dunya/lubnandaki-suriyeli-cocuklar-egitimden-yoksun-183651 (20 Mart 2018)
- TIMETURK. (2016). Suriyeli Çocukların Yardım Çılgılığı Yılın Fotoğrafı Seçildi. <https://www.timeturk.com/suriyeli-cocuklarin-yardim-cigliyi-yilin-fotografisi-secildi/haber-137133> (3 Nisan 2018).
- The World Factbook. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html> (26 Nisan 2018).
- UNHCR. (2015). Protecting And Supporting The Displaced In Syria Unhcr Syria End of Year Report 2015. <http://www.unhcr.org/news/editorial/2016/2/56cad5a99/unhcr-syria-2015-end-of-year-report.html> (3 Nisan 2018).
- UNHCR. (2018b). Syria Regional Response. <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/71> (21 Mart 2018).
- UNHCR. (2018c). Syria Regional Response. <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=107> (21 Mart 2018)
- UNHCR. (2018d). Syria Regional Response. <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113> (22 Mart 2018).
- UNHCR. (2018a). Data Portal, Syria Regional Refugee Response. <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria?id=15243> (20 Mart 2018).
- UNICEF. (2004). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html 2004. (30 Mart 2018).

- UNICEF. (2016). No Place for Children – The Impact of Five Years of War on Syria’s Children and their Childhoods.
https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/SYRIA5Y_Report_COB.pdf (27 Şubat 2018). 5-6.
- UNICEF. (2017a). Çocuklar Saldırı Altında. <https://unicefturk.org/yazi/saldiri> (27 Şubat 2018).
- UNICEF. (2017b). Susuzluk Çocuklar İçin Açlık Kadar Ölümcül!
<https://unicefturk.org/yazi/susuzluk> (3.03.2018).
- UNICEF. (2017c). Clooney Adalet Vakfı Suriyeli Mülteci Çocuklar İçin UNICEF ile Birlikte Lübnan’da 7 Okul Açacak.
<http://unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32794> (20 Mart 2018).
- UNICEF. (2017d). UNICEF Photo Of The Year 2017.
<https://www.unicef.de/informieren/aktuelles/photo-of-the-year/contest-2017> (3 Nisan 2018)
- UNICEF. (2017e). BM’den Suriye ile ilgili Ortak Açıklama.
https://www.unicefturk.org/yazi/BM_aciklama. (15 Mayıs 2018)
- UNICEF. (2018). Güney Sudan’daki Milyonlarca Çocuk İçin.
https://unicefturk.org/yazi/Fore_Sudan (27 Şubat 2018).
- UNICEF. Introducing Children’s Rights. http://elearning-events.dit.ie/UNICEF-TK/unit1/1_2_4.htm (26 Şubat 2018).
- Yazıcı, N. (2012). Suriye Siyasi Tarihi. 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü,
www.21yzyt.org.tr/arastirma/suriye/2012/05/29/6619/suriye-siyasi- (17 Mart 2018).
- Yeniakit. (3 Eylül 2015). <http://www.yeniakit.com.tr/haber/bogulan-cocuklari-dunya-mansetlere-tasidi-90833.html> (3 Nisan 2018)
- Yenisöz. (15 Nisan 2016). <http://www.yenisoz.com.tr/muslumanlar-in-sadece-yuzde-20-si-ortadogu-da-haber-12154> (16 Şubat 2018).

- جغرافيا سوريا. http://www.dr-khaled.net/index.php?option=com_content&view=article&id=304:2013-11-06-13-42-41&catid=29:the-cms&Itemid=59 (26 Nisan 2018).
- <http://warisnoexcuse.kurdologie.de/tr/war-is-no-excuse-2/suriyedeki-cocuk-askerler/>, (2 Mayıs 2018).
- <https://www.noonpost.org/content/1622>. (2014). الجغرافيا السياسية لسوريا وجنيف 2. (9.05.2018).
- <https://onedio.com/haber/terorun-suriye-deki-izleri-522894> (14 Mayıs 2018)
- https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf02/belge_cezadivani_b2.pdf (16 Mayıs 2018).
- BBC News. (2018). Grafiklerle: Suriye’de 8. Yılına Giren Savaş. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137> (10 Haziran 2018)
- DW. (2017). Suriye’de Ölü Sayısı 340 bini Geçti. <http://www.dw.com/tr/suriyedeki-sava%C5%9Fta-%C3%B6l%C3%BC-say%C4%B1s%C4%B1-340-bini-ge%C3%A7ti/a-41523980> (10 Haziran 2018).
- <https://dogrula.org/suriye-ic-savasinda-kac-cocuk-oldu/> (2017). (10 Haziran 2018).
- <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2018/03/10/turkiyede-311-bin-vatansiz-cocuk-dogdu/> (2018). (10 Haziran 2018).
- Turan, Y. (2018). SETA’dan Suriye’de Eğitimin Geleceği Raporu. <http://www.adaletbiz.com/gundem/seta-dan-suriye-de-egitimin-gelecegi-raporu-h209966.html> (10 Haziran 2018).
- Karakaş, B. (2018). Türkiye’de 10 Suriyeli Çocuktan 4’ü Okula Gidemiyor. <http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-10-suriyeli-%C3%A7ocuktan-4%C3%BC-okula-gidemiyor/a-42353006> (10 Haziran 2018).
- <http://unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32846&d=1&dil=tr> (2018). (10 Haziran 2018).